

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Josef Jaroslav Kalina

Josef Jaroslav Kalina

Bc. Ondřej Svoboda

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Eva Blinková Pelánová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Josef Jaroslav Kalina* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužil nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 10. července 2025

Na tomto místě bych chtěl vyjádřit největší dík vedoucí práce Mgr. et Mgr. Evě Blinkové Pelánové, Ph.D., za velkou ochotu, konstruktivní připomínky, diskuzi nad jednotlivými tématy a velkou dávkou trpělivosti, dále zaměstnancům Památníku národního písemnictví za vstřícnost k mým potřebám při zhotovování této práce. Poděkování patří také Martinu Řehákovi, nejen za korekturní práce, ale také za možnost odborných konzultací. A nakonec mé poděkování za podporu a za ochotnou pomoc zamíří k mému příteli Samuelovi, k rodině a přátelům.

ABSTRAKT

Práce se zaměřuje na odkaz Josefa Jaroslava Kaliny, autora první poloviny 19. století, dnes až na několik málo jednotlivých básní prakticky neznámého. Vzhledem k tomu, že autor je pozapomenutý, nevydáváný a bez aktuální kritické reflexe, byla volba monografické orientace diplomové práce jednoznačná. Cílem práce je nabídnout syntetizující pohled na Kalinovo působení z několika hledisek, které jsme identifikovaly jako určující pro jeho působení v době národního obrození. Je na něj nahlíženo z hlediska jeho překladů a lingvistických poznatků. Stěžejní je pro práci analýza jeho básní, které převážně čerpáme ze souborného posmrtného vydání básní (1852).

KLÍČOVÁ SLOVA

Josef Jaroslav Kalina, básník, překladatel, 19. století, národní obrození, analýza

ABSTRACT

The thesis focuses on the legacy of Josef Jaroslav Kalina, an author of the first half of the 19th century, today virtually unknown except for a few individual poems. Given that the author is forgotten, unpublished and without current critical reflection, the choice of the monographic orientation of the thesis was unambiguous. The aim of the thesis is to offer a synthesizing view of Kalin's work from several perspectives that we have identified as defining his work during the national revival. He is viewed in terms of his translations and linguistic insights. Central to the thesis is the analysis of his poems, which we draw mainly from the collected posthumous edition of his poems (1852).

KEYWORDS

Josef Jaroslav Kalina, poet, translator, 19th century, national revival, analysis

Obsah

ÚVOD.....	7
1 POMNĚNKY Z KRÁTKÉ ŽIVOTA POUTI JOS. JAROSLAVA KALINY.....	9
1.1 ŽIVOTNÍ OSUDY BÁSNÍKA.....	11
1.1.1 Dětství a studia v Praze do roku 1829.....	12
1.1.2 30. léta v Kalinově životě.....	14
1.1.3 40. léta a závěr života.....	19
2 KALINA JAKO PŘEKLADATEL.....	25
2.1 DŮLEŽITOST PŘEKLADŮ V OBROZENECKÉ DOBĚ.....	26
2.2 KALINOVA STRATEGIE PŘEKLÁDÁNÍ.....	28
2.3 KALINŮV LITERÁRNÍ DEBUT A PROBLEMATIKA NÁZVŮ.....	30
2.4 PUBLIKACE PŘEKLADŮ.....	35
3 KALINA JAKO LINGVISTA.....	38
4 KALINA JAKO BÁSNÍK ANEB ANALÝZA JEHO BÁSNICKÉ TVORBY.....	42
4.1 TROJÍ VYDÁNÍ KALINOVY BÁSNICKÉ SBÍRKY.....	46
4.2 KALINA PO STRÁNCE JAZYKOVÉ.....	48
4.3 KALINA PO STRÁNCE ŽÁNROVÉ.....	56
4.3.1 Stručná historie balady s důrazem na anglickoskotské a německé prostředí do počátku 19. století 57	
4.3.2 Umělá balada v českém prostředí pod vlivem Čelakovského a Erbena.....	59
4.3.3 Definice žánru balada.....	61
4.3.4 Definice žánru píseň.....	62
4.3.5 Kšaft a další básně označeny jako balády.....	64
4.3.6 Věst, věst národní a pověst národní.....	72
4.3.7 Vybrané básně bez žánrového označení.....	79
4.3.8 Shrnutí.....	87
ZÁVĚR.....	93
SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	96
VYJÁDRĚNÍ K VYUŽITÍ NÁSTROJŮ UMĚLÉ INTELIGENCE.....	103
SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH.....	I

ÚVOD

Josef Jaroslav Kalina je autorem 19. století, který v dnešní době není příliš známý široké veřejnosti, jeho jméno se objevuje v rámci výčtu „zapomenutých autorů“, kteří se nedostali do pozdějších čítanek obsahujících kanonická díla. Ve své době byl Kalina postavou známou vzbuzující velké naděje, které ale nakonec nebyly naplněny, jelikož autor umírá ve třiceti letech. Kalinovu památku dnes udržuje převážně jeho rodiště, Nový Bor, který má pod správou i jeho hrob na Olšanských hřbitovech. Ve 20. letech 21. století se Kalinovy básnické počiny dostaly do antologií, které shromažďují texty s baladickými rysy 19. století tak, jak si je představuje moderní masový čtenář. Kalina byl ale mnohem všestrannější postavou tehdejšího dění, básnická tvorba nebyla jedinou oblastí jeho zájmu. Ve své tvorbě se zaměřil také na oblast jazykovědy, právě tak jej veřejnost znala nejlépe už za jeho života.

Vytyčeným úkolem je zachytit v Kalinových uměleckých projevech kulturní mnohost tehdejší doby. Macura ve své práci rozvíjí myšlenku, se kterou se ztotožňujeme. Běžná typologie uměleckých směrů, jako jsou baroko, rokoko, sentimentalismus, klasicismus, romantismus a realismus, poměrně uspokojivě ilustruje diachronní dynamiku v kulturách velkých národů se souvislým vývojem a vyspělou společností. Jsou to národní kultury, vydávající rozhodující impulzy, kultury schopné samy produkovat tyto směry. Tyto velké kulturní národy mají většinou plynulý a nenarušovaný vývoj zvnějšku, jelikož stojí na oněch pevných základech. Pokud bychom si vzali k ruce mapu Evropy 19. století, respektive v jeho první polovině, viděli bychom pouze několik málo států spadajících do této kategorie. Mnohé národy byly součástí mnohonárodnostních monarchií typu Rakouského císařství, Osmanské říše, Ruského carství. Macura v publikaci *Znamení zrodu a České sny* poukazuje na fakt, že na národy druhého typu nelze zmíněné fenomény aplikovat rovnoměrným způsobem, jelikož vývoj těchto společností byl zrychlený, komplikovaný a zvnějšku mnohdy zbrzděný, což může mít různé příčiny.¹ Tento pohled se neobjevuje pouze v českém prostředí, je možné si tuto otázku po důsledcích diskontinuity ve vývoji klást například i u finské literatury, bulharské, chorvatské a arménské.

V první části práce je žádoucí, aby byl Kalina zevrubně představen, jelikož není tolik známý a jeho životní osudy jsou natolik zajímavé, že je nechceme opomenout. Ovšem vazba na životní osudy není určujícím a hlavním kritériem, pouze konstatujeme, že životní osudy

¹ MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a České sny*. Praha: Academia, 2015, s. 17–21.

mohly ovlivnit Kalinovy postoje. Ty jsou později v jeho uměleckých textech reflektovány, např. prostřednictvím konkrétních částých motivů. Analýza básnické tvorby proto nabídne také reflexi jeho životní zkušenosti.

Další části práce se již zaměří na mnohost jeho zájmů, které spatřujeme jako určující i pro jeho básnickou tvorbu. Nejprve, ve druhé kapitole, bude připomenuta Kalinova překladatelská dráha (s. 24–37), jelikož v kontextu jeho působení měl překlad zhruba identickou prestiž jako vlastní autorská tvorba. Překladatelství mělo řadu společensko-kulturních funkcí pro budování kultury obrozeneckého typu, jedna z funkcí byla i poptávka českého čtenářského publika po současné podobě evropské literatury (překladů byl mnohdy ale nedostatek, proto se jedny a ty samé texty překládaly několikrát, což jsme vyzorovali i v případě Kaliny). Díky překladům se do českého prostředí dostávaly kulturní vzorce vycházející z okolního prostoru a postupem času byly zakomponovány (díky tomu se k českému čtenáři dostávala literatura francouzská, anglická, německá, italská, polská či ruská, ale prostor dostaly i literatury „menší“, jmenovitě například holandská, dánská, maďarská, švédská a literatura perská či indická, tedy značně vzdálená). V neposlední řadě překladatelství poukazovalo na vzrůstající potenciál české kultury a jazyka.² Na základě těchto skutečností považujeme překladatelství za plnohodnotnou součást tvorby tehdejších literátů, mezi něž se řadil i Kalina.

Třetí kapitola zmíní jeho lingvistickou kariéru (s. 38–41), která byla již jeho současníky vyzdvihována, i na základě toho se stal součástí pozdějšího Amerlingova uskupení na Budči. Svými lingvistickými znalostmi měl přispět do Velké budečské encyklopedie, o čemž bude pojednáno v životopisné kapitole.

Hypotézou je, že se zmiňované zájmové oblasti objevují i ve vlastní umělecké produkci. Toto tvrzení lze demonstrovat na lingvistických znalostech Kaliny, jelikož ve svých dílech využíval množství archaismů a neologismů vycházejících například z polského jazyka. Na autorské básně mělo vliv i Kalinovo překladatelství, díky němu se dostával k různým inspiračním tokům, převážně vycházejícím z okolních států (Polsko, dnešní Německo) či ze západní Evropy (Anglie). Znalost těchto kulturních referencí bude, dle našeho názoru, ovlivňovat Kalinovu tvorbu, jelikož v rámci baladické tvorby vycházel nejspíše z Bürgera,

² KUSÁKOVÁ, Lenka. *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*. Praha: Academia: 2012, s. 334–360; překladatelství v době obrozenecké se ve své práci věnoval například Otakar Fischer, Jiří Levý a Jiří Honzík, Vladimír Macura, práce těchto autorů jsou dále v práci citované. V roce 2002 také vznikne kolektivní dílo Šárky Belisové a Milana Hraly s názvem *Kapitoly z dějin českého překladu*, v níž je část věnována překladatelství v době obrozenecké. In: BELISOVÁ, Šárka a Milan HRALA. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002.

Goetha či Schillera. Ovlivnit se také nechal nejspíše Byronem, jehož také částečně zprostředkoval českému čtenáři.

Vlastní těžiště práce představuje analýza Kalinovy básnické tvorby, které je věnována čtvrtá kapitola (s. 41–91). Budeme sledovat Kalinovu inspirační mnohost. Není naším cílem jej přímo zařadit do určitého proudu, ovšem předpokládáme, že se u něj budou objevovat rysy literárních směrů konce 18. století a první poloviny 19. století, mezi něž patří klasicismus, preromantismus a romantismus. S Vodičkovým pojmem „preromantismus“ v této práci budeme pracovat, jakkoli jsme si vědomi, že v současné bohemistice není obecně přijímán.³ Ovšem pro Kalinovu tvorbu je dle našeho názoru funkčním východiskem, jelikož se jeho tvorba pohybuje na pomezí literárních koncepcí uvedené doby.⁴

Pokusíme se vysledovat určité Kalinovy strategie pro výběr témat a inspiračních vzorců. Jako modelové v tomto smyslu vnímáme jeho básnické skladby *Kšaft* a *Hadrnice* jakožto nejznámější Kalinovy texty, dále také elegii *Na matku mou* a poměrně vybočující, ale v mnohém i příznačnou, báseň *Jidášův peníz*. Jiný typ básnictví jsme identifikovali v jeho skladbách milostně-lyrických, ty budou v práci připomenuty, ovšem do hlubší básnické analýzy zahrnuty nebudou. Chceme se přiblížit moderní editorské strategii vydávání některých Kalinových textů, ta vychází z jeho tvorby baladické, kterou vnímáme jako zvlášť atraktivní pro dobového, ale i dnešního čtenáře. Proto se zaměříme na ten typ básně, ve kterých lze vysledovat určité rysy balady, lidových motivů a případně také kramářské písně. Mezi nejznámější české baladiky bezpochyby patří Karel Jaromír Erben, ovšem způsob, jakým k baladě přistupuje Kalina, je jiný než Erbenův. Erbenovská balada přitom v českém prostředí platí jako modelová pro vymezení žánru, v této práci se budeme snažit k autorovi přistupovat individualistickým způsobem, tedy jej neporovnávat, ale na jeho příkladu poukázat na mnohost zmiňovaného žánru v rámci českého prostředí.

1 Pomněnky z krátké života pouti Jos. Jaroslava Kaliny

Pod tímto titulem vyšla úvodní životo-povahopisná studie v Kalinových sebraných básních, jak byly v roce 1852, bezmála pět let po autorově smrti, vydány péčí autorových přátel Douchy a Vlčka a taktéž jeho bratrem Karlem Ladislavem Kalinou. Pod zmiňovanou studií je podepsána dvojice František Doucha a Jan Křtitel Vlček, kteří se s Kalinou setkávali nejspíše

³ TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično – synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, s. 73–74.

⁴ Macura v 90. letech ve své publikaci *Známění zrodu* označí preromantismus za pojem, který vyhovuje především tím, že předpokládá slohovou nejednoznačnost a „přechodnost“ daného období. Tyto skutečnosti předpokládáme i u Kaliny.

již na počátku 40. let 19. století. Zmiňované *Pomněnky*, které jsou vlastně předmluvou prvního vydání básnické sbírky,⁵ se staly jedním z cenných informačních zdrojů pro diplomovou práci.

Pomněnky chápeme jako iniciační studii pojednávající o autorově životě, která se stala vstupním textem i pro další badatele zaměřující se na Kalinovo dílo (Sabina, Frýdecký, Slavík či Státník a částečně také Vaněk⁶). Je nutné podotknout, že *Pomněnky* jsou narativním pramenem, na což odkazuje i výraz *pomněnky*,⁷ v obrozenecké tradici znamenající vzpomínky. V tomto případě ovšem nikoli vzpomínky samotného autora, ale jeho přátel a rodiny, což se nám jeví jako velice cenné svědectví o Kalinově životě. I na základě těchto aspektů si uvědomujeme skutečnost, že zde pracujeme s textem, který je spíše subjektivní, a tudíž i nutně výběrový. Proto v této práci pracujeme s dalšími texty z řady primárních i sekundárních pramenů.

Mezi relevantní zdroje informací zařazujeme i pozůstalost autora uloženou v Památníku národního písemnictví. Soupis osobního fondu zpracoval Ondřej Macura v roce 2000 a rozdělil jej do několika kategorií.⁸ Po prozkoumání konstatujeme, že autorovy zápisky jsou většinou ve fragmentech a deníky se bohužel nedochovaly kompletní, kupříkladu neobsahují Kalinovy přímé vzpomínky na vlastní rodinu. Tyto skutečnosti jsou nejspíše dány politickou situací roku 1848 a postavou Josefa Václava Friče, který byl strážcem Kalinovy pozůstalosti. Fričovo veřejné působení se neslučovalo s tehdejší politickou situací, tudíž byl Frič několikrát v bytě zastížen policií a při hledání důkazů o jeho účasti na spiknutí proti císaři se velká část Kalinovy pozůstalosti ztratila.⁹ Existenci takovýchto zápisků ale nelze popřít, jelikož se o nich zmiňuje

⁵ Situace je ve druhé sbírce vydané roku 1874, kde se tato studie nachází na samotném konci sbírky.

O jednotlivých vydáních bude pojednáno v rámci básnické analýzy, v podkapitole 4.1. *Trojí vydání Kalinovy básnické sbírky*.

⁶ VANĚK, Václav. *Host, jehož nikdo nezval...* In: *Host do školy: česká a světová literatura: inspirace, poučení, didaktika, informace, nápady*. Brno: Spolek přátel vydávání časopisu HOST, roč. 10 (2006), č. 1.

⁷ Přičemž označení *pomněnky* odkazuje na tzv. květomluvu, hojně využívanou převážně ve 20. a 30. letech 19. století. Analogie květin a literatury se promítne i do samotné hierarchie žánrové diferenciaci, rozdělení na vznešené květiny a ty skromnější. Obliba využívání této symboliky se projevovala v názvech samotných děl. Výraz „pomněnky“ odkazovala na věrnost nesoucí v sobě znamení vzpomínání či pamatování vůbec, včetně připomínání těch, kteří již mezi námi nejsou, což je v případě Kaliny evidentní. Karel Slavoj Amerling, shodou okolností přítel Kaliny, popsal využívání pomněnek v rámci tehdejší literární tradice touto větou: „... jsou obrazem věrného vzpomínání milujících ...“. In: MACURA, 2015, s. 27–35. Výraz pomněnky se využívá například v rámci těchto děl: *Pomněnky na rok 1845*, *Pomněnky na rok 1846*, *Pomněnky Sázavské*, *Pomněnky na cestách života*, *Pomněnky na rok 1841*, *Pomněnky ze slavných dob národa českého: obrázky dějepisné, jež milé mládeži podává K. V. Tuček*, *Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha*.

⁸ MACURA, Ondřej. *Josef Jaroslav Kalina. Soupis osobního fondu*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 2000; rozdělení fondu dle Macury – Doklady, Korespondence vlastní, Korespondence cizí, Rukopisy vlastní, Rukopisy cizí, Tisky, Výstřižky, Fotografie.

⁹ Sám Frič píše v roce 1880 v časopise Světozor, že k tomuto úkolu přistoupil s velikou pietou, „ale v osobních osudech svých vytržen (...) a bez mého přičinění avšak neúplny vráceny“. Kauza se propíše i do nového vydání Kalinových básní s odborným komentářem Františka Frýdeckého z roku 1916, tedy jakožto připomínky sto let od narození Josefa Jaroslava Kaliny. Frýdecký se Kalinou zabýval dlouhodobě. Friče obvinil z velké horlivosti a nesystematičnosti. S tímto polemizoval neznámý autor na stránkách Národních listů z roku 1916, kde byl

Frič ve svém článku z roku 1880 uveřejněném ve Světozoru. Hovoří v něm o tom, že mu tyto materiály ochotně poskytl bratr zemřelého, Karel Ladislav Kalina, a Kalinova „*chot*“ Vilemína Wolfová.¹⁰ Na základě 2. svazku *Lexikonu české literatury*, v němž se nachází heslo zaměřené na Josefa Jaroslava Kalinu, jehož autorkou je Květa Homolová,¹¹ jsme procházeli články v periodikách vydávané napříč 19. stoletím a počátkem 20. století.¹²

Primární prameny byly doplněny sekundární literaturou, která se skládá povětšinou z článků ve sbornících či ze zmínek v biografích a odborných publikacích. Pro dokreslení využíváme například *Vybrané spisy Karla Sabiny* z roku 1916, kde je Kalina zmíněn v předmluvě a Sabina si jej vybral jako objekt svého zkoumání, *Paměti Josefa Václava Friče* vydané roku 1939. Na konci 70. let se objevila studie s názvem *Máchův mladší současník z Českolipska (prokletý básník Josef Jaroslav Kalina)* od Ivana Slavíka, otištěná ve sborníku *Tváře za zrcadlem*. Prostor je mu také věnován v publikaci *České okamžiky* od Pavla Kosátika, v níž je popisováno Kalinovo budečské působení a přátelství s Amerlingem.

1.1 Životní osudy básníka

„Damon tohoto Pythia byl Jaroslav Kalina, jinoch ušlechtilý, s tváří ruměnou, obrostlou vousiskem, okem bystrým a žhavým, s vlasem dlouhavým, havraním a kadeřavým, povahy mírné, však srdce vřelého, básník, libomudrc a mluvozpytec stejně nadšený, kterému lid, Slovanstvo a ‚sacro-sanctaphilologia‘ tvořily vznešenou trojici jeho náboženství, člověk skromný a stále nadšený, velice soudný, ale nepraktický, smýšlení radikálního, jenž v písních svých dardou i palcátem mával a pro chudinu proudy krve proléval, nicméně nikdy ni kuřeti neublížil; genius, jenž, úplným jsa cizincem v prosaickém svém okolí předsudkův i bídy, byl navzdor tomu, že vlastně psával v hieroglyfech, přece jen celý náš.“¹³

uveřejněn článek s názvem *J. V. Frič a Kalinovy rukopisy* s datem 17. listopadu. Zde autor obhajuje Friče a všímá si, že Frýdecký npracoval s prameny pečlivým způsobem, některé podle autora nebyly ani zveřejněny, a přímo říká „... neuvěříme jim, zvláště když všechny dostupné prameny, o nichž se F. Frýdecký sám zmiňuje, nedávají takové vině Fričově místa“.

¹⁰ FRIČ, Josef Václav. *O některých nevydaných básních Jar. Kaliny*. In: *Světozor: Obrázkový týdeník*, roč. 14., č. 7 (13. 2. 1880), s. 82. S Vilemínou Wolfovou se pojí další kauza Kalinova života, není úplně jasné, že by byli oddáni. Frič hovoří o tom, že se nejspíše vzali tajně v Pešti, „aby neztratila místo vychovatelky u knížete srbského“. Macura toto tvrzení později zpochybňuje, ale připouští, že Vilemína o Josefovi hovoří jako o svém choti.

¹¹ HOMOLOVÁ, Květa. *Josef Jaroslav Kalina*. In: OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury*. Praha: Academia, 1993, s. 630–633.

¹² Jedná se o tato periodika: *Týdeník, Neuer Nekrolog der Deutschen, časopis Lumír, Posel z Prahy, Koleda, Světozor, Humoristické listy, Zvon, Český svět, Národní listy, Časopis Matice moravské, Bezděz, ...*

¹³ FRIČ, Josef Václav. *Paměti J. V. Friče*. Praha: Evropský literární klub, 1939, s. 41.

Těmito slovy popsal Kalinu jeho přítel, již zmiňovaný Josef Václav Frič, jenž se později zavázal starat o pozůstalost. A popisy básníka z *Haidy* bychom našli v podobném duchu ve více publikacích a vzpomínkách.¹⁴

1.1.1 Děťství a studia v Praze do roku 1829

„*Borský novorozenec a potomní náš baladista*,“ jak jej nazval ve své práci Ferdinand Strejček,¹⁵ se narodil 9. listopadu roku 1816 do rodiny Františka Galliny¹⁶ a jeho manželky Františky Gallinové¹⁷, rozené Grünaglové. Místem narození bylo dnešní město Nový Bor,¹⁸ německým obyvatelstvem označováno jako Haida, konkrétně se jednalo o dům číslo 109.¹⁹

Křest proběhl o dva dny později, tedy 11. listopadu, a Kalina je zapsán jako *Josef Arnošt Kristin*. Další jméno, Jaroslav, kterým se také podepisoval, si dává až později, a to nejspíše z vlasteneckých důvodů. V tomto případě spatřujeme i vytvoření jakéhosi uměleckého pseudonymu.²⁰ Díky jeho pozůstalosti lze říct, že spíše využíval právě jméno Jaroslav, nikoliv své původní Josef. Ani své příjmení nezapisoval jako Gallina, nýbrž používal variantu Kalina. Lze tedy předpokládat, že se jednalo o nepřesnost ze strany zapisovatele matričních záznamů či o poněmčení.²¹ Vlivem otcova zaměstnání se ale rodina v Novém Boru příliš nezdržela

¹⁴ FRÝDECKÝ, František. *Záhada lásky v životě Jos. Jar. Kaliny*. In: *ZVON – týdeník beletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*, roč. 16, č. 51 (1916), s. 707–709; beletristické zpracování jeho podoby se objevuje i v románu pojednávající o zradě Karla Sabiny. In: Rűffer, Eduard: *Zrádce národa I. - III*. Praha: Al. Hynek, 1872.

¹⁵ STREJČEK, Ferdinand. *O básníkovi, rodilém v Boru*. In: *Bezděz. Přehled kulturních a přírodních poměrů severních Čech a Lužice*, roč. 3, č. 1. (1932), s. 13.

¹⁶ Otec František je v matrice uveden jako cestmistr při c. k. ředitelství cest a pocházel z Lysé na Boleslavsku. František byl synem Josefa zapsaného jako Galliny (měšťan v Lysé nad Labem, zapsané jako Lissau) a Kateřiny původem Kettnerové (taktéž z Lysé nad Labem).

¹⁷ Matka Františka byla dcerou Bedřicha Grünagela a Kateřiny Wanderové z Grünwaldů. Babička z matčiny strany pocházela z Turnova z rodiny známých sklářů, kteří nakonec získávají erb a přídomek z Grünwaldů. Děd z matčiny strany vykonával funkci obročního u knížete Fürstenberga ve všechlapském dvoře č. 22 u Nymburka.

¹⁸ Mezi česky mluvícím obyvatelstvem známé jako Bor.

¹⁹ Ten je dodnes zapsán jako národní kulturní památka, a to již od roku 1958. Je na něm pamětní deska Josefa Jaroslava Kaliny, zároveň se jedná o ukázkou pozdně barokní roubené architektury města. In: <https://www.pamatkovykatalog.cz/dum-14968738>.

²⁰ Podepisoval tak zásadně své překlady a v jeho pozůstalosti se nejvíce objevuje právě jméno Jaroslav. Nejednalo se o ojedinělý případ, jak píše ve své studii s názvem *Vlastenecká jména a jejich znamení* Vladimír Macura, jedná se o symbol přimknutí se k myšlence obrození českého národa. Mnohdy se tak dělo u příjmení, například úpravou původem německého Schneider na Šnajdr či Antonie Reiss si své jméno pozměnila na Rajsskou. Přímý překlad byl druhým případem, například Jungmann jako Mladoň či Mladen. Třetím případem bylo poté osobní jméno utvořené z místního, za zmínku stojí například Tovačovský. Rozšířenější variantou, ale bylo právě ono vlastenecké vlastní jméno, což využil i Kalina. Rysem byl slovanský původ jména (končící na -slav, -mír, -mil, ...) a jednalo se o jakýsi znak k příslušnosti „české národní společnosti“. Mužská jména se vyznačovala téměř závaznou trojslabičností a jména ženská čtyřslabičností. Samotná jména mohla odkazovat na určité osobnosti z dějin, častějším způsobem ale bylo vytváření jmen nových. Příkladem mužských jmen mohou být Bolemír, Vlastimil, Domoslav, Hajislav, Dobromysl, Myslimír, Lidurád, Milostín, Bohumír. Ženská jména se vyznačovala například náboženskými odkazy a etickými principy, příkladem za všechny jsou jména jako Božena, Božislava, Bohdana, Bohuslava, Svatava, Bohumila, Dobromila, Vlastimila; taktéž využíval šifru V. K.

²¹ Jeho bratr Karel se zapisoval pouze jako Kalina, matriční záznam o úmrtí z roku 1847 také pracuje se jménem Kalina.

a přesunula se do Doks v jarních měsících roku 1817. Zde se usadili v dřevěném patrovém domě na náměstí, tedy na velice lukrativním místě, což svědčí o důležitosti rodiny a jejich finančních možnostech.²² Silnice, kterou měl otec František na starosti, byla nejspíše už roku 1820 dostavěna a rodina se opět přesunovala, tentokrát do Nehvizd, blíže ku Praze.

V *Pomněnkách*, v nichž je Kalinovo dětství zmapováno poměrně detailně, přičemž o limitech této studie jsme již hovořili výše, je vyzdvihována role otce Františka. Ten si nejspíše uvědomoval důležitost vzdělání, a proto se sám snažil svým dětem vštípit základy čtení, psaní a počítání. V tomto duchu měl být veden nejen Josef Jaroslav Kalina, který byl popisován jako velice učenlivé dítě, ale i jeho bratři Karel²³ a Václav. Vedle otce je též připomínána i role babičky: „Dobrá stařenka, ve své upřímné starosti, aby nezvlčil i aby se mu větší chuť udělala k učení, koupila mu pěkně s kohoutky malovaný abecedář a vypravila ho do školy. On pak proti tomu nic nemaje, co malý hrdina, povědom jsa o sobě svých vyšších umělostí, statečně se tam ubíral.“²⁴ Kalinově touze po vzdělání nasvědčují i jeho pozdější činy z hlediska jeho zájmů a studia v Plzni a v Praze.

Roku 1822 začal tehdy pětiletý²⁵ Kalina s největší pravděpodobností chodit do školy v Brandýse nad Labem, kam jej poslali rodiče, a to hlavně z důvodu relativní blízkosti k domovu. Následně se vzdělává na německé základní škole v Mladé Boleslavi, kde bydlela jeho teta z matčiny strany, která jej „též pravou mateřskou péčí ho pěstujíc, v opatření v ochraně měla“.²⁶ Podpora vzdělávání ze strany rodičů je patrná i v roce 1828, v němž Kalina nastoupí na pražské piaristické gymnázium na Novém Městě pražském.²⁷ Kalinova gymnaziální léta byla nejspíše jím samotným chápána jako šťastná životní etapa, alespoň to naznačuje jeho pozůstalost. Studium jej naplňovalo, s velkým zájmem se věnoval převážně jazykům klasickým, tedy řečtině a latině. Tehdejší prefekt Klapper mu za „vynikající studijní výsledky a ctné chování jeho“ vyjednal císařské stipendium ročního platu 50 zlatých.²⁸ V Praze

²² Dům již nestojí, na jeho místě je dnes základní škola. In: MAUSEROVÁ, Renata a Vladimír RICHTRMOC. *Doksy a Máchův kraj*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2003, s. 74.

²³ V rámci Sabinových spisů se o něm hovoří jako o Karlu Ladislavovi.

²⁴ KALINA, Josef Jaroslav. *Básnické spisy*. V Praze: I. L. Kober, 1874, s. 159–178.

²⁵ Školní rok tehdy začínal 1. listopadu na svátek Všech svatých. In: HLAVAČKA, Milan, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Daniela TINKOVÁ. *Velké dějiny země Koruny české: Svazek XI.b 1792–1860*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2013, s. 142.

²⁶ STREJČEK, 1932, s. 13; Kalina, 1874, s. 162.

²⁷ PEŠEK, Josef. *Dějiny literatury české. 2. díl (Od osvícenství po Družinu máje)*. Praha: J. Laichter, 1934, s. 668–669.

²⁸ Zmiňovanou apanáž pobírá až do roku 1838.

nakonec vychodil třídy nižšího gymnázia, než se roku 1830 odebere za Josefem Vojtěchem Sedláčkem do Plzně.²⁹

1.1.2 30. léta v Kalinově životě

Zmiňovaný rok 1830 v Kalinově životě lze označit za zlomový, a to hned z několika důvodů. Tím prvním z nich je blíže nespecifikovaná nemoc otce Františka, která rodinu uvrhla do hmotné nouze. Matka Františka těžkou životní situací psychicky neunesla, stav manžela byl v kombinaci s finančními nedostatky nejspíše natolik vážný, že zešilela. Strejček ve svém článku z roku 1923 hovoří o stavu trdomyslnosti.³⁰ Zmínky o těžké životní situaci bychom našli také v textu Ivana Slavíka.³¹ Výjev pozdějšího převozu již psychicky nemocné matky je popisován dosti tragickým způsobem. Teprve čtrnáctiletý mladík svou matku, ke které měl evidentně velice blízko, odváží přivázanou řemeny k vozu do nejmenovaného pražského blázince, v němž Františka Kalinová umírá tři měsíce poté. Otec se následně uzdravil, a podruhé se oženil, jelikož se z *Pomněnek* dozvídáme, že Kalina později pobýval u své nevlastní matky.³²

Citlivý Kalina ztrátou matky utrpěl, což se projevilo i v pozdějších letech jeho života, a tento motiv pozorujeme i v básnické tvorbě, jelikož před svou smrtí napíše elegii *Na matku mou*. K motivu ztráty se vyjádřili i autoři *Pomněnek*: „*Odtud i srdce našeho Jaroslava nezhojistitelně zerváno: odtud a z neodbytných těch žalostných rozpomenutí počítá se ustanovitý výhost tomuto světu a všemu tomu, co v něm honosení a lahoda a hojnost sluje; slovem, odtud počítá se duch jeho právě křesťanaský, toužení a snažení po věčných vědách a věcech, mysl ideální. Tužebná rozpomínka na milou matku rozléhá se co tichý, úpěnlivý žal pronikající skrze všecken život jeho, a jest spolu ticho zářící večerní hvězdou, kteráž zapadajíc mutnojemně zdá se ho těšiti, slibujíc, že na novém, věčném jitru jasnější a krásnější mu vzejde.*“³³ Ztrátu neopomněl ani Ivan Slavík ve své studii. „*Byla největší láskou jeho života, tím větší, boť také trpěla.*“³⁴

Další důvod, proč se jednalo o zlomový rok, je v mnoha směrech o něco pozitivnější, jelikož nadaný mladík odjíždí do Plzně ke známému vlastenci Josefu Vojtěchu Sedláčkovi,

²⁹ STREJČEK, 1932, s. 13; Josef Vojtěch Sedláček (24. 2. 1785–2. 2. 1836) byl českým premonstrátským knězem, buditelem, vlastencem a středoškolským profesorem matematiky v Plzni, je také autorem českých učebnic matematiky a matematických pojmů, z nichž se některé ujaly a používají se dodnes.

³⁰ STREJČEK, 1932, s. 13.

³¹ SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem. Máchův mladší současník z Českolipska*. Praha: Vyšehrad, 1996.

³² Bližší informace o sňatku a ani o nemoci se nedozvídáme.

³³ KALINA, 1874, s. 163; těsně před svou smrtí také napíše báseň *Na matku mou*, která se stala úvodem v posmrtně vydané sbírce v roce 1852.

³⁴ SLAVÍK, 1996, s. 81.

který působil na místní škole jako profesor matematiky a je uváděn jako Kalinův strýc.³⁵ Sabina potvrzuje tezi, že Sedláček byl *dobrodincem* Kaliny a zmiňuje i další jména studentů v okruhu tohoto vlastence (Marek, Šnaider a Koubek). Přesun do zcela jiného prostředí měl tedy pro dospívajícího Kalinu zásadní význam, stal se oblíbencem profesorů a vyhledávanou společností mezi svými spolužáky, kteří byli podobného filozofického smýšlení. Plzeňský profesor nejspíše dosti zapůsobil na mladíka i v rámci uvědomování si české identity, jelikož o aktivitách Sedláčkových ve vztahu k českému národnímu hnutí není pochyb. Josef Vojtěch Sedláček byl pod vlivem Bolzanových myšlenek, a jakožto posluchač jeho přednášek si byl vědom, že „*pravý vlastenec musí horlivou snahou zvýšit přednosti své země ...*“³⁶ Tyto přednosti zaměřující se převážně na český jazyk Kalina využíval skrze překlady (nejvíce se objevuje němčina a polština), které se snažil vytvářet a o nichž bude pojednáno v samostatné kapitole. Na konci 20. let se také objevily první pokusy Kalinovy vlastní umělecké produkce.

Kalina v Plzni studoval třídy s humanitním zaměřením, proto se ve výčtu jeho poměrně rozsáhlého spektra zájmů objevuje pochopitelně studium jazyků (vedle řečtiny a latiny se objevuje portugalština, polština, němčina, francouzština i angličtina), hudba, filozofie a všeobecná historie.³⁷ Jeho další velkou zálibou byla také botanika a lékařství.³⁸ Kalina ale mnoho ze svých děl nedokončil jak na poli uměleckém, tak i na poli vědeckém, velká část jeho pozůstalosti se nachází, jak již bylo naznačeno, ve fragmentech. Jeho největším vědeckým počinem, který byl později i všeobecně známý v české společnosti, byla práce na česko-polském slovníku, a právě v Plzni se Kalina nejspíše více seznámil s polskou kulturou, jazykem a politickou situací. Tuto tezi stavíme na základě jeho konkrétního přátelství s polským

³⁵ STREJČEK, 1932, s. 13; THON, Jan a Karel SABINA. *Vybrané spisy Karla Sabiny. Svazek III*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1916, s. 273; je tak uváděn u Strejčka a Sabiny, v rámci další literatury námi prozkoumané se o příbuzenském vztahu nemluví. Jistá nápověda se ovšem skrývá v básnické sbírce z roku 1852 a 1874. U básně Jeník je poznámka hovořící o obsahu skladby, která byla nejprve vyprávěna Kalinovou matkou. Skladba se odehrává v Mochově, který se nachází kousek od Čelákovic, z níž pochází Sedláček. Tudíž bychom mohli usuzovat, že příbuzenský vztah byl z matčiny strany. Báseň Jeník byla nejspíše Kalinou zaznamenána pravděpodobně ve 30. letech, jelikož v této době Kalina sbíral lidové písně převážně ze Středočeského kraje. V jeho pozůstalosti jsme našli kolem 80 hustě popsaných listů zaměřujících se na folklórní popěvky.

³⁶ SPĚVÁČEK, Václav. *Plzeňský vlastenec Josef Vojtěch Sedláček, učitel českého národního obrození*. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1958, s. 17; SEDLÁČEK, Josef Vojtěch. *Paměti Plzeňské, jež ku počtě slavných Vladyk, slovutných měšťanů a obyvatelů král. Krajského výsadního města Plzně sepsal a vydal Jozef Vojtěch Sedláček*. Plzeň: Leopold Rayner, 1821.

³⁷ V kontextu 19. století nelze považovat za neobvyklý jev. Opět bychom se mohli opřít o zjištění z Památníku, kde jsme našli poznámky směřující k přemyslovským Čechám, fragment divadelní hry Jiří z Lobkowicz, a také nesmíme opomenout tematickou výstavbu básní. In: KALINA, Josef Jaroslav. *Poznámky*, rkp., 362 II, inv. č. 76/38, kr. č. 2. Místo: Památník národního písemnictví; KALINA, Josef Jaroslav. *Jiří z Lobkowicz*. Divadelní hra, fragment, rkp., 1 list, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví; KALINA, 1852, s. 10–11; KALINA, 1874, s. 164–165.

³⁸ Poslední jmenované oblasti zájmu rozvíjel i po ukončení plzeňského působení, a to na univerzitě v Praze, kam docházel na specializované semináře.

šlechticem Laryšem, s nímž ho pojila například i láska k hudbě,³⁹ a pozdějšímu setkávání se s polskou inteligencí. 30. léta jsou z pohledu politické situace v Evropě chápána jako doba neklidu a projeví se jistá forma narušení pořádku vycházejícího z Vídeňského kongresu. Na počátku roku 1830 byla uznána samostatnost Řecka, narušením smlouvy z Vídně bylo taktéž vyhlášení samostatnosti Belgie ve stejný rok (jejíž samostatnost byla uznána až o rok později) a ve Francii vypukla tzv. Červencová revoluce. Ovšem až události v sousedním Polsku (známé jako *powstanie listopadowe*) nastanuvší v listopadu roku 1830 ovlivnily výrazně i českou společnost a vytvořily prostor pro debaty ohledně panslavistické myšlenky, jelikož onen pojící prvek slovanství, jenž byl spatřován v podobě Ruského carství, byl zdiskreditován.⁴⁰ Proti sobě stály dva slovanské národy a část české obrozenecké společnosti se nakonec postavila na stranu Poláků, což byl také příklad Kaliny projevující se jeho silným polonofilstvím.⁴¹ Tyto tendence Kalina otiskne i do textu s názvem *Národní nota* datovaného rokem 1832. Jedná se o báseň, u níž nemůžeme s jistotou říct, zdali se jedná o vlastní počín, či překlad. Bojovným způsobem obhazuje polskou ideu samostatnosti a nezlomnosti Poláků vůči ruskému carovi, který je tu označen za vraha. Ona prostřední sloka zní takto:

Vrah nam (sic) vydral kraj náš celý

Oděl (sic) Polsku v keř hrobový,

Leč ne vydral (sic) našej chvály

Ani nóty národové –

A sladké tóny, ...

³⁹ Kalinovi životopisci Doucha s Vlčkem se zmiňují o tom, že z paměti uměl árie z Normy a z Neznámé od Vincenza Belliniho, které si nejspíše prozpěvoval se svým přítelem z mládí, s oním Laryšem. Pomocí hudební produkce se také nejspíše více seznamoval s českou kulturou, jelikož v Pomněnkách je vyzdvihován jeho entuziasmus zaměřující se na české písně. Toto tvrzení je ověřitelné i díky Památníku národního písemnictví. V pozůstalosti jsme našli seznamy českých lidových písní. Sběratelství lidových písní nebylo ničím neobvyklým v době Kalinova života. Ovšem nutno podotknout, že záměr Kalinův nebyl lidové písně nějak dále šířit, tudíž toto snažení nepovažujeme za přínos v rámci národního obrození, ani sám autor se nejspíše nesnažil tento soupis později vydat a opatřit komentářem, nejspíše se jednalo o jeho vlastní seznamování s českou lidovou tradicí, kterou následně využíval při psaní svých básnických textů. KALINA, Josef Jaroslav. *Jeníkovy písně*. Opis lidových písní sebraných Janem Jeníkem z Bratřic, písně, rkp., 7 II, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví; KALINA, Josef Jaroslav. *Zápisy lidových písní*, rkp., 89 II, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví; Jméno Laryš je v tomto případě počeštěno, Szyjkowski ve své publikaci využívá zápisu polského, Larysz.

⁴⁰ Povstání lze chápat jako jednu z krizí panslavistického konceptu, která například ovlivnila i postoj zastávce onoho nekritického rusofilství 20. a 30. let, Františka Ladislava Čelakovského, který se proti tomuto povstání vymezil slovy: „*Než by byl polskému národu v tom povolil (tj. car Mikuláš I.), co mu svatým právem náleželo, raději valnou částku pěkného vojska z obou stran na zmar uvádí. (...) Ubohý národe polský! Toho památky v dějinách není, aby s takovým hrdinstvím který národ svou věc byl bránil u nerovném počtu a síle, jako tento!*“ In: SZYJKOWSKI, 1935, s. 524. Polské povstání není osamoceným a svébytným jevem v tehdejší Evropě, v součinnosti probíhalo také povstání ve Francii, Belgii, Německu a Itálii. Interpretace, že je polské povstání přímým pokračovatelem francouzského, se zdá být chybnou, nějakým způsobem rezonovala v polských kruzích, ale odporu nahrávaly i další faktory v podobě neúrody a celkové sociální nespokojenosti s ruským carem Mikulášem I. a jeho vládou. In: ŘEZNÍK, Miloš. *Za naši a vaši svobodu. Století polských povstání (1794–1864)*. Praha: Argo, 2006, s. 189.

⁴¹ Jedním z nejhlasitějších přívrženců byl například Karel Hynek Mácha či Karel Havlíček Borovský.

Významný prvek listopadového povstání, boj za svobodu, se u Kaliny později projevil i v jeho vlastní filozofické koncepci,⁴² jejíž základ získal již na plzeňském gymnáziu. Podle životopisců Douchy a Vlčka měl jeden z profesorů pronést na adresu studenta tato slova: „*Tento jest můj největší filozof; takové bych arci rád měl všechny své žáky, ale posud jsem takového neměl, a tuším nedostanu druhého; což vám, pane Kalino, buď podmětem, abyste tak úsilně dále prospíval.*“⁴³

Roku 1835 se Kalina dostává do širšího povědomí a vstupuje do literatury s překladatelským počinem *Píseň portugalská*, ta se objevuje v příloze *Pražských novin*, v *České včele*, tehdy vedené Františkem Ladislavem Čelakovským.⁴⁴

O rok později umírá jeho dobrodinec a strýc Josef Vojtěch Sedláček a Kalina se v 19 letech přesouvá do Prahy, kde je jeho pobyt s určitostí doložen roku 1837. Rozhodnutí přesunout se do Prahy nejspíše nepřímo souviselo se smrtí Sedláčka, jelikož podle Slavíka se Kalina měl pod jeho vlivem vydat taktéž na dráhu kněze a vstoupit do řádu premonstrátů v Teplé.⁴⁵ V tomto období můžeme poukázat na jeho pragmatismus, začíná studovat práva

⁴² Kalina se snažil vytvořit svou vlastní filozofickou terminologii na principu romantizujícího idealismu s vysokou mírou sugescí a meditativnosti, Slavík hovoří až o novalisovských tendencích. In: SLAVÍK, 1996, s. 93. Podle Sabiny je filozofický směr Kalinův nejzřetelnější v jeho eseji *O Svobodě*, při jejím vytváření vycházel z Hegela, ale „*důmyslným procesem logickým volně nad stopy tohoto mistra mezi mysliteli se povznesl k novým a samostatným výsledkům.*“ Podobné zásady, které formuluje Kalina, vidí Sabina i u Schopenhauera, který v době psaní novoborského rodáka nebyl tolik známý. Sabina se o těchto myšlenkách zmiňuje a vidí v nich polský mesianismus stojící na Towiańském a Cieszkovském, stejně jako Mickiewicz a polská emigrace, tak také Kalina tyto myšlenky reflektoval. „*Ale ona snívá dráha Kalinovi nevydržela, brzy přestoupil ke zdravějším názorům, jelikož chápal, že vytváření národní filozofie musí stát nejprve na mluvnických základech.*“ In: SABINA, Karel. *Články literární dějepisné*. Praha: J. Leichter, 1912, s. 171–173; Szykowski také zmiňuje, že se Kalina nenechává strhnout polskými ideovými a uměleckými popudy, jako tomu bylo například u Máchy. In: SZYJKOWSKI, Marian. *Polská účast v českém národním obrození. 3. svazek*. Praha: Nákladem Slovanského ústavu, 1946, s. 200; Svoboda jedince vycházející z nitra a vracející se zpět do náruče Boha byla pro Kalinu tedy jakýmsi zastřešujícím narativem a prolíná se v rámci posmrtně vydaného spisu z roku 1870. „*Tvoření jest čin svrchovaný, a ať tak díím, přesílené svobody a síly a ne čin nedokonalosti, jest to čin věčné lásky. Že pak tvůrce vše opět k sobě táhne, není to vůle, nýbrž láska věčná a čin samocitu, jelikož mimo Boha ničehož není.*“ Stejně tak se vyjadřuje i o úloze státu. Stát vnímá jako něco, co zajišťuje svobody a práva jednotlivců, kteří jsou ale zároveň odkázáni na pomoc druhých. Pro Kalinu je důležitá osobní svoboda každého jedince, ten poté na základě svobodné vůle vstoupí do spolku (tj. stát), jelikož je spojován s určitou ideou, která ale musí být prosazena někým výše postaveným. Stát je podle něj to, co uskutečňuje a zajišťuje společné ideje společnosti. Kalina také zdůrazňuje, že člověk nepřichází s svou svobodu, pokud se stane součástí něčeho většího, i když se na první pohled tak může zdát. Lidem totiž jde o uskutečnění oné ideje, a to dokážou tím, že své síly soustředí v jednotu. Jejich svobodná vůle se pouze stýká s vyvoleným člověkem v čele. A tento člověk je reprezentantem oněch myšlenek.

⁴³ KALINA, 1874, s. 164; Kalina nakonec sepsal své vlastní pojednání o filozofii, které vyšlo po jeho smrti, opět za přispění jeho bratra Karla roku 1870 In: KALINA, Karel Ladislav. *Upomínka na Jaroslava Kalinu 1870 (filozofické drobnůstky z pozůstalosti Jaroslava Kaliny)*. Praha: K. L. Kalina, 1870.

⁴⁴ KALINA, Josef Jaroslav. *Píseň portugalská*. In: *Česká včela*, roč. 2, č. 30 (28. 7. 1835), s. 238.

⁴⁵ SLAVÍK, 1996, s. 80; Doucha s Vlčkem se taktéž vyjadřují k tomuto Kalinově záměru: „*Dokud živ byl Sedláček, otcovský ten přítel, byltě úmyslu, dáti se do stejného řádu Premonstrátského v Teplé; ale pro smrt onoho sešlo s toho (sic).*“ In: KALINA, 1852, s. 11.

znamení určitou finanční jistotu, zároveň ale neopomíná rozvíjet své záliby a dochází na přednášky zaměřené lingvistickým, filologickým či přírodovědným směrem.⁴⁶

Novoborský rodák práva nikdy nedostudoval, stejně jako jeho dnes známější současník Karel Hynek Mácha. Důvodem nebyla smrt, ale nemoc přicházející v podobě souchotin a „*jsa připoután k nepevnému organismu, byl nucen veliký duch Kalinův mírnit a omezovat svoje rozpětí.*“⁴⁷

Souchotiny se naplno projeví roku 1837, přičemž Kalina svůj stav téměř ignoroval a přes zhoršující se tendenci velice rád navštěvoval botanickou zahradu na Smíchově, kde byl přítomen i v parných dnech: „... žádným předložením, ani tu, kde již krve plivání byl dostal, od úsilí svého odvrátiti se nedav; čímž zajisté, jakož i vůbec přílišnou horlivostí, s kterou čeho se chopil, neustavně vedl, ovšem i bývalou při tom nepečlivostí o tělo, nenabytně na zdraví si uškodil.“⁴⁸ Následně strávil dva měsíce na lůžku, po intenzivní léčbě v domácím prostředí se uzdravil, ale ztráta krve byla evidentně vysoká a jeho plíce dosti utrpěly. Během této doby se o něj starala jakási neznámá žena, „*kteřáž ho co pravá matka ošetřovala, a bez nižto byl by již tehdaž za své vzal.*“⁴⁹

Později se Kalina odjel doléčit na venkov ke své nevlastní matce, kde se zotavil natolik, že mohl odjet zpět do Prahy, zde přerušil veškerá studia a věnoval se pouze svým zálibám. Tuberkulózu léčil svérázným způsobem, jedl co nejméně. Dle Ivana Slavíka si Kalina do svých zápisků napsal: „*Čím méně člověk jí, tím více předokonalému duchu se blíží,*“ či „...*člověk čím starší je, tím méně jísti má...*“⁵⁰

Po těchto událostech nastoupila ona hrdá bída. Jeho okolí jej přesvědčovalo, aby se nechal alespoň zaměstnat jako státní úředník. Pravidelné zaměstnání by jej dosti svazovalo a nejspíše by ani nemohlo být vykonáváno v plné výši, pokud vezmeme v potaz jeho zdravotní stav. Později se naskytla možnost složit zkoušky na univerzitě a stát se profesorem, ovšem na ryze formální zkoušku se Kalina nedostavil.⁵¹

⁴⁶ KALINA, 1852, s. 11.

⁴⁷ STREJČEK, 1932, s. 14.

⁴⁸ KALINA, 1852, s. 13.

⁴⁹ KALINA, 1852, s. 14.

⁵⁰ SLAVÍK, 1996, s. 81.

⁵¹ SLAVÍK, 1996, s. 80.

1.1.3 40. léta a závěr života

Následující léta se stále nesla v duchu bídy, ale i vážnějšího vstupu na pole literatury, a také navázání vztahu s Vilemínou Wolfovou, která se později stává onou tajemnou figurou v Kalinově příběhu.⁵²

V této době žil Kalina v bytě na tehdejší Dominikánské ulici (nynější Husově) naproti kostelu svatého Jiljí v Praze. Byl ve špatné materiální situaci, jelikož jeho apanáž, která mu byla vyplácena na základě vykonaných studií ve 20. letech v Praze, skončila roku 1838 a jeho nejznámější balada *Kšaft* byla vydána až roku 1842. Jeho jediným příjmem bylo soukromé vyučování u jedné pražské rodiny, ovšem pro svou nemoc musel toto zaměstnání nakonec opustit.⁵³ Nepříliš majetný Kalina se tehdy přátelil s Karlem Slavojem Amerlingem, jenž mu nabídl místo pedagoga v nově budované škole a také možnost přestěhovat se k němu a k jeho rodině. To ale kvůli dluhům za nájemné nebylo hned bezprostředně možné.⁵⁴

Tehdy se na Žitnobranské ulici (nynější Žitné) začínala formovat tzv. Amerlingova Budeč. Za účasti dalších vlastenců (jmenovitě šlo například o Šafaříka, Stanka, hraběte Tarouccu, Rajskou, Friče) se opravovala rozpadlá budova zelinářství, které se tehdy říkalo U Dědů. Nová koncepce slovanské a ryze české školy přitahovala velkou část obrozenecké společnosti, proto se v Budči pravidelně objevoval Karel Havlíček Borovský, František Palacký, František Daneš, Bernard Bolzano a další. Kalina se nejspíše za Amerlingem nakonec skutečně přestěhoval a krátce zde působil jako pedagog filologie. S tvůrcem nové školy ho pojilo přátelství, které se zakládalo na zájmu o encyklopedický přístup a touze naučit se veškeré vědění, odtud také pramení onen Kalinův „*nedostatek*“: nedokončil většinu prací, na nichž pracoval. Důvodem mohly být jeho široké zájmy podléhající rozmanitým impulzům. Kosatík ve své publikaci *České okamžiky* zajde s hodnocením jejich vztahu o něco dále, podle něj Amerlinga a Kalinu spojoval nezájem o skutečný svět a schopnost žít jen knihami

⁵² Zmiňovaná Vilemína Budislava Wolfová (někdy psané jako Volfová) byla v dopisech oslokována jako jeho choť. Mína, jak ji Kalina nazýval, byla o něco starší a je popisována jako čechizující Němka pohybující se ve společnosti Rajske, Svobodové, Fričové a dalších. Společně se poté účastnily buditelského života ve smyslu filozofie Amerlinga, právě Amerling byl nejspíše ten, který Kalinu s Mínou seznámil i za přispění Friče. Jejich lásce ale nepřála Míniina matka, tehdy již vdova, která si pro svou dceru představovala mnohem lepší zaopatření, které mohl nabídnout Josef. In: FRÝDECKÝ, 1916, s. 707–709; MACÚRA, 2015, s. 489–503.

⁵³ STREJČEK, 1932, s. 14; důvod konce soukromého vyučování zmiňuje i Sabina v literární studii z roku 1912 a přikládá i Kalinův citát: „*Šest hodin denně vyučováním svých svěřenců strávit by mi nebylo obtížné, ale dvě hodiny denně stolovati, pak na večer v saloně se praesentovati a na měkkých pohovkách při thé, lahůdkách a jalovém hovoru se povalovati, kde svrchovanou už moudrostí, kdož o divadelních hercích a herečkách anekdoty vypravovati umí — toť věru jest trýznění ducha. Každý den pociťuju, kterak se mne několik myšlenek spadá, a než by rok minul, byl bych zajisté tak hloupý jako ti a oni, jimiž blahobyť takový vysoko nad věci naší stojí!*“ In: SABINA, 1912, s. 179.

⁵⁴ ŘEZNÍČEK, Václav. *Naše zlatá matička. Díl šestý*. Praha: Zemědělské knihkupectví a Neubert, 1925, s. 9.

a rukopisy.⁵⁵ Byl jedním z šesti přátel, kteří se s Amerlingem odstěhovali do nově koupeného domu.

Mezi Kalinovy hlavní úkoly patřila práce na všenaučném slovníku, tedy na tzv. *Budečské encyklopedii*, konkrétně se zaměřoval na filologickou část. A jelikož byl v této době širší veřejnosti znám už i jako básník, měl pracovat na přebásnění židovských žalmů a modliteb, sestavit mudrosloví všech národů a zpracovat jazykozpytná hesla v chystaném slovníku obchodním a hospodářským.⁵⁶ Na svou novou roli se plánoval připravovat pečlivě, dokazuje to jeden ze tří zápisníků uschovaný v Památníku národního písemnictví, který nese název *Brána jazyků zlatá slavit (řeč Švédů) v Budči*.⁵⁷ Trvání jeho budečské epochy bohužel není zmapováno, tudíž není jisté, jak dlouhou dobu byl její součástí.

Jisté je ale například to, že 40. léta jsou Kalinovým literárním obdobím, kdy zároveň začaly být ve větší míře publikovány jeho překladatelské práce. V časopise *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy* se objeví Kalinův překlad od polského spisovatele Wójcického⁵⁸ s názvem *Strašlivý dvůr*.⁵⁹ Roku 1842 se ve zmiňovaném nepravidelně vydávaném periodiku objeví přeložený text původně od Kraszewského⁶⁰ s názvem *Svět a básník*⁶¹ a od nespecifikovaného autora část příběhu s názvem *Hornice*.⁶² Překlady i vlastní autorské práce se ale objevují i v tehdy oblíbených *Květech* Josefa Kajetána Tyla, v *České včele* Čelakovského či v německojazyčeném *Ost und West*⁶³.

⁵⁵ KOSATÍK, Pavel. *České okamžiky*. Praha: Torst, 2011, s. 61–62.

⁵⁶ DĚD, Michal. *Karel Slavoj Amerling a jeho vliv na Budeč*. Diplomová práce, 2006. Univerzita Karlova. Vedoucí práce – prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc, s. 56–60; Sám Kalina nejspíše pomýšlel na vlastní založení školy, kde by vyučoval slovanské jazyky. In: KALINA, 1852, s. 18.

⁵⁷ V zápisníku se nakonec ale nachází pouze poznámky dokazující určitou neorganizovanost autora, je tu téměř vše od národních písní a jejich popisů, přes jeho filozofické poznámky, až opětovný návrat k filologii, tentokrát k lužické srbštině, jež je spojena s pojednáním o polabských Slovanech. In: KALINA, Josef Jaroslav. *Zápisníky s poznámkami a básněmi*. 3 ks. inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

⁵⁸ Kazimierz Władysław Wójcicki, narozen 3. března 1807 ve Varšavě, zemřel 2. srpna 1879 tamtéž. Polský spisovatel, folklorista, editor a historik zabývající se Varšavou. In: BARTOŠ, Otakar. *Slovník spisovatelů: Polsko*. Praha: Odeon, 1974, s. 431.

⁵⁹ KALINA, Josef Jaroslav. *Strašlivý dvůr; Rozmluva dvou čeledínů v baště nad branou*. In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy*, roč. 1840, č. 1. (1840), s. 147–153; Seznam jeho překladů bude zahrnut do následující kapitoly, jelikož se ukazuje, že překlady jsou zastoupeny v jeho vlastní autorské tvorbě hojně.

⁶⁰ Józef Ignacy Kraszewski, narozen 28. července 1812 ve Varšavě, zemřel 19. března 1887 v Ženevě. Polský prozaik, básník, historik a publicista. Je považován za tvůrce moderního polského venkovského románu a historického románu (v čemž je předchůdcem Sienkiewiczze), za svůj život napsal více než 600 děl. In: BARTOŠ, 1974, s. 224–225.

⁶¹ KALINA, Josef Jaroslav. *Literární besedy. Svět a básník*. In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy*, roč. 1842 (1842), č. 3, s. 186–198.

⁶² KALINA, Josef Jaroslav. *Hornice*. In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy*, roč. 1842 (1842), č. 4, s. 5–13.

⁶³ Německojazyčný časopis vycházející v Praze v letech 1837–1848. Odlišoval se od ostatních cizojazyčných periodik této doby, jelikož nebyl určen pouze pro německy hovořící obyvatelstvo v Čechách, ale byl naměřován i mimo Předlitavsko a začal i na západní Evropu. Chtěl upozornit na umělecké a vědecké úspěchy Slovanů a poukázat na jejich kulturní rozvoj. Na vznik takového časopisu tlačil i Karel Sabina, který do něj hojně přispíval. In: HRZALOVÁ, Hana. *Monografická práce o časopisu Ost und West*. In: *Česká literatura*, roč. 6 (1958), č. 2, s. 206; vedle něj do časopisu přispívali taktéž Sabina (texty, kterými přispíval, jsou Hrzalovou

Do povědomí se Kalina dostal svou přebásněnou pověstí *Kšaft*, která se stala jeho nejznámějším textem a je vydávána v různých antologiích i v dnešní době.⁶⁴ Stejně tak byla opakovaně vydána další autorská básnická díla, která stojí za zmínku a prostor jim bude věnován i v dalších kapitolách, máme na mysli básně *Jidášův peníz* či *Radouš*, které se objevují v Kalinově vlastním periodiku. Kalina si ve 40. letech, konkrétně roku 1842, vyzkouší i roli šéfredaktora. Vyšlo první číslo jeho uměleckého časopisu s názvem *Věstník pro krásné umění, vědu i kritiku*.⁶⁵ Finanční prostředky na vydávání nejspíše pocházely z prodeje básně *Kšaft*, ruku k dílu měli přiložit i jeho přátelé, Krolmus a Vlček. *Věstník* ale neměl dlouhého trvání, vyšel pouze jednou, i když bylo připravováno další číslo pro rok 1843. V něm se měl objevit na počátku program vymezující směřování celého periodika. Z pozůstalosti je zřejmé, že měla být součástí část umělecká (literární) a část zaměřující se na filozofii, literární kritiku a lingvistiku.

Bylo počítáno s básní od Nebeského, s částí novely Karla Sabiny a v seznamu jmen se objevuje i Ján Kollár, jenž měl přispět též.⁶⁶ Šéfredaktor Kalina měl uveřejnit jakýsi text s názvem *Vampýr*.

V druhé části chtěl zúročit své filozofické znalosti a postupem času uveřejňovat svůj pohled na tuto problematiku. Veřejnost se jeho filozofujících myšlenek dočkala až později roku 1870 v díle *Upomínka na Jaroslava Kalinu (filozofické drobnůstky z pozůstalosti Jaroslava Kaliny)*. Na stránkách měla být otištěna i více nespécifikovaná kritika české literatury a lingvistické poznámky vycházející z Kalinových zápisků. Poslední položka měla pojednávat o bibliografii rusko-polské. Kalina si také načrtl první báseň, která byla koncipována jako úvodní slovo.

Pozdrav buď pane náš, pozdrav druhu milý!

Ve sboru bratře vítěj nám!

Vstřící plápolá cit tobě čilý!

chápany jako významnější než texty uveřejňované v českých periodikách té doby), Vinařický, Kapper či J. J. Kollár. Zároveň bylo vlasteneckou elitou bylo periodikum bojkotováno, což je například připomenuto i v korespondenci Čelakovského Chmelenskému z roku 1837, který si v něm pochvaluje, že čeští vlastenci do časopisu nepřispívají. Do časopisu postupem času přispělo množství autorů i svými překlady, mezi nimi byli například Mácha, Němcová, Nebeský, Tyl, Zap a paradoxně i sám Čelakovský. In: KUSÁKOVÁ, 2012, s. 198; VANĚK, Václav. *Rozkošný hrob: antologie české romantické poezie*. Příbram: Pistorius a Olšanská, 2009.

⁶⁴ BOČEK, Petr a Honza VOJTÍŠEK. *Umrličí věnec. Sběrka českých hororových balad z 19. století*. Velešín: Golden Dog, 2021; LICHÝ, Lubomír. *Kšaft (komiks)*. Praha: Jonathan Livingston, 2018.

⁶⁵ Kusáková považuje Kalinův *Věstník* za publikační prostor, do něhož měly být přidávány texty folkloristické a romantické orientace. In: KUSÁKOVÁ, 2012, s. 49.

⁶⁶ S ním Kalina udržoval přátelské styky, zastavuje se za ním i na své zpáteční cestě z Bělehradu nejspíše roku 1845, už velice nemocný a na pokraji sil. Kollárovo jméno je také zmíněno v seznamu knih, které si Kalina půjčoval. Tato jeho vlastní katalogizace vznikala nejspíše v době plzeňských a pražských studií. Vedle Kollára se zde objevuje jméno Johna Milтона, Voltaira, Vosse, Danta, Boccaccia, Montaigna, Grimma, Petrarcy, Rousseaua, Ariosta a dalších.

Zmiňovaný výčet plánovaných částí ve své podstatě poukazuje na to, proč *Věstník* nevycházel i další léta. Dle Kusákové se zaměřoval spíše na vrstvy vzdělanější, byl obsahově náročnější a stejně tak jazykově výlučný. Zároveň v něm Kusáková vidí onen střet mezi potřebou mít periodikum na rozvíjení české literární kultury a mezi tehdejšími reálnými možnostmi čtenářstva. Samotný název *Věstník* se hlásil k elitní vrstvě soudobé literatury, na rozdíl od titulů zdůrazňujících vlasteneckou orientaci nebo navazujících na *biedermeierovskou květomluvu*.⁶⁸

Jak Kalina vnímal neúspěch časopisu, se nejspíše již nedozvíme. Jisté formy skepse se ale přece jen objeví ve fragmentech deníkových zápisků. Nedochovaly se v úplnosti, ale máme k dispozici záznam z 22. června 1842, zároveň se jedná o jeden z mála dochovaných záznamů, kde Kalina píše o své nemoci:

„Pořád víc a víc ve mně ono pravidlo, onen všeobecný zákon se hýbá a co pravý osvědčuje, dle kterého člověk čím starší je, tím méně jísti má; čím hořejší pásmo snáší, tím méně jísti má (an mu slunce velmi jasně a teple svítí) atd. O kéžbych se vždy dle těchto nezměnitelných pravidel řídil. A právě nyní toho mám nejvíc zapotřebí, an mé zdraví, plíce totiž chybé jsou. O jak cítím blahé oučinkování! Já, jenž jindy plný a přezdravý býval, nyní krev plívám, celý slabý a zvladlý jsem, hluboký, sípavý a nejistý i slabý hlas mám, neustále smrkám a to žlutozelenou nezdravou tekutinu, bledý, bez ohně, svěšenými vlas, nejistý rukou v psaní, nejistým i chodem, špatně zažívající atd atd. Zdá se, jakoby nemoc má na jistou vnitřní část se byla vrhla, neb i, jindy každou změnu v mém zdraví, prozrazující, nyní najednou se zavazili, ať slabé oko, jenž ani jasně nevidí a při každém kroku zabalí ani paprsky sluneční snést nelze, koli se nepostím. – Tu pak klesají plány a krásné myšlenky! – Tak druh tělem obmezen a zahuben bývá. – O Bože!“⁶⁹

Rok 1845 byl pro Kalinu rokem změny a velkého cestování. Je zmapována jeho cesta do Bělehradu, u níž není jisté, zdali se na ni vydal sám či v doprovodu své milované Vilemíny, která dostala nabídku působit jako guvernánka v nejmenované knížecí rodině. I Kalina zde našel uplatnění a měl se profesně posunout, naskytla se mu příležitost vyučovat slovanské jazyky. Bělehradská epizoda s Mínou po boku ale nemá dlouhého trvání, a to nejspíše vlivem jeho dlouhodobé nemoci.

⁶⁷ KALINA, Josef Jaroslav. *Věstník pro krásné umění, vědu i kritiku*. Plán obálky, obsah, úvodní báseň, rkp, 2 II, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

⁶⁸ KUSÁKOVÁ, 2012, s. 49.

⁶⁹ KALINA, Josef Jaroslav. *Deník, fragment z let 1835 a 1842*, 2 ks., inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

Zpáteční cesta vedla přes Pešť, kde je jeho pobyt s určitostí doložen 18. prosince 1845.⁷⁰ Kombinace stesku po Míně a chuti psát se projevila ve dvou Kalinových textech, které měly vzniknout bezprostředně po těchto událostech. Jedná se o milostnou lyriku *Touha po vzdálené* a *Jaroslav Miloslavě*. Cesta vedla dále přes Vídeň a na jaře roku 1846 přijel do Prahy, kde mu byla předána jeho podobizna od Josefa Hellicha. Jedná se o jeden z mála dokladů Kalinovy podoby, který lze považovat za autentický.

Nadměrné cestování, momentální zdravotní stav a celkové vyčerpání Kalinovi nepřidalo. V Praze byl obklopen svými přáteli, jmenovitě knězem Krolmusem⁷¹, jakýmsi Müllerem, Duboisem a nám již známým Vlčkem. Krolmus jej nechává ubytovat u dvojice lékařů, Jana a Karla Špottových. Právě tehdy vzniká jeho báseň *Na matku mou*.

Je o něj postaráno z hlediska finanční stránky, peněžními prostředky ho podporovaly dvě hraběnky, Daunová⁷² a Kounicová.⁷³ V březnu roku 1847 se jeho zdravotní stav rapidně zhorší a na doporučení lékařů je přenesen do Všeobecné nemocnice na Karlově náměstí v Praze. Zde nakonec umírá 22. června 1847 v pět hodin ráno. Jeho poslední slova jsou zaznamenána až později ze vzpomínek Douchy a Vlčka, tudíž jsou dosti problematická a nemusíme jim přikládat velkou váhu. Přesto nějakým způsobem uzavírají život tehdy již nešťastného a nemocného člověka, jakým Kalina bezpochyby byl. Údajně zněla takto: „*Cokoliv je člověk, je skrze lásku.*“⁷⁴

Jeho pohřeb je hodnocen jako první velká manifestace tehdy vzrůstající nespokojenosti českého obyvatelstva s metternichovským absolutismem.⁷⁵ Smuteční procesí čítalo na 1 500 lidí a vedl jej již tehdy veřejně známý František Palacký. Následovali jej pražští měšťané, ženy českého emancipačního hnutí, přátelé a rodina Kaliny. Když míjeli Novoměstskou radnici, sledoval je z okna vězení i Emanuel Arnold odsouzený za rozšiřování urážlivých pamfletů o jezuitěch.⁷⁶

⁷⁰ V Památníku se nachází koncept dopisu adresovaný Míně Wolfové s tímto datem a místem. Korespondence mezi nimi neustala až do Kalinovy smrti.

⁷¹ Od nějž například pochází historka s vydáním *Kšaftu* roku 1842.

⁷² Nejspíše se jedná o hraběnku Terezii Voračickou-Bissingen z Paběnic, nositelku Řádu hvězdového kříže, která se provdává za Otakara hraběte Dauna, dále se může jednat o její mladší sestru Antonii, též provdanou hraběnku Daunovou.

⁷³ Hraběnka Eleonora Voračická-Bissingen z Paběnic, provdaná Kounicová, sestra zmíněných hraběnek. Mecenáška umění, podporovatelka českého ženského emancipačního hnutí, Božena Němcová této šlechticně věnuje své dílo *Babička*.

⁷⁴ SLAVÍK, 1996, s. 81.

⁷⁵ RAK, Jiří. *Pohřeb jako národní manifestace*. In: PETRASOVÁ, Taťána a kol. *Fenomén smrti v české kultuře*. Praha: KLP, 2001, s. 56–61.

⁷⁶ STÁTNÍK, Dalibor. *Romantika v poezii Josefa Jaroslava Kaliny*. Nový Bor, 2017, s. 60.

Na otázku, proč se právě z jeho pohřbu stala manifestace, může existovat vícero vysvětlení. Mohla se projevit samotná Kalinova pověst svobodně smýšlejícího člověka vycházející z jeho stylu života. Dalibor Státník ho popisuje jako možného radikálního demokrata, který byl hostem stolních společností, vysloví také hypotézu, že mohl být také součástí tajného politického spolku Repeal.⁷⁷ Ze vzpomínek Friče vyplývá, že byl Kalina „ideálně dobrodružné, naprosto nesobecké a shovívavé, ty též prázdné vši ctižádosti...“⁷⁸ Dalším vysvětlením, možná pragmatickým a ve své podstatě i cynickým, je přímo rok 1847, jelikož v této době docházelo k politické krizi a jednalo se o předzvěst revolučního roku 1848. Zmíněný pohřeb lze tedy chápat jako jeden z projevů českého emancipačního hnutí s vyjádřením určitého symbolu či názoru.

Nelze mu ale ani upřít to, že byl osobou veřejně známou, pohyboval se v české obrozenecké společnosti, dobré vztahy měl s pražským židovským obyvatelstvem, stejně tak s pražskými Němci a polskými intelektuály v emigraci. Mezi jeho přáteli bychom ale našli i nižší vrstvy, které se měly pohřbu účastnit, což například připomíná i Homolová. Kalina dával veřejně najevo sympatie s touto vrstvou obyvatelstva, silná sounáležitost se sociálně slabšími se objevuje i v jeho uměleckých dílech (*Hadrnice, ...*).

Procesí nakonec rakev s ostatky donese až na Olšanské hřbitovy, kde Kalina odpočívá. Připomíná jej obelisk s nápisem *Básniku, Jos. Jarosl. Kalinovi roz. 18⁸/₁₁ 16, zem. 18²²/₆ 47 postavili jeho přátelé.*⁷⁹

Josef Jaroslav Kalina, stejně jako Mácha či Langer, se po smrti stane symbolem a je připomínán i v idylicky laděných beletriích, které měly za cíl jej naplno ukotvit v obrozeneckém smýšlení a tradici. Většina věcí je ale z našeho pohledu ideologicky přibarvena ex post a doplněna. Ke konci života se o něj měla starat jakási Anička Hašková. Tato postava se ale objevuje pouze v románu *Naši předchůdci*, kde reprezentuje českou dívku starající se o nebohého básníka.⁸⁰ Životopisci Kalinovi se o ní nezmiňují.

⁷⁷ STÁTNÍK, 2017, s. 61.

⁷⁸ STÁTNÍK, 2017, s. 61.

⁷⁹ JEŽEK, Jan. *Naše hroby: stručné životopisy spisovatelů a umělců českých, jichž těla na hřbitovech pražských odpočívají*. Praha: A. Storch Syn, 1881 Fr. Brožík a Janke, s. 5; Nejednalo se o první náhrobek, předcházející měla sponzorovat Vilemína Wolfová, která do Prahy přicestuje na Kalinův pohřeb, během svého pobytu dala k dispozici svou korespondenci s Kalinou Fričovi. Poté se vrací zpět do Bělehradu, kde se vdává za jistého francouzského důstojníka a brzy umírá. In: FRÝDECKÝ, 1915, s. 707–709; Václav Vaněk přichází s teorií, že se provdává za francouzského konzula Aréna du Var. In: VANĚK, 2006, s. 17.

⁸⁰ FRÍČ, Josef Václav. *Naši předchůdci*. Praha: Melantrich, 1953, s. 58.

Jeho jméno figurovalo také v „tažení“ proti Sabinovi, objevily se pomluvy, že měl Sabina Kalinovi odcizit určitý finanční obnos.⁸¹ Kalina je později připomínán jako filozof Diogenes z hlediska stejného stranění se společností, měl přebývat v sudu. Toto tvrzení považujeme taktéž za pouhé přibarvení, s jistotou by jej jeho přátelé a rodina nenechali přebývat v takových podmínkách, zvláště s přihlédnutím k jeho zdravotnímu stavu. V některých pracích je popisován jako bohém a pijan, který všechny peníze utratil za zábavu, což je opět z hlediska jeho nemoci a až asketického přístupu k životu nesmyslné.

Jsou mu dávány přídomy jako rozervaný básník a prokletý básník. Už za života byl svým zjevem připodobňován ke Kristu.⁸²

Kalina se objevuje ještě na počátku 20. století v čítankách, ale postupem času se vytrácí a dnes je připomínán ve svém rodišti a v akademických kruzích. Přesto se tu a tam občas objeví i jeho tvorba v různých antologiích, naposledy dostala prostor roku 2021 v *Umrčím věnci*.⁸³

2 Kalina jako překladatel

V předcházejících kapitolách jsme zmínili, že Kalina vstoupil do literatury ve 30. letech 19. století překladatelským počinem, jeho vlastní umělecké texty poté začaly být postupně uveřejňovány v následujících 40. letech. Překladatelství se Kalina věnoval kontinuálně po svou uměleckou kariéru, a proto nám přišlo důležité tuto jeho éru zmínit. Díky ní se do jeho děl promítají rozličné kulturní vzorce, které budeme analyzovat v následující kapitole.

Od 30. let tedy můžeme pozorovat Kalinovu snahu se umělecky vyjádřit, jejíž vrchol spatřujeme v roce 1835, v němž je poprvé uveřejněn text od Kaliny, jedná se o překlad z portugalštiny s názvem *Píseň portugalská*. S největší pravděpodobností se ale nejedná o Kalinův první překladatelský počín, nejspíše byl ale s touto básní natolik spokojen, že ji nechá otisknout v *České včele*.

Díla z jiných jazyků v Kalinově překladu se nalézají v Památníku národního písemnictví, přičemž lze také říct, že se nezaměřoval pouze na prózu či poezii, což se projeví i v pozdějších uveřejňovaných textech. Některé texty zůstaly pouze ve fragmentech, ty bychom označily spíše za pokusy, jimiž si Kalina nejspíše zkoušel vlastní nabyté znalosti v konkrétním jazyce. Nejednalo se o díla neznámá, mezi nimi bychom například našli fragment 2. zpěvu

⁸¹ Sabina se později stane propagátorem novoborského básníka a jeho literárním kritikem. Díky němu dnes můžeme vnímat Kalinovo názorové vymezení ve světle polského povstání, máme informace o jeho životní filozofii a myšlenkách.

⁸² SLAVÍK, 1996, s. 82.

⁸³ Autorský kolektiv vybral tyto Kalinovy básně: *Hadrnice, Kšaft, Lázeň Libušina, Lichvář, Novoroční noc, Zazděná panna (Zedník)*. In: BOČEK, VOJTÍŠEK, 2021, s. 103–134.

Illiady, který zařazujeme do 30. let 19. století, a to z hlediska pozdější chronologické katalogizace v rámci Památníku.

Že se jednalo spíše o překladatelský pokus usuzujeme na základě uveřejněných překladů tohoto díla v kontextu českého prostředí. Pokud by byl text uveřejněn, nešlo by o nic neobvyklého, jelikož se v periodikách objevovala určitá díla v několikero překladech různých autorů. Ve 30. letech již byly známy překlady homérských eposů do češtiny (Jiří Palkovič, Jan Nejedlý, Antonín Jaroslav Puchmajer, Karel Vinařický či pozdější Kalinův přítel Jan Křtitel Vlček⁸⁴, který jej zásadně ovlivnil i jazykově, toto tvrzení se objevuje nikoliv v pozitivním smyslu v publikaci Jakuba Malého, což bude připomenuto později).

2.1 Důležitost překladů v obrozenecké době

Tradici novodobého překladatelství u nás (tj. od 19. století) popsal ve své práci Otakar Fischer⁸⁵ a rozdělil ji do tří základních etap, přičemž Kalina by se touto optikou řadil do překladatelství obrozeneckého: „*První, doba Jungmannova; také v překladatelství; buditecká; převládá nadšení, co se všechno i v domácím jazyce, dotud zanedbávaném, dá vyjádřit; radost, že můžeme mít svého Miliona, svého Bürgera, svého Chateaubrianda.*“⁸⁶ Překladem se zabýval také Felix Vodička, který popsal dva vývojové procesy jdoucí vedle sebe. Jeden z nich reflektoval přirozenou dynamiku evropských literatur v duchu vydávající se z ducha osvíceneckého klasicismu přes preromantismus až k romantičnu. Paralelně s tímto přirozeným vývojem evropské literatury se vine linie obrozeneckých tendencí provozně zdůrazňujících snahu o vytvoření vysokého stylu, který je vnímán jako základní.⁸⁷

Kalina byl současníkem Josefa Jungmanna, Václava Hanky, Josefa Lindy či Františka Ladislava Čelakovského. Zmiňovaní autoři byli nejen součástí oné obrozenecké společnosti, ale aktivně přispívali k jejímu rozšiřování i za pomoci překladů. Jungmann roku 1845, tedy dva roky před Kalinovou smrtí, vydal první jazykově českou teorii literatury a pomůcku k vyučování, v níž překladatelství charakterizuje takto: „*Nejplodnější a nejvýtečnější spisovatelé nestyděli*

⁸⁴ Vlček začíná uveřejňovat části svého překladu Homéra od roku 1835 v *Květech*, celistvý překlad vychází roku 1842 v *Bibliothèque klassiků*. V textu se objevuje velké množství neologismů a archaismů, které čerpal z dalších slovanských jazyků, zejména těch jihoslovanských. Překlady byly často kritizovány z řad českých obrozenců, Čelakovský je v dopise Vinařickému, že by bylo mnohem lepší, kdyby tento až nečeský překlad vůbec nevyšel. In: KUBÍK, Zdeněk. *České překlady Homéra*. Diplomová práce, 2014. Masarykova univerzita.

Vedoucí práce – doc. Mgr. Irena Radová, Ph.D.

⁸⁵ FISCHER, Otakar. *Duše a slovo: essaie*. Praha: Melantrich, 1929, s. 281.

⁸⁶ První období je tedy jungmannovské, další epocha je pojmenována po Jaroslavu Vrchlickému a třetí období je již pevně spjato s počátkem 20. století. Levý zároveň ve své publikaci *České teorie překladu* připomíná ještě jedno dělení, tedy obrozenecké a poobrozenecké, a zároveň polemizuje s trichotomií Fischerovou, tedy jestli přiznat překladu počátku 20. století samostatnou epochu. Navíc také připomíná, že překlad jungmannovský necharakterizuje celou epochu, a tudíž jej nelze nazvat obecnou kulturní funkcí, jelikož se již ze své podstaty nevztahuje na celou epochu. In: LEVÝ, Jiří a kol. *České teorie překladu*. Praha: Ivo Železný, 1996, s. 75.

⁸⁷ VODIČKA, Felix. *České obrození jako problém literární*. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 10 (1948), č. 1, s. 30–42.

se překládati, co jim výborné se vidělo. Cicero Arata veršem přeložil, Voltaire Newtona, Wieland Cicerona a jiní jiné do svých jazykův přenášeli.“ Jungmann si jistě uvědomoval význam a důvod překladů, který zásadně ovlivňoval vývoj českého obrozeneckého písemnictví, a to hned z několika důvodů.

Pro nově vznikající literaturu bylo důležité vytvořit a následně zabezpečit své vlastní postavení po boku již etablovaných velkých evropských literatur, u kterých nebyla kontinuita narušena, můžeme v tomto kontextu zmínit anglickou či francouzskou.⁸⁸ Překladatelství se ukázalo jako velice funkční prostředek pro posilování české národní myšlenky a jakési míry sebeidentifikace stojící na lingvocentrismu.⁸⁹ Proces převádění textu cizího do domácího prostředí si v 19. století nevytyčilo pouze zprostředkovat text nově vznikajícímu čtenářstvu, ale zabezpečovalo více rovin najednou a uplatňovalo několik přístupů, mimo jiné tzv. počestění či poslovanštění textů prostřednictvím adaptace a lokalizace, které lze považovat za krajní formu přenesení cizího textu do domácího kontextu. Například text Graye přeložený Jungmannem do češtiny využívá jména typicky tuzemská, navíc lze u nich vyzorovat určitou konotaci spojenou s historickými souvislostmi vztahující se k českému prostředí, tedy historická tradice je zde zmíněna prostřednictvím jmen, místo Milтона a Cromwella v originálu díla, vstupují do příběhu Žižka s Rokycanou.⁹⁰

⁸⁸ Z hlediska kontinuity nebyla narušena ani literatura, kterou označujeme jako německou, lépe německy psanou, ta se ovšem neváže na geografický prostor dnešního Německa, jelikož v době Kalinově teprve dochází k pokusům sjednotit německé státy do jednoho celku. Z tohoto hlediska je tedy nutné rozlišit literaturu německou z hlediska geografického a literaturu německy psanou z hlediska jazykového. Německy psaná díla vznikají na území střední Evropy, a proto mezi ně zahrnujeme české, rakouské i maďarské, potažmo uherské, prostředí. U literatury francouzské a anglické toto označení funguje mnohem lépe, jelikož jazyk byl spojen s konkrétními institucemi spadající pod samostatný státní celek.

⁸⁹ Toto období lze označit za lingvocentrické. Pojem lingvocentrismus je chápán jako pojící prvek napříč vlasteneckou společností, níž se účastnil i Kalina, a toto povědomí se udržuje po značnou část jeho života, tedy úzké sepjetí dobové kulturní, a především literární produkce s ideologií vlastenectví vycházející z jazyka. V této době bychom mohli češtinu označit již za jazyk využívaný v interkulturní komunikaci, je projevem národní hrdosti a vymezení se vůči dominanci cizích jazyků, nejvíce proti němčině, z níž na druhé straně obrozenci čerpali, jelikož pro mnohé to byl původně jejich mateřský jazyk. Postupem času se ale posiluje role jazyka jako nositele národní identity a kulturního dědictví, jeho používání bylo vnímáno napříč vlasteneckou společností jako symbolický akt podpory.

In: MACURA, 2015, s. 134–145. Obrozenecká společnost této doby vnímala jazyk mnohdy jako posvátnou esenci spjatou s národem. Náhledy na jazyk se měnily a vyvíjely v závislosti na uchopení pojmu vlastenectví a otázkách, co definuje národ. Diskuze byly značně napjaté, můžeme připomenout například spory o rukopisy, ve kterých se Dobrovský, Dobner a další postavili na stranu vědy a přinášeli důkazy, které hovořily o falzifikátech. Na druhé straně Jungmann, Palacký či Mácha rukopisy adorovali. Palacký na nich částečně postavil koncepci českých dějin. Jungmann se postupem času vyprofiloval jako velký propagátor české řeči (*Dvojí rozmlouvání o jazyku českém z roku 1806, Česko-německý slovník, Slovesnost, ...*). „*Věc, látku a jako matiznu vzdělanosti nám čas podává, ta v naší moci nestojí, a vynalezem-li či odjinud ji přijmeme, jedno jest, ale kterak ji sobě osvojíme, kterakou formou nadáme, na tom záleží. V jazyku naše národnost. Bez čistoty jazyka není pravé výmluvnosti, není slovesnosti. Porušení jazyka jest porušení národnosti, a počátek jejího pádu.*“ In: JUNGSMANN, Josef. Slovesnost: aneb nauka o výmluvnosti prozaické, básnické i řečnické, se sbírkou příkladů nevázané i vázané řeči. Praha: České museum, v Komisií u Kronbergra a Řivnáče, 1845, s 25.

⁹⁰ MACURA, 2015, s. 84.; Tímto způsobem se do nitra nově vznikající kultury propisovaly kulturní vzorce, které byly přijímány a následně zakomponovány do samotných textů.

Posilování české národní myšlenky, ale nebylo jediným východiskem. Překladatelská aktivita autora v daném období zprostředkovávala určitou módní vlnu reflektující evropskou situaci. Proces národního obrození tedy neznamenal ve své podstatě odtržení od evropské kultury, jeho cílem bylo zdůraznit vlastní osobitost, tj. „českost“. V řadě případů se nicméně ukázalo, že slovní zásoba češtiny je zatím nedostatečná. Na to reagovali překladatelé vytvářením neologismů, které většinou vycházely z původně staršího českého jazykového rejstříku, z dalších slovanských i neslovanských jazyků⁹¹. Z širšího hlediska lze tedy překladatelství vnímat i jakousi snahu o demonstraci jazykové síly „obnovené“ češtiny, která dokáže pojmut jazyky světového rázu, mezi ně byly zařazovány jazyky ze západní Evropy, francouzština, němčina či angličtina.⁹²

Za určitých podmínek bychom 1. polovinu 19. století mohli označit jako epochu polemik napříč obrozenskou společností. Ať už se jednalo o vymezování se vůči rukopisům, či jejich adoraci, o diskuze nad panslavistických myšlenkách, o názory na postoje vůči polskému povstání a ruskému carovi ve 30. letech 19. století nebo hledání kontinuity demokratizačních procesů napříč českou historií. S dalším vývojem literatury souviselo také překladatelství. Překladatel často pracoval adaptačně, sám doplňoval původní texty o citace, postřehy i myšlenky a ideje. Obrozenecké překlady mnohdy polemizovaly s původním textem, ve kterých se překladatelé vymezovali vůči originálu. Možná i z těchto důvodů již nastupující generace chtěla po Jungmannovi k překladatelství přistoupit jiným způsobem a posílit tak osobitost české kultury po svém.

2.2 Kalinova strategie překládání

Kalinův styl překladů se nevyznačoval strategiemi přílišné adaptace a lokalizace, k demonstraci této teze nám poslouží jeden z mála Kalinou přeložených románů v celém rozsahu, *Poslední Stuartovec* od Johna Fredericka Smithe.⁹³ Text byl publikovaný až 30 let po překladatelově smrti konkrétně roku 1877⁹⁴, jedná se o historický román vyprávějící příběh

⁹¹ Často až nesmyslně dlouhých kompozicích se jazyk značně komplikoval, lze tyto jevy vysledovat i v Kalinově vlastní tvorbě a v jeho překladech.

⁹² Už jen z hlediska politické situace a stále probíhajícího kolonialismu, francouzština v této době byla také označována jako lingua franca.

⁹³ John Frederick Smith (1806–1890) byl anglickým romanopiscem, někdy nazýván nejpopulárnějším anglickým romanopiscem poloviny 19. století. Jeho práce vycházely na pokračování v *The London Journal*, díky tomu získal věhlas a uznání. Mezi jeho nejznámější díla patří román *Stanfield Hall* vyprávějící osudy rodiny Stanfieldů od středověku až po viktoriánskou Anglii. In: WHEELER, Michael. *Smith, John Frederick (1806–1890), novelist*. Oxford: Oxford Dictionary of National Biography, 2004. Dostupné z: <https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-37982>.

⁹⁴ SMITH, John Frederick. *Poslední Stuartovec*. Praha: J. Otto, 1877.

poslední Stuarta Karla Eduarda⁹⁵ ucházející se o anglický a skotský trůn v 18. století, který v této době již ovládla dynastie Hannoverská.

V románu počestil jména převážně hlavních postav (Barbora z Grahamu, Eduard Arran, Jetřich Crawford, ...) a historických osobností (královna Viktorie, Karel Eduard, královna Anna, Ludvík XIV., ...). Kdežto místní názvy jako Arran-Castle, Arran-House či jména některých postav, u nichž lze předpokládat určitou míru adaptace (např. Andrew Moggers, lord Glashelles) ponechával v původním znění. V Kalinově pojetí překladu lze tedy spatřovat původnost, postupem času tedy dochází k opouštění překladu klasicistního, jak bylo popsáno výše. Ve 30. letech již tedy byl více přijímán důraz na věrnost a původu originálu, tuto tendenci označuje Kusáková, za romantickou a ve svých překladech se jí přidržel i Kalina.⁹⁶

V překladech z polštiny Kalina uplatnil množství polonismů, které aplikoval také do vlastní umělecké produkce. Větší míru zachování původního textu demonstrujeme například na 12. strofě básně *Návrat otce*, původně od Mickiewicze. V překladu Kalinově a v překladu jeho současníka Karola Kuzmányho.

Adam Mickiewicz – Powrót taty	Josef Jaroslav Kalina – Návrat otce	Karol Kuzmány – Návrat otce
<i>Krzyknęły dziatki, do ojca przypadły,</i>	<i>Vykřiknou dítky, přiskočí k otci,</i>	<i>Zkřiknuly dítky, na otce pohledly,</i>
<i>Tulą się pod płaszcz na lonie;</i>	<i>Tulí se pod plášť mu k lůnu,</i>	<i>Toulí se k jeho kolenám;</i>
<i>Truchleją slugi, struchlał pan</i>	<i>Truchlejí sluzi, struchlel pán zbledlý,</i>	<i>Zlekli se sluzi, zleknul se pán zbledlý</i>
<i>wybladły,</i>	<i>Třesavé k zbojníkům vnes ruce.⁹⁸</i>	<i>I vznáší prosby ku šelmám.⁹⁹</i>
<i>Drżące ku zbójcom wznioł dlonie.⁹⁷</i>		

Je na první pohled patrné, že Kalina se drží předlohy mnohem více, než je tomu u Karola Kuzmányho. V prvním verši Kalina doslova překládá polské slovo, dnes již zastaralé, *przypadły* jako přiskočí, tímto způsobem zachovává onu vyhrocenost situace, na rozdíl od Kuzmányho, který volí slovo pohledly, kteréžto není ekvivalentem zmíněného polského slova, oslabuje původní vyznění, ale text působí celistvěji. Kalina například ponechává slovo *struchlel* (v polštině *struchlał*), ponechává slovo *truchlejí* (polsky *truchleją*), zachovává také poslední

⁹⁵ Karel Eduard Stuart (1720–1788), tzv. mladý pretendent byl synem tzv. starého pretendenta Jakuba Františka Stuarta a Marie Klementiny Sobieské. Během svého života se postavil do čela povstání namířených proti Hannoverské dynastii ve snaze získat anglický, skotský a irský trůn. První povstání skončilo porážkou a jeho následným útekem ze země do Francie, druhé povstání zůstalo pouze u slibů. Karel Eduard zemřel v Římě roku 1788 a nezanechal po sobě mužského potenciálního dědice trůnu. In: NIEMOJOWSKA, Maria. *Poslední Stuartovci*. Praha: Mladá fronta, 2002.

⁹⁶ KUSÁKOVÁ, 2012, s. 338–339.

⁹⁷ MICKIEWICZ, Adam. *Powrót taty*. In: *Dzieła*. 1. díl. Varšava: Czytelnik, 1949. In: Wirtualna biblioteka literatury polskiej. Dostupné z: <https://literat.ug.edu.pl/amwiersz/0012.htm> (cit. 20. 6. 2025)

⁹⁸ KALINA, 1852, s. 134–137.

⁹⁹ KUZMÁNY, Karol. *Návrat otce*. In: *Hronka, Podtatranská Zábavnice. Časopis krasomilého a užitečného čtení*. roč. 1 (1836), č. 3. Banská Bystrice: Písmem Filipa Macholda, 1836, s. 90–92.

verš *třesavé k zbojníkům vynes ruce* (polsky *drážce ku zbójcom wzniośł dlonie*), jinak tomu je u původem slovenského faráře Kuzmányho, který zvolil poetičtější verš prostřednictvím metonymie (*i vznáší prosby ku šelmám*), přičemž slovo šelma by v tomto případě mohlo odkazovat i na Bibli, kde se tímto slovem může mýnit ďábel, který byl tímto způsobem označován.

Po obsahové stránce je tedy báseň dosti zdařilá, ovšem po stránce formy se jedná o vystihnutí Mickiewicze, Kalina ponechal stavbu slok, ale rýmové schéma je odlišné a stejně tak rytmus. Dolanský dokonce tento překlad označuje jako nerýmovaný.¹⁰⁰ Již jsme naznačili, že Mickiewicz měl na Kalinovu tvorbu vliv i v rámci vlastní umělecké produkce, o těchto skutečnostech bude pojednáno v kapitole zaměřující se na analýzu Kalinovy básnické tvorby.

2.3 Kalinův literární debut a problematika názvů

Kalinův literární debut je otištěn 28. července roku 1835 v *České včele*.¹⁰¹ Čtenáři si v tehdejší vydání mohli taktéž přečíst dokončení příběhu s orientální tematikou *Agay Chan* původně z polského originálu od Krasinšského přeložený Františkem Ladislavem Čelakovským¹⁰², ten byl šéfredaktorem *České včely*. Součástí tohoto čísla byly taktéž básně Josefa H. Tichého¹⁰³ a závěr byl tvořen soupisem významných událostí roku 1831.

V *České včele* byla dále publikována Kalinova báseň pod názvem *Píseň*. Po autorově smrti vychází ve sbírkách z let 1852 a 1874 pod názvem *Píseň portugalská*.

Píseň

(z *portugalského Freira de Andrada*)

Viděl jsem jaro přemilostné,

Ve vínek kvítky jsem si vil,

Slavíka slyše klokotání,

Ze rtů děvy jsem nektar pil.

Ach, Vesna zmizela radostná,

Darů tu Flory víc není;

Ve hrobku klesla má milenka,

Umlklo slavičí pění.

¹⁰⁰ DOLANSKÝ, Julius. *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou*. Praha: Slovanský ústav, 1930, s. 154–155.

¹⁰¹ KALINA, 1835, s. 238.

¹⁰² ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Agay Chan*. In: *Česká včela*. Praha: Synové Bohumila Hráze, roč. 1835. č. 50 (1835), s. 233–237.

¹⁰³ Tichému vyjde sbírka básní roku 1852, mezi nimi bychom našli převážně ódy mající vlastenecký charakter (*Kde vlast je má, Česká řeč, Boj pro vlast, Na vlast, Vlastenecká, Mladíkova lípa, Já jsem Čech, Bojovníků českých* atd.) či básně milostné (*Má zamilovaná, Spomínka, Má touha, Zděnko a děva jeho, Fanynčino srdce* atd.).

*Až Vesna zase k nám se vrátí,
Okráslí tváři země květ,
Slavík své zapěje zas písně;
Mou víc neuzří děvu svět!¹⁰⁴*

Změna názvu poukazuje na zásahy ze strany editorů, a zároveň šlo nejspíše i o formální stránku celkového vyznění pozdější sbírky. Tento předpoklad je podpořen skutečností, že následovaly další dvě básně, které využívaly toponymická označení (litevská a maloruská). U obou těchto básní nejspíše došlo k editorskému zásahu. *Píseň litevská* byla publikována již roku 1845 ve sbírce *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájeslovi českoslovanské*¹⁰⁵ Václava Krolmuse. Přestože Krolmus tuto báseň zaznamenal, autorství si nepřisvojil a připsal jej Kalinovi. Tato skutečnost zároveň podle nás odpovídá předpokladu, že mezi muži panovalo přátelství až do Kalinovy smrti roku 1847.

Ovšem v Krolmusově díle dochází ke změně názvu, respektive je zde dvojí označení, první odkazuje na samotný příběh, a taktéž reflektuje Krolmusův záměr zmapovat jednotlivá motivická vyjádření, zde tedy jde o folklórní motiv kukačky: *Tři kukačky nad mrtvolem žalostně kukaly*. V závorce se poté nachází označení nám již známé: *Píseň litevská*. Není ovšem jisté, zdali báseň nějakým způsobem odkazuje na oblast dnešní Litvy, jelikož vedle samotného textu je ručně psaná poznámka píseň jihoslovanská.¹⁰⁶ Tematicky velice podobná báseň s názvem *Píseň maloruská* se objevuje až v prvním vydání básnické sbírky roku 1852, je pouze upravena po stránce strofické a rytmičké. Společným motivem těchto textů je kukačka (v *Písni maloruské* je uvedena starším názvem žežhulka). Rámcově se jedná o příběh muže, který se smrtelně zraní a umírá. K jeho tělu přilétají tři kukačky¹⁰⁷ symbolizující důležité ženské postavy mužova života – matka, sestra a jeho milá.

V *Písni litevské* je kladen důraz na vztah jednotlivých aktérů k zemřelému. Žena mrtvého teskní tři týdny, sestra smutní po dobu tří let a matka nese svůj zármutek po celý život. Rovněž proces cesty mrtvého k uložení do hrobu se liší a reflektuje postupnou gradaci smutku tíhnoucí až k fatalismu či patosu. Žena svého muže doprovází pouze k poli, sestra

¹⁰⁴ KALINA, 1852, s. 180.

¹⁰⁵ KROLMUS, Václav. *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájeslovi českoslovanské*. Praha: Karel Vetterl, 1845, s. 84–85.

¹⁰⁶ Kalina přispěje i dalšími texty, například Čertovou skálou, v tomto případě se jedná o přebásnění text pocházející od Václava Krolmuse. Tato báseň se taktéž objeví v pozdějších vydáních Kalinových básnických spisů. Stejně tak bychom zde našli nedlouhé texty s názvem Háječek, Husička nese milovníku lístek,

¹⁰⁷ Společný motiv kukačky mnohdy ve slovanské, baltské a germánské tradici splývá, těmto motivům se například věnovali bratři Grimmové, v českém prostředí již zmiňovaný Krolmus a v prostředí Baltu jej popsal Ernest Moritz Arndtat In: VYHLÍDKA, Petr. *Kukačka – piák kouzelný*. Praha: Fext.cz, 2014, s. 13–14.

jej následuje ke dveřím kostela a je to právě matka, která s ním vstupuje do hrobu. Mateřská láska tedy vítězí nad ostatními druhy lásky, vztah dítěte a matky je u Kaliny akcentován i v jeho vlastní umělecké tvorbě (*Hadrnice, Lázeň Libušina, Na matku mou, ...*).

Silné pouto mezi matkou a dítětem je vyjádřeno i prostřednictvím dotyku, respektive místa na mužově těle, kam si kukačka znázorňující matku sedne. V obou básních je zmíněno srdce (*Matka při srdci; A u srdečka to matka staříčká.*), což lze interpretovat jako vyjádření neochvějného a hlubokého citu mezi matkou a dítětem.

Píseň maloruská vznikla později, poprvé byla čtenářům představena skrze básnickou sbírku z roku 1852. Toponymické označení odkazuje na historický termín Malorusko, neboli Malá Rus, který byl využíván napříč 19. stoletím převážně polskými a ruskými úřady k větší přehlednosti a odlišení od tzv. Bílé Rusi a Velké Rusi. Z dnešního geografického hlediska se jedná o část Ukrajiny.¹⁰⁸

Po stránce formální se strofická výstavba básně liší od *Písně litevské*, stavba slok působí na první pohled neuceleně a nepravidelně, avšak při hlubší analýze v ní lze vysledovat postupně budovanou gradaci pomocí zmenšování počtu jednotlivých veršů. První sloka obsahuje 7 veršů, což se s přibývajícím slokami mění, počet se zmenšuje a ustálí se na čtvrté sloce počtem 3 verše v rámci sloky.

Název maloruská mohl vycházet z Kalinovy znalosti *Ohlasů písní ruských* od Čelakovského (jednalo se o pokus uvést východní, převážně ruskou lidovou tradici do českého prostředí, nikoliv jako překlad, ale původní tvorbu). Čelakovský se snažil uchovat typické figury východoevropské poezie, která využívala paralelismus, hyperbolu či trojí opakování akcí.¹⁰⁹ Náznak trojího opakování lze vysledovat i v *Písní maloruské*, stejně tak lze vysledovat paralelismus, který je tu vyjádřen anaforou *Oj*. Ta se objevuje i v *Ohlasech písní ruských*, je dosti možné, že se Kalina snažil vytvořit jakousi formu ohlasové poezie, která by stála na základech východoevropské lyriky a onen název maloruská na tuto skutečnost měl upozornit.

Oproti *Písní litevské* je zde zdůrazněn kontrast mezi truchlením jednotlivých postav.

¹⁰⁸ Ukrajinou, jejím lidem a převážně ukrajinskými kozáky se v 19. století zabýval Josef Perwolf, který otevřeně pochyboval o ruské velikosti a zdůrazňoval útlak ze strany Poláků i Rusů. Perwolfovi také vysloví tezi, že osud Čechů po husitských válkách a osud Ukrajinců pod nadvládou Poláků a Rusů je velice blízký. Argumentaci staví například na otázkách náboženských, kdy byli ukrajinskí obyvatelé pravoslavného vyznání nuceni konvertovat ke katolictví. In: DVOŘÁK, Ladislav a Josef PERWOLF. *Josef Perwolf (studie s ukázkami z díla)*. Praha: Melantrich, 1972, s. 28–29.

¹⁰⁹ BECHYŇOVÁ, Věnceslava. *Slovanské poetické žánry a žánrové variety v literatuře českého Národního obrození*. In: *Česká Literatura*, roč. 23, č. 6, 1975, s. 509.

Kde matka pláče — krvavá řeka;
Kde pláče sestra — slzný pramen;
Kde pláče milenka — suchá stezka:

Symbolika smutku je zde odstupňována, matka roní *krvavou řeku*, přičemž krev by naznačovala pokrevní a přímo životní pouto mezi matkou a dítětem, dané už samotným aktem zrození. Oproti tomu *slzný pramen* sestry působí nedostatečně, ale lze v něm spatřit hluboký žal. Posledním aktérem je milenka, která truchlí nejkratší dobu a pomocí příměru k *suché stezce*, je zde tedy naznačena silná hyperbola i pomocí využití elipsy a onen zmiňovaný kontrast.

Zajímavou rozdílem mezi *Písní litevskou* a *Písní maloruskou* je postava ženy/milenky a závěr básně. Označení milenka může evokovat vztah založený na fyzicku, nikoliv na hlubokém porozumění mezi lidmi, i na základě toho truchlení netrvá dlouhou dobu. Zároveň zde můžeme pozorovat jakési obrácené schéma oproti *Písni litevské*, v níž je posloupnost vyjádřená triádou ženy – sestry – matky. V *Písni maloruské* je tomu obráceně, tedy matka – sestra – milenka, i proto bychom tento závěr mohli charakterizovat jako pomíjivost milenecké lásky, která ustupuje daleko silnějším vazbám mezi matkou a dítětem.

Píseň portugalskou a *Píseň litevskou* v této práci považujeme za překlady.¹¹⁰ Důkazů pro toto tvrzení je hned několik. V rámci sbírky z roku 1852 se tyto básně nachází v její druhé části mezi dalšími překlady a lyrickými texty, které vznikaly nejspíše ve druhé polovině 40. let. Báseň *Píseň portugalská* je přiznaným překladem, zásah editorů tedy nejspíše hovoří o vytvoření schématu a naznačení, že pokud je využito toponymum jedná se o překlad, jelikož se v *Písni litevské*, a potažmo ani v *Písni maloruské*, nenachází explicitně místo, které by odkazovalo k těmto geografickým celkům. To, že by *Píseň litevská*, mohla pocházet přímo z těchto končin dokazuje i například ono vnímání kukačky. V Litvě je považována za symbol ženských postav (matka, sestra, milá, milenka, vdova, polorodá sestra), která přišla tragickým způsobem o někoho blízkého.¹¹¹

K lepšímu srovnání přikládáme zmiňované básně:¹¹²

¹¹⁰ *Píseň maloruská* vychází z textu dříve jmenované *Písně litevské* na základě vytvořené analýzy, tudíž původní látka, ze které Kalina, vycházel není látkou autorskou, a na základě toho zařazujeme *Píseň maloruskou* do této kapitoly.

¹¹¹ KUDIRKIENĚ, Lilija. *Tautosakinis gegutės įvaizdis/The image of cuckoo in folklore*. In: *Tautosakos darbai*, roč. 2004, č. 28, s. 55–68;

¹¹² Tematicky podobné básně v jedné sbírce ovšem nejsou výjimkou, podobná situace nastává u básní *Krumlovská panna* a *Růže Krumlovská*. Ovšem tato spojitost je explicitně potvrzena editory. Ona pověst o pánovi z Růže vychází z Balbínova díla *Epitome rerum Bohemicarum*, kterou Kalina znal a nechal se jí inspirovat a vytvořil dvě verze. Je to doklad systematické práce autora, a zároveň se jedná o potvrzení teze,

Píseň maloruská

Oj, vyletěl sokol z lesa na pole!
Oj, sed sobě sokol na vysoké hoře
A s hory poletěl na vysokou sosnu!

Vítr povívá,
Sosna se chýlí;
Nechyl se, sosno,
Neboť mně tak teskno!

Oj, udeřila střelka s vysokého nebe!
Kohož ona ubila? Vdovineho syna:

Nemá komu dáti
Své matičce znáti,
Aby přišla matka
Syna pochovati.

Oj, nadletěly dvě — tři žezhulky,

Vše tři sivičké,
Vše tři smutničké,
Ku mohyle bratra:

I jedna upadla u samé hlavy,
A druhá upadla u konci nohou,
A třetí upadla ku srdci mládci.

U hlavičky to sestra rodná,
U konce nožiček to jeho milenka,
A u srdečka to matka stařícká.

Kde matka pláče — krvavá řeka;
Kde pláče sestra — slzný pramen;
Kde pláče milenka — suchá stezka:

Neboť matka pláče — od roku k roku,
A sestra pláče, jak si zpomene...
Kdy milenka pláče, o jiném již myslí.¹¹³

Píseň litevská

Přes most jsem jel,
S koně jsem spadl,
V řece jsem ležel.

Já tam ležel
Přes tři týhodny,
A nikdo netesknil.

I přiletěly
Tři pestré kukačky
V temné noci.

Jedna kukala
Na konci nohou mých,
Druhá při hlavě.

Ta pak třetí
Pstrá kukačka
Při samém srdci.

Žena při nohách,
Sestra při hlavě,
Matka při srdci.

Žena plakala
Přes tři týhodny,
Sestra tři léta.

Matička pak,
Drahá pěstounka,
Po celé žití.

Žena šla se mnou
Přes rovné pole; —
Sestra strápená

že se většina jeho básní spíše nacházela v rozpracovaném stavu, a pokud by se mu dostalo více času, jednotlivé texty by ještě nejspíše upravil.

¹¹³ KALINA, 1852, s. 184–185.

*Ke dveřím kostela; — —
A matka ubohá
Až do hrobu.¹¹⁴*

2.4 Publikace překladů

Pro lepší představu přikládáme tabulku, v níž jsou zaznamenány dohledatelné překlady v periodikách, překlady, o nichž hovoří životopisci (Karel Sabina, František Doucha, ...), či překlady pocházející z poznámek Památníku národního písemnictví.

Tabulka 1 (Kalinovy překlady)

Původní autor	Dílo	Jazyk	Publikováno/nepublikováno	Rok vytvoření
Homér	2. zpěv <i>Illiady</i> ¹¹⁵	nespecifikováno (nejspíše němčina)	nepublikováno	nespecifikováno
Adam Mickiewicz	<i>Grażyna</i> ¹¹⁶	polština	nepublikováno	nespecifikováno
Thomas Moore	<i>Mladý minstrel</i> ¹¹⁷	angličtina	nepublikováno	30. léta 19. století
Walter Scott	<i>Panna Jezerní (2. strofa)</i> ¹¹⁸	angličtina	nepublikováno	30. léta 19. století
Thomas Moore	<i>Vojenská (Válečná píseň)</i> ¹¹⁹	angličtina	nepublikováno	30. léta 19. století
Samuel Johnson	<i>Příběhové rasláše, králeviče abysinského</i> ¹²⁰	angličtina	nepublikováno	nespecifikováno
John Frederick Smith	<i>Poslední Stuartovec</i> ¹²¹	angličtina	publikováno (1877 – <i>Laciná knihovna národní, J. Otto</i>)	nespecifikováno

¹¹⁴ KALINA, 1852, s. 186–187.

¹¹⁵ KALINA, Josef Jaroslav. *Illiády zpěv 2. (překlad a fragment)*, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

¹¹⁶ KALINA, Josef Jaroslav. *Mickiewicz Adam: Grażyna. Překlad, fragment*, rkp., 13 ll inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

¹¹⁷ KALINA, Josef Jaroslav. *Mladý minstrel*. Básně, rkp., 2 II, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví; zde je zmínka o tom, že se jedná o přepis, možná překlad písně od irského skladatele Toma Moora poprvé publikována v roce 1813. In: MOORE, Thomas a Thomas F. DUNHILL. *The Minstrel-Boy. Irish Air*. In: *The Musical Times*, roč. 55, č. 862, 1914, s. 702–705.

¹¹⁸ KALINA, Josef Jaroslav. *Scott Walter: Z Panny jezerní. Překlad z druhého zpěvu, koncept*, rkp., 2 ll, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

¹¹⁹ KALINA, Josef Jaroslav. *Vojenská. Báseň*, rkp., 1 list, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

¹²⁰ KALINA, Josef Jaroslav. *Johnson Samuel: Příběhové Rasláše, králeviče abysinského*. Překlad románu z angličtiny, fragment, rkp., 1 list, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

¹²¹ SMITH, John Frederick. *Poslední Stuartovec*. Praha: J. Otto, 1877.

Adam Mickiewicz	<i>Návrat otce</i> ¹²²	polština	publikováno (1848 – <i>Česká včela</i>) ¹²³	nespecifikováno
George Gordon Byron	<i>Parisina</i>	angličtina	publikováno (1841 – <i>Noviny z umění, literatury a vědy</i>) ¹²⁴	30./40. léta
Ludwig Hölty	<i>Májová noc</i>	němčina	publikováno (1852 – <i>Básnické spisy</i>)	nespecifikováno
Ludwig Hölty	<i>Touha</i>	němčina	publikováno (1852 – <i>Básnické spisy</i>)	nespecifikováno
Freire de Andrade	<i>Píseň portugalská</i>	portugalština	publikováno (1835 – <i>Česká včela</i>)	nespecifikováno
nespecifikováno	<i>Píseň maloruská</i>	nespecifikováno	publikováno (1852 – <i>Básnické spisy</i>)	nespecifikováno
nespecifikováno	<i>Píseň litevská</i>	nespecifikováno	publikováno (1845 – <i>Staročeské pověsti, zpěvy, hry obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví československé – Václav Krolmus</i>)	nespecifikováno
George Gordon Byron	<i>Z Korsára</i>	angličtina	publikováno (1852 – <i>Básnické spisy</i>)	nespecifikováno
Kazimierz Władysław Wójcicki	<i>Strašný dvůr</i>	polština	publikováno (1840 – <i>Vlastimil: přítel osvěty a zábavy</i>)	nespecifikováno
Józef Ignacy Kraszewski	<i>Svět a básník</i>	polština	Publikováno (1842 – <i>Vlastimil: přítel osvěty a zábavy</i>)	nespecifikováno
nespecifikováno	<i>Hornice</i>	polština	Publikováno (1842 – <i>Vlastimil: přítel osvěty a zábavy</i>)	nespecifikováno
nespecifikováno	<i>Modlitby, zpěvy a žalmy</i> ¹²⁵	hebrejšтина	nespecifikováno	40. léta 19. století

¹²² KALINA, Josef Jaroslav. *Básnické spisy*.

¹²³ BEČKA, Josef. *Slavica v české řeči. I. České překlady ze slovanských jazyků do r. 1860*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 661.

¹²⁴ KALINA, Josef Jaroslav. *Parisina z Byrona*. In: *Noviny z umění, literatury a vědy*. Praha: J. H. Pospíšil, 1841, s. 65–68, báseň byla publikována na etapy – číslo 17 až 19.

¹²⁵ Mohlo by se jednat o dílo s názvem *Tefilloth Israel – Modlitby izraelitův* vydané ve Vídni roku 1847.

V úvodu je Kalina uveden jako jeden z autorů, spolu se Siegfriedem Kapperem a dalšími. Kalinovo jméno je zde ovšem zapsáno chybně, je zde zmíněn jako Jan, což je reflektováno v Lexikonu od Homolové. Faktický podíl jednotlivých zmíněných autorů však není zřejmý. Projekt chápeme jako impulz pro asimilaci židovského etnika k Čechům, který v polovině století nicméně neměl bezprostřední rezonanci. Kalinovo předpokládané spoluautorství zmiňuje autorovo heslo v Lexikonu In: HOMOLOVÁ, 1993, s. 632–633 a potvrzuje také Tomáš Pěkný In: PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001, s. 499. Kalina se hebrejštinou s určitostí zabýval, ovšem spíše z hlediska lingvistického. V pozůstalosti jsme našli fragmenty krátkých zápisů v hebrejštině.

Jean Jacques Rousseau	<i>Nová Heloisa</i> (části)	francouzština	nespecifikováno (nedochoval se) ¹²⁶	nespecifikováno
George Gordon Byron	<i>Hebrejské melodie</i>	angličtina	nepublikováno (nedochoval se) ¹²⁷	nespecifikováno

Nelze nepřipomenout Kalinovu systematicčnost, vytvářel si vlastní katalogizaci půjčovaných děl, mezi nimi jsme identifikovali dva autory, kteří sami přispěli překladem Homéra do evropských jazyků. Mezi jmény figuroval Johann Heinrich Voss, který ke konci 18. století přeložil eposy do němčiny. Tento počín následně ovlivnil i české překladatele, a vedle něj je zmíněn Franciszek Dmochowski, jehož polské překlady polské byly vydávány v letech 1804–1828.

Kalina své překladatelské práce publikoval převážně v periodikách *Česká včela*, několik textů se objeví v jeho vlastním periodiku *Věstník*, a největší zastoupení je v časopise *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy*, kde se ve velkém Kalinovy texty objevují ve 40. letech. V prvním svazku periodika¹²⁸ se objevuje *Strašlivý dvůr: Rozmluva dvou čeledínů v baště nad branou* od Kazimierza Władysława Wójcického, spolu s ním se v periodiku uveřejnil text i Kalinova pozdějšího přítele Karla Amerlinga s názvem *Člověk: Veliká pohádka*, Čelakovský přispěl texty s názvem *Nápisy*, a spolu s nimi se mezi jmény objevuje Josef Kajetán Tyl, František Ladislav Rieger, Josef Krasoslav Chmelenský (jeho básně poskytl k vydání Čelakovský, jelikož Chmelenský zemřel již roku 1839) či Josef František Šumavský.

V roce 1842 se objeví dva Kalinovy překlady, a to část románu *Svět a básník* od polského autora Józefa Ignace Kraszewského¹²⁹, u nějž Kalina přeložil pouze vybrané části textu, konkrétně kapitolu 1. a kapitolu 24. V jakési předmluvě je uveřejněna Kalinova analýza ohledně románu jako žánru. V krátkosti popisuje vývojovou cestu evropského románu, zmiňuje, že román byl zpočátku zaměřen na romantické představy dvou lidí, kteří přes překážky nakonec došli šťastného konce. Následně jej ale Cervantes, Le Sage a Richter upravili a „utvořili z něho první nářadí užitečné k pokárání hypokrizie nebo vážné směšnosti celých korporací, jako též jednotlivých osob.“ Kalina zdůrazňuje, že momentální hranice románu jsou

¹²⁶ SABINA, 1912, s. 173.

¹²⁷ JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české od nejstarších dob do probuzení politického*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1911, s. 668.

¹²⁸ Je zajímavé, že Kalina je uveden pouze příjmením, zkratka jeho vlastních jmen není zmíněna, toto se objevuje i v pozdějším třetím čísle v prvním svazku z roku 1842 u jistého Jos. B., u nějž je specifikována profese (učitel na opatovně Malostranské) či u více nespécifikovaného Wladislava R., mohlo by se jednat tedy o autory, kteří nebyli veřejnosti natolik známí, a toto označování považovat za strategii představení nových autorů. V pozdějších vydáních je Kalina zmíněn již jako J. Kalina.

¹²⁹ Celé dílo přeložené do českého jazyka je uveřejněno roku 1852 od Františka Pravoslava Voláka a je věnované Johaně Fričové. Shodou okolností vyjde ve stejný rok jako Kalinova první básnická sbírka, tedy roku 1852.

rozšířeny a za nejvíce užitečný považuje tzv. román obyčejový, který reflektuje věrně obrazy individuálního žití. V tomto duchu vidí přínos Kraszewského především v jeho realistickém pojetí postavy básníka, který je Kalinou vnímán jako ten, který „*po hříchu není pro žití praktiční stvořen.*“ Do polského autora jsou vkládány velké naděje a Kalina jej vyzývá, aby napsal román národní, jelikož by polskou literaturu jistě obdařil podobnými díly, jako je *Don Quijote*, *Ďábel kulhavý* či *Gil Blas*.¹³⁰

Dalším prozaickým překladem byla povídka s názvem *Hornice*, jež byla umístěna jako první text celého čísla. Tímto se Kalinovy překlady zařadily mezi texty úvodní, jimiž přispěli například J. K. Tyl (1840, 1. svazek), J. K. Chmelenský (1840, 2. svazek), B. Jablonský (1840, 3. svazek), K. W. Zap (1841, 1. číslo, 1. svazek), L. Štúr (1841, 1. číslo, 2. svazek), K. B. Štorch (1841, 1. číslo, 3. svazek), J. V. Kamarýt (1841, 2. číslo, 1. svazek), F. C. Kampilík (1841, 2. číslo, 2. svazek) J. S. Tomíček (1841, 2. číslo, 3. svazek), G. J. Kolář (1842, 1. číslo, 1. svazek) a další.

Jen několik prozaických děl Kalina přeložil v celém znění, mezi nimi je například román Johna Fredericka Smithe vyprávějící o posledním Stuartovci. Již zmiňovaný *Svět a básník* se dočkal pouze dvou kapitol, a není jisté, zdali Kalina plánoval překládat i zbytek díla, jelikož jsme nenalezli žádné zmínky o této skutečnosti. I toto tedy považujeme za jeden z důvodů, proč Kalinovy překladatelské texty nevycházely ve větší míře. Dalším důvodem nepublikování by také mohla být kvalita jednotlivých překladů, které už nevyhovovaly tehdejší poptávce, jelikož Kalinův jazyk byl kritizován jako složitý a nepřehledný. A skutečnost, že některé Kalinovy překlady nikdy tiskem nevyšly, mohla být i výsledkem jeho vlastního rozhodnutí. Autor se nevyznačoval systematičností v dokončování svých literárních projektů, což dokládá množství nedokončených rukopisů a fragmentů v jeho pozůstalosti. Tyto překlady, jež tedy nebyly určeny k veřejnému šíření, mohly primárně plnit funkci studijní pomůcky. Kalina mohl některé své překladatelské práce vnímat jako formu jazykového sebevzdělávání, tedy k prohlubování jazykových znalostí.

3 Kalina jako lingvista

Kalina byl známý studiem nejrůznějších jazyků a za jeho mimořádné jazykové schopnosti (alespoň podle jeho současníků) získal uznání nejen v rámci české obrozenecké

¹³⁰ Těmito díly lze částečně zmapovat Kalinovu znalost děl se satirickým zaměřením, které zmiňuje na počátku svého pojednání. In: ŠTORCH, Karel Boleslav. *Vlastimil. Přítel osvěty a zábavy*. Praha: Jan Spurný, 1842, roč. 1842, č. 3 (1842), s. 186.

společnosti, ale taktéž v zahraničí. Díky těmto schopnostem se také stává součástí nově vzniknuvšího kruhu budečského pod patronátem Amerlinga.

Slova uznání přicházela i ze zahraničí, jelikož na sklonku života dostal nabídku vyučovat cizí jazyky na univerzitě v Bělehradu, kam se přestěhovala za prací i jeho možná choť Vilemína Wolfová. Některé jeho konkrétní filologické studie se dostaly i do zahraničí, konkrétně do Francie, kde se ve fondech Pařížské národní knihovny vyskytují dvě eseje ve francouzském překladu – *Velký Panthéon, aneb Heneticon de toutes les langues de l'Europe, de l'Asie, et de l'Amérique: de l'absolue nécessité d'une langue maternelle, comme la seule base de laquelle puisse s'établir l'éducation des enfants a Précis de la langue et de la philologie en général*.¹³¹

České prostředí bylo neodmyslitelně spjaté s německy hovořícím obyvatelstvem, tudíž byl Kalina známý i tomuto publiku a nutno podotknout, že měl značné renomé. Sám přispíval do časopisu *Ost und West*¹³², jeho báseň *Jidášův peníz* se objevuje roku 1851 v rámci ročenky s názvem *Libussa*¹³³, další báseň *Kšaft* se také objevuje v německém překladu (tu bychom dle Andersona našli i v překladu francouzském).¹³⁴

Na sklonku 40. let se v německém tisku objeví hned dva nekrology Kaliny, které reflektují i tyto jeho lingvistické znalosti. Ten první je nejspíše z přelomu let 1847/1848 a byl otištěn ve vídeňském periodiku *Wiener Zeitschrift*, v něm byly vyzdvihnuty Kalinovy jazykové znalosti, ale zároveň se stal i jakousi osobou, která dokázala stát na obou stranách tehdejších jazykově motivovaných střetů. Kalinovo jméno je zde využito ve prospěch snahy o sounáležitost mezi Čechy a Němci, německými Čechy, pražskými Němci a dalšími

¹³¹ ANDERSON, George K. *Die Silberlinge des Judas and the Accursed Treasure*. In: *Studies in Philology*, roč. 48 (1951), č. 1, s. 78–79.

¹³² V němž měl uveřejnit recenzi na Tylova Posledního Čecha pod šifrou K. roku 1844, pokud by se tato teze stojící na úsudku Aloise Hofmana, znamenalo by to, že se jedná o první recenzi na toto dílo uveřejněnou před recenzí Karla Havlíčka Borovského. Kalina adresuje svůj text autorovi neotřelým způsobem formou dopisu adresovaného vlasteneckému příteli. Kritizuje v něm převážně nepevnou strukturu díla, která spíše připomíná volné skládání epizod a postrádá hlubší soudržnost. Hlavní síla textu Kalina považoval vlastenecký patos, ale v podání Tyla jej viděl příliš obecně a nevytváří tedy soudržný celek. In: DOBIÁŠ, Dalibor. *Střet Karla Havlíčka s Josefem Kajetánem Tylem o Posledního Čecha jako spor o českou veřejnost*. In: *Bohemica litteraria*, roč. 27 (2024), č. 2, s. 30–31; Kalinovo jméno, život a dílo se později objevuje ve slovníkovém souboru od Constantina von Wurzbacha z roku 1863, konkrétně v 10. díle. In: WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Vídeň: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1863, s. 390.

¹³³ Do německého prostředí například pronikne i Kalinova báseň *Jidášův peníz*, která byla uveřejněna roku 1851 v ročence *Libussa*, do němčiny ji přeložil jakýsi Th. Král. In: KLAR, Pavel Aloys. *Libussa*. Praha: Calve, 1851, s. 176.

¹³⁴ ANDERSON, 1951, s. 78.

skupinami. Zemřelý básník byl podle autora textu pln lásky k vlasti, ale zároveň neupadal do ultračechomanie, která odmítala vše mimočeské a opovrhovala tím.¹³⁵

V roce 1849 poté vyjde publikace s názvem *Nové nekrology Němců*, shodou okolností se v nich objeví i Josef Jaroslav Kalina, ve stručnosti je popsán jeho život, oblasti zájmu a poměrně velká část textu je věnována jeho lingvistickým znalostem, podle autora nekrologu studoval nejrůznější jazykovědné obory v největším rozsahu, věnoval se jazykům všeslovanským, germánským, románským i jazykům orientálním. Závěrečný povzdech autora nekrologu zní takto: „*Bei längerem Leben wäre aus ihm ein sehr bedeutender Sprachgelehrter geworden. Leider!*“¹³⁶

A pozadu s povzdechy nezůstávala ani česká produkce. V roce 1848 je v *Týdenníku* Jana Ohéřala otištěn článek, který informuje nejprve čtenáře o pozitivních zprávách, že se již pracuje na vydání Kalinových básní, druhým dechem doufá, „*že nám se dostanou ve spisech těchto i nástiny etymologického slovníka Kalinova, který třeba jen částečně by byl dostal chladné kritice rozumové přece v jednotlivostech některých velmi geniální kombinace projevuje.*“¹³⁷

K tomu, abychom zmapovali jazykové znalosti Kaliny, nám poslouží Památník národního písemnictví, který obsahoval podstatnou část pramenů zaměřující se na filologii, lexikografii či lexikologii. Při katalogizaci byl také tento fond roztríděn a uspořádán, proto například kartotéka filologická čítá 1949 listů poznámek (mezi nimi se nachází i nespočet popsaných kartiček), v kartotéce lexikologické je poté na 50 listů¹³⁸, Kalina si vytvářel i filologické tabulky, těch je evidováno 62, zápisníků s filologickými poznámkami je 6 kusů a zápisů slovníkových hesel je 159. Mezi těmito poznámkami se také nachází z části opsané slovníky nejrůznějších jazyků, málokterý z nich je ale datovaný. Výjimkou je lotyšsko-český slovník, jehož dochovaný fragment je datován do roku 1843. Vedle lotyšštiny jsme také našli fragmenty česko-čínského slovníku, hindštinu, ruštinu, francouzštinu, ilyrštinu, vendičtinu; dále poznámky v angličtině, italštině a latině, abecedy řecké a cyrilici. Nutno podotknout, že Kalina byl již vážně nemocný v oněch 40. letech, přesto se nadále vzdělával ve filologii a na Budči dostal úkolem zmapovat a vytvořit univerzální jazykozpyt, vytvořit hesla

¹³⁵ PÍŠA, Petr. *Monumentální pomůcka pro výzkum předbřeznové literatury*. In: *Česká literatura*, roč. 60 (2012), č. 6, s. 934–935.

¹³⁶ „*Kdyby žil déle, stal by se velmi významným lingvistou. Bohužel!*“ In: SCHMIDT, Friedrich August a Bernhard Friedrich Voigt. *Neuer Nekrolog der Deutschen, fünfundzwanzigster Jahrgang*, 1847. Výmár: Druck und Berlag von Bernh. Friedr. Voigt, 1849, s. 932–933.

¹³⁷ OHÉŘAL, Jan. *Dopisy*. In: *Týdenník*, roč. 1848, č. 5 (1848), s. 37.

¹³⁸ Ty obsahují různá česká slova (ráčiti, ryba, řeč, rok, žebro, ...), k nimž jsou doplněny překlady z jiných jazyků.

pro chystanou *Velkou budečskou encyklopedii* a v roce 1881 se objeví v informace v krátkém medailonku Kalinově, že si vytyčil za svůj životní cíl vytvořit *Pantheon čili Henoticon všech jazyků*, jenž, jak jsme již předestřeli, se nachází ve francouzském překladu v pařížské Národní knihovně.

Cílem práce není potvrdit ani vyvrátit, jakými jazyky Kalina aktivně hovořil, ale pokusit se ve stručnosti zmapovat okruh jazyků, s nimiž pracoval a které se v dochovaných materiálech objevují. Pokud bychom se zaměřili pouze na jazyky, které jsme našli v Památníku, tak s určitostí můžeme jmenovat češtinu¹³⁹, němčinu, angličtinu, francouzštinu, polštinu, latinu, řečtinu, italštinu, hindštinu¹⁴⁰, lužickou srbštinu, srbštinu a v malé míře i hebrejštinu. V publikacích se vedle těchto jazyků objevuje ještě litevština, ukrajinština, portugalština a španělština. Na základě kapitoly věnované Kalinovým překladům a pramenů z Památníku národního písemnictví lze konstatovat, že s určitostí tedy ovládal češtinu, němčinu, francouzštinu, angličtinu, portugalštinu a polštinu. Na základě jeho studijní dráhy se také přikláníme ke znalosti latiny a řečtiny.

Významnou součástí Kalinovy filologické dráhy bylo vytváření polsko-českého slovníku, na němž s určitostí pracoval většinu 40. let 19. století. Zbylo z něj pouze 79 stran, přičemž Kalina vytvořil předmluvu, kapitoly (konkrétně načrtl kapitolu o etymologii) a vysvětloval zkratky. Jeho práce již byla značně pokročilá a nejspíše s ní bylo seznámeno i jeho okolí. Tato informace se objevuje opět v *Týdenníku* Jana Ohérala z roku 1848, lze určit, že autor považoval slovník za již dokončený, ale o jeho vydání měl značné pochybnosti, „kam se poděl rukopis? Žel, že u nás se žádný neujímá s patřící horlivostí pozůstatků literárních, spisovatelů našich. – Jak dlouho již marně čekáme na spisy K. H. Machy! – I spisy Langerovy by zasluhovaly úplného vydání, jakož i básně Kamarytovy. – A Ctirad Polák již jest mrtev pro nás?“¹⁴¹

Znalost slovanských jazyků a převážně polštiny Kalinu ovlivnila ve vlastní umělecké produkce. Jeho pozdější básně jsou jazykově náročné, využívají neologismy a exotismy převážně z polštiny, které čtenářům mnohdy ztěžovaly psaný text pochopit. I toto Kalinovo počínání chápeme jako strategii, jelikož se nenavracel do minulosti pouze tematicky,

¹³⁹ Většina jeho poznámek je psána v češtině, mezi ně patří i poznámky nijak stylizované, což nás tedy přivádí k myšlence, že tento jazyk využíval nejvíce pro komunikační funkci.

¹⁴⁰ Přípisky ve formě sloupečků obsahující slova jako *vi, para, pari, kataras, yan, yân*. Zmíněno jméno Colebrook, což byl Kalinův současník původem z Británie zabývající se indickou literaturou, Kalina byl s jeho dílem tedy obeznámen a je dost možné, že čerpal i z jeho knih.

¹⁴¹ OHÉRAL, 1848, s. 37.

ale také jazykově. Onu starobylost viděl jako prostředek k tomu vytvořit autenticky „starý“ text.

4 Kalina jako básník aneb analýza jeho básnické tvorby

Literární kontext autorova života vytváří mnohé problémy, zmiňované v několika příručkách napříč 19. a 20. stoletím. I v nynější době je na Kalinu, nahlíženo z několika různých a někdy spíše atraktivizačních úhlů pohledu. Pro současného čtenáře, pokud mu jméno autora něco říká, bude Kalina především autorem hororově laděných příběhů. Předkládaná práce si klade za cíl představit jakousi syntézu jednotlivých hledisek a pojednání, a zároveň nabídnout nový pohled na člověka, který je na jedné straně považován za epigona Čelakovského¹⁴² a na straně druhé je Jirátem označen za opožděného klasika – „jako by ztělesňoval klasicismus empiru plněji než generace kolem roku 1820, protože je obohacen hrdou poezií básníka, který pohrdá svým podřadným okolím. Ale tento klasicismus má romantickou duši, jeho postoj má jako předpoklad odcizení světu.“¹⁴³ Procházka ve svém příspěvku pro *Časopis Matice moravské* uvádí, že literární dějiny zpravidla řadí Kalinu přímo za Erbena a přímo před Máchu. Toto tvrzení rozporuje Strejček ve svém článku o novoborském rodákovi roku 1932, přímo k tomu říká – „nebudeme se v tomto článku šířit o významu borského rodáka, který musí být právem pokládán za předchůdce Erbenova, nikoli za jeho pokračovatele nebo následovníka, jak nejčastěji čteme (k tomu by nanejvýš opravňovala částečná příbuznost námětů Erbenových Svatebních košil z roku 1843 a Kalinovy Novoroční noci otištěné v Květech 1845, ale o nějaké závislosti Kalinově na Erbenovi nelze ani v této příčině vůbec mluvit).“¹⁴⁴ Machala v *Panoramatu české literatury* například hovoří o Kalinovi jako o básnickém předchůdci Erbenova a Nerudy.¹⁴⁵ Na základě pojatých hledisek není tedy důležité, zdali byl Kalina přímo předchůdcem Erbenova či epigonem Čelakovského. Není důležité ono označení, ale spíše sledovaná obecnější dynamika literárního pohybu, která by nastínila vlastní cestu Kalinovy tvorby, a pokud možno bez *nálepek*. Kalinova poetika navazovala na určité kulturní vzorce nebo přímo na konkrétní texty, s čímž také bude nadále pracováno, toto hledisko

¹⁴² NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: R. Promberger, 1913, s. 214; JAKUBEC, 1911, s. 557; hovoří se také o příručce Josefa Holuba zaměřené na ústavy učitelské ze 20. let 20. století, i v rámci této publikace je Kalina označován jako epigon Čelakovského – PROCHÁZKA, Antonín. *K literární klasifikaci některých básníků let čtyřicátých (studie pramenná)*. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 51., č. 1–4 (1927), s. 150.

¹⁴³ VOJTĚCH, Jirát. *Portréty a studie*. Praha: Odeon, 1978, s. 31.

¹⁴⁴ STREJČEK, 1932, s. 15.

¹⁴⁵ MACHALA, Lubomír, Josef GALÍK, Erik GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015, s. 111.

nechceme potlačit. Budeme tedy sledovat převážně původnost myšlenek a převládání jednotlivých zmiňovaných vzorců.

Návaznost lze vysledovat i v jeho pozůstalosti, ve které jsme našli velké množství bibliografických údajů publikací, které si půjčoval nejspíše v oněch plodných 30. letech 19. století. Zároveň v ní najdeme množství odkazů na polskou literaturu, literaturu označovanou jako západní, v našem případě by se nejvíce hovořilo o německé. Kalinův záběr byl ale mnohem širší. Ke konci života například překládal Byrona označovaného již jako modernějšího básníka s jinými uměleckými idejemi a strategiemi, ten se přidržuje stále klasicistních tendencí spočívajících ve vytríbených rýmech a rétorickém stylu, ale objevuje se u něj silná intenzita, vášně a subjektivnost.¹⁴⁶ Jedním z cílů je poukázat na mnohdy velice jemné nuance inspirace v díle Kalinově a zároveň k němu přistupujeme individualistickým způsobem. Kalinu tedy vnímáme nejen v kontextu stále silnějšího proudu preromantismu a přicházejícího romantismu do české literatury, ale především jako jedinečnou tvůrčí osobnost. V této práci využíváme koncept literárního preromantismu, jelikož jedna z našich hypotéz stojí na myšlence, že Kalinova poetika se ocitla na pomyslném „rozcestí“ mezi ožíváním starších literárních forem s lidovým východiskem (balada, píseň) a jejich již modernějším přesazením do přicházejícího autorského romantického písemnictví.¹⁴⁷

Usuzujeme ze stručné a prvotní analýzy, že tento proud by se nejlépe dal aplikovat na Kalinovu poetiku, a proto jej využíváme. Pojem preromantismus zachováváme po vzoru rozsáhlé práce *Znamení zrodu a České sny* od Vladimíra Macury, a to hned z několika důvodů. Kalina svou životní pouť skončil značně předčasně, nemohl se tedy nadále vyvíjet a není jasné, jak by jeho básnická dráha pokračovala a zda by tato ambice vůbec byla. Usuzujeme, že by se postupem času spíše zaměřil na filozofii a filologii, nejspíše by působil jako polonista a znalec jazyků evropských i mimoevropských. Kalina totiž nebyl výlučně básníkem, což nám potvrdila písemná svědectví z jeho nejbližšího okolí, nejen tedy od Františka Douchy a Jana Vlčka či Václava Krolmuse, ale také od jeho bratra Karla Ladislava Kaliny.

Z hlediska širšího kulturně-literárního kontextu bychom Kalinu zařadili na pomezí druhé a třetí generace národního obrození, ovšem s tímto konceptem nepracujeme. Nejeví se nám jako funkční při bližším pohledu. Na každého autora pochopitelně působilo vícero vlivů

¹⁴⁶ STŘÍBRNÝ, Zdeněk. *Slovník spisovatelů – Anglie, Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales*. Praha: Libri, 1996, s. 23.

¹⁴⁷ Pojem preromantismus je obtížně definovatelný a některé příručky s ním nepracují, jmenovitě například České literární romantično a Český a slovenský literární klasicismus z 10. let 21. století využívající novější přístupy v podobě synopticko-pulzačního modelu. V této práci ale s pojmem preromantismu pracujeme, jelikož Kalinu chápeme jako básníka, jehož tvorbě by toto označení vyhovovalo a bylo nosné. Nejedná se totiž o literární romantismus ve formě máchovských tradic či ve formě tradic Čelakovského a pozdějších autorů.

a žádnou generaci nelze generalizovat na základě určitých myšlenek a strategií, v pozdější době se totiž autoři vydávají každý svou cestou.

Proto bychom mohli navrhnout a následně využít pojem *myšlenková generace* či *generace myšlenek*, tedy značně rozšiřující a pro naše účely dostačující koncepce Kalinovy tvorby. Působil v době Jungmannově, Hankově, Lindově a Čelakovského, zároveň se o slovo hlásí generace nová, jmenovitě bychom mohli zmínit Karla Hynka Máchu narozeného v roce 1810,¹⁴⁸ Karla Jaromíra Erbena narozeného v listopadu 1811¹⁴⁹ anebo Josefa Kajetána Tyla spatřivšího světlo světa v únoru 1808.¹⁵⁰ Kruh by mohl uzavřít i Josef Jaroslav Langer, narozen v listopadu roku 1806.¹⁵¹ Paralely bychom mezi nimi mohli hledat na základě líbivých tragických osudů a předčasné smrti (Mácha – Langer – Kalina), života v bídě (Kalina – Tyl – Mácha), motivické výstavby děl (Langer – Mácha – Kalina – Erben). Tímto vzhledem jsme chtěli přiblížit společensky významnější osobnosti známé tehdejšímu osazenstvu. Poslední paralela nám vlastně předznamenává onu otázku a následné hledání odpovědi, jak bychom charakterizovali Kalinovu poetiku nebo alespoň její rysy.

Nedlouho po jeho smrti, tedy na konci 40. let 19. století, byl považován spíše za romantického současníka Máchy, Erbena a Čelakovského, tato teze o něm se přesouvá i do století 20., například u Arne Nováka je stále Kalina považován za typicky romantického básníka mnohdy nevalné literární kvality. Kritické názory se ale objevují už v 70. letech 19. století, jeden takový pohled by měl například pocházet z pera Jana Nerudy v *Humoristických listech*.

Za Kalinova života nevznikl ucelený soubor jeho básní, byla publikována pouze malá část. K větší přehlednosti přidáváme tabulku textů, které byly za jeho života v periodikách vydány (a s určitostí to taktéž můžeme doložit), tímto se také potvrdí teze, že 40. léta byla nejspíše nejneprodnějším obdobím tvorby a jejího vydávání.

Tabulka 2 (Kalinovy básně za jeho života vydané)

Název básně	Rok publikování	Místo vydání
<i>Kšaft (národní baláda)</i>	1842	Vlastním nákladem ¹⁵²

¹⁴⁸ LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 213.

¹⁴⁹ LEHÁR, 2002, s. 236.

¹⁵⁰ LEHÁR, 2002, s. 218.

¹⁵¹ LEHÁR, 2002, s. 200.

¹⁵² HOF, Karel. *Kšaft. Vzpomínka na Jos. Jaroslava Kalinu (1842)*. In: *KOLEDA*. Praha: Ignác Hodan, roč. 4 (1879), č. 14, s. 223; následně mu právě tato balada pomohla financovat jeho pozdější periodikum *Věstník*. In: KUSÁKOVÁ, 2012, s. 99.

<i>Radouš (věst národní)</i>	1842	<i>Věstník pro krásné umění, vědu i kritiku</i>
<i>Jidášův peníz</i> ¹⁵³	1842	<i>Věstník pro krásné umění, vědu i kritiku</i>
<i>Píseň o povodni roku 1845 (báseň popisná)</i>	1845	Vlastním nákladem
<i>Novoroční noc</i>	1845	<i>Květy – list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy</i> ¹⁵⁴
<i>Lázeň Libušina (pověst národní)</i>	1845	<i>Pražské noviny</i> (publikováno v příloze <i>Česká včela</i>) ¹⁵⁵
<i>Čertova skála</i>	1845	<i>Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy s ohledem na bájesloví česko-slovanské – Václav Krolmus</i> ¹⁵⁶
<i>Píseň o mamonu</i> ¹⁵⁷	1847	Vlastním nákladem (zmínka v časopise <i>Květy</i> v rámci rubriky <i>Pražský deník</i> roku 1847 se specifikací místa prodeje, v expedici časopisu <i>Ost und West</i>)

Mezi léty 1847 a 1852, tedy od smrti po vydání uceleného souboru Kalinových básní, se v periodikách postupně objevily následující texty – *Přástevnice* v *České včele* pod redaktorem Karlem Havlíčkem Borovským, dále byla vydána poměrně rozsáhlá báseň s názvem *Jan Kvarin* připomínající Erbenovo *Záhořovo lože*, ta byla nalezena v jeho pozůstalosti¹⁵⁸ a byla nakonec publikována v časopise *Lumír* roku 1851, v tentýž rok se zde objeví ještě jeden Kalinův text s názvem *Jeník*.

¹⁵³ U této básně nejspíše dochází k pozdější změně názvu, v poznámkách jsme našli báseň s názvem *Židovský peníz*.

¹⁵⁴ POSPÍŠIL, Jan Hostivít. *Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: J. H. Pospíšil, roč. 1845, č. 85 (1845); publikována na pokračování, objevuje se i v následujícím čísle 86.

¹⁵⁵ ŠTORCH, Karel. B. *Česká včela*. Praha: Synové Bohumila Hráze, roč. 1845, č. 10 (1845), s. 37.

¹⁵⁶ KROLMUS, Václav. *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví česko-slovanské*. Praha: Karel Vetterl, 1845, s. 16.

¹⁵⁷ Báseň se poté neobjevila ani v jednom z vydání Kalinových básní z let 1852, 1874 a 1916. Její znění se nám nepodařilo dohledat.

¹⁵⁸ Podle Strejčka se jedná o nejzajímavější práci Kalinovu a v časopise *Bezděz* z roku 1932 si také posteskně, že toto dílo není tolik známé, Strejček ji uvádí slovy „romantická legenda“. Toto vyjádření můžeme také chápat jako jakési vymezení se vůči narativu, který se objevuje napříč literárními syntézami v rámci počátku 20. století, již tehdy je Josef Jaroslav Kalina zařazován za Karla Jaromíra Erbena, například Jakubec v *Dějinách literatury české od nejstarších dob do probuzení politického z roku 1911* vyložil poezii Kalinovu na podobném vývojovém základu jako u Karla Jaromíra Erbena.

4.1 Trojí vydání Kalinovy básnické sbírky

Primárním zdrojem pro analýzu nám bylo první vydání jeho básnické sbírky *Básnické spisy z pozůstalosti J. Jaroslava Kaliny* vydané roku 1852, tedy několik let po smrti autorově, jeho přáteli Františkem Douchou a Janem Křtitelem Vlčkem a bratrem Karlem Ladislavem Kalinou.¹⁵⁹ Na druhé, editované, vydání si čtenáři museli počkat bezmála 22 let, tehdy bylo vydáno v rámci vydavatelství Národní kněhtiskárna I. L. Kobera. A v roce 1916, při příležitosti výročí 100 let od narození autora, byla vydána přepracovaná sbírka jeho básní tentokrát od Františka Frýdeckého s názvem *Kšaft a ostatní básně*.¹⁶⁰

Na základě provedené komparace mezi jednotlivými soubory konstatujeme, že první a druhé vydání se liší pouze v několika aspektech, především v postavení jednotlivých básní, ve smyslu jejich pořadí. Ve druhém vydání je patrná systematictější snaha básně rozlišit podle literárně druhové strategie, první část básnické sbírky se zaměřuje na básně s epickou stránkou (na počátku tedy převažují ony Kalinovy balady a pověsti) a ve druhé části jsou zmíněny spíše básně, dle Frýdeckého, lyrického charakteru (*Ironie lásky, Soustrázeň, Zpěvy milostné, Měšťanská, Touha*, mezi těmito básněmi se objevuje i text s názvem *Vojenská*, který se naopak v prvním vydání nevyskytuje). V této části ovšem nastává problém, jelikož například básně *Vojenská* či *Měšťanská* bychom spíše přirovnali k písňím téměř revolučním.

Rozdíl mezi básnickými sbírkami je na první pohled patrný, jelikož se změnilo pořadí básně *Na matku mou*. Napsanou těsně před autorovou smrtí, reflektuje loučení se se životem a vyvolává vzpomínky na matku. Podle Szyjkowského je tato elegie chápána jako jedna z nejlepších Kalinových básní z hlediska literárního estetického a dle jeho soudu se jedná o jednu z nejkrásnějších českých básní vůbec. Ve druhém vydání se editoři nejspíše zvolili jinou strategii postavení jednotlivých básní, rozhodli se upřednostnit takové texty, které bychom označili jako společensky a literárně atraktivnější. Jelikož první místo zaujímá Kalinův nejznámější text *Kšaft* a po něm následuje *Novoroční noc, Přástevnice, Hadrnice* a další. Kalina zmíněné básně označil různými podtituly jako věst. či národní balada, i toto chápeme jako jedno z hledisek vytvářejících onu atraktivnost směrem ke čtenářům. V 70. letech 19. století se balada stále těšila široké oblíbenosti ve čtenářské společnosti, i díky tomu nejspíše bylo postavení básní pozměněno.¹⁶¹

Lze pozorovat i určité hledisko chronologické (toto hledisko zmiňuje i Frýdecký v pozdějším svém vlastním uspořádání jednotlivých básnických textů a reflektující vydání

¹⁵⁹ Tento již zmiňovaný Vlček je podle Jakuba Malého strůjce tzv. vlčkoviny v Kalinových literárních dílech.

¹⁶⁰ FRÝDECKÝ, František. *Kšaft a ostatní básně*. V Praze: 1916: Nakladatelství J. Otty.

¹⁶¹ TUREČEK, 2012, s. 218.

druhé), na prvním místě *Kšaft*, vydán roku 1842, následuje *Novoroční noc* vydána roku 1845, *Přástevnice* v roce 1847, *Hadrnice* se objeví poprvé až v roce 1852 (již roku 1842 sice Kalina měl v plánu uveřejnit text s názvem *Vampýr*¹⁶² a z hlediska motivické výstavby je *Hadrnice* vykreslována jako druh tohoto revenanta, ale konkrétní text se nám nepodařilo dohledat), na straně druhé ale toto hledisko nereflektuje básně *Radouš* (1842) a *Jidášův peníz* (1842), které obě vyšly v Kalinově *Věstníku*.

František Doucha se k různočtením v rámci básnických sbírek z let 1852 a 1874 vyjádřil takto: „*Od archu 4. teprva přejavše vedení tisku knihy a protož od básně „Kšaft“ do básně „Hadrnice“, se nacházejí malé úchytky od textu, kterým tyž básně v tom onom časopisu podány byly prvé než nynější sebrání jest učiněno. Vidouce věci příčinu jednak v tom, že zvěčnělý básník některá skládání svá pozůstavil dvojnásob, a jinak za to majíce, že malé ty proměny (z nichž ledaktera, ovšem i dobrá, z redaktorského pochází péra), podstatě samého obsahu nikoliv na újmu nejsou: klademe je zde jakož pouhá různočtení čili varianty; i ponecháváme čtenářově soudnosti na tom či onom čtení se ustanoviti, zároveň připomínajíce, že některá uchýlení povstala z příčin zevnějších.*“¹⁶³ František Doucha, Jan Vlček a nejspíše i Karel Ladislav Kalina se podíleli na určitých úpravách v textu, jelikož rukopisy Kalinových básní byly po jeho smrti nalezeny v podobě, která nutně potřebovala opravu, a na to bylo pamatováno v rámci druhého vydání. Lze tedy říct, že první vydání je více autentickým Kalinovým textem, autor by texty nejspíše sám ještě upravil, pokud by mělo dojít k jejich vydání, ale bohužel to již nestihl. I na základě této teze jsme vycházeli z onoho prvního vydání, jelikož jej lze pokládat za nejvíce autorské, tedy kalinovské.

Poslední jmenované vydání z roku 1916 navazuje na vydání druhé z roku 1874. Většina Kalinových překladů (*Parisina*, *Z Korsara*, *Píseň portugalská*, *Touha*, *Májová noc* a další) se zde nenachází (je zde ponechána ale například *Píseň maloruská* či *Píseň litevská*). Publikace z roku 1916 byla vydána v nakladatelství Jana Otty v Praze, a to jménem Františka Frýdeckého, který se Kalinovou osobou určitou část svého života zabýval, zároveň působil jako středoškolský pedagog a byl vnímán jako popularizátor literatury převážně 19. století.

Rozdíl je patrný v samotném názvu – *Kšaft a ostatní básně*. Ještě na počátku 20. století byl tedy *Kšaft* vnímán, alespoň podle slov Frýdeckého, jako Kalinova nejznámější báseň.

¹⁶² V pozůstalosti v rámci seznamu básní jsme se setkali s názvem *Vetešnice*, bohužel pouze jen s názvem, ale mohlo by se jednat o totožnou báseň s *Hadrnicí*.

¹⁶³ Například v *Kšaftu* je v prvním vydání verš – *A ot sedí – a ot hledí*, ve druhém je to již *Otec sedí – otec hledí*. Autoři zde také přiznávají, že se jim nepodařilo dohledat původní text z roku 1842 ani ve veřejných knihovnách. V básni *Přástevnice* se v 1. otištěném vydání v roce 1847, nedlouho po autorově smrti, v *České včele* objevuje jméno Lubor, místo jména Jaroš v pozdějších sbornících. V rámci druhého vydání dokonce dojde k přejmenování celé básně, v prvním vydání je báseň se jménem *Zedník*, ve druhém vydání je ovšem název *Zazděná panna* atd.

Frýdecký jej ale považuje za text s primitivní fabulí a formou neumělou i na samotného Kalinu.¹⁶⁴ Obecnější známost se projevila i později, ještě roku 1929 se *Kšaft* objevuje v publikaci pro tehdejší maturující od Františka Pulce (*Novočeské písemnictví v přehledných otázkách k maturitě*, v kapitole *Balada v českém písemnictví*).¹⁶⁵ Frýdecký uchovává rozdělení básní, ale explicitně je pojmenovává jako *Ballady a pověsti* a druhá část nese název *Lyrika milostná a jiná* (v tomto oddílu se poprvé objeví báseň *Míně v dar svatební*, která se naopak nenachází v prvním ani druhém vydání).

4.2 Kalina po stránce jazykové

V této podkapitole na základě vybraných ukázek poukážeme na Kalinův osobitý básnický jazyk v jeho umělecké tvorbě. Pro Kalinovu filologickou dráhu byla stěžejní polština, ta se postupem času také prosazuje v jeho vlastní básnické dráze. Připomeňme, že k fascinaci polštinou ho nejspíše přivedly hojné styky s polskou inteligencí, které aktivně vyhledával, četba polských autorů, z nichž některé přeložil, a společenské události ze 30. let, které vzbudily na českém území ony polonofilské nálady, vůči nimž nebyl imunní ani Kalina. Odpor Poláků vůči carskému Rusku byl nakonec zlomen, ale narativ bojujícího polského národa se Evropou tím spíš nesl dále, a nejspíše proto tolik uchvacoval.¹⁶⁶

Jak již bylo uvedeno v předcházejících kapitolách, jazyk, který Kalina využíval pro umělecké vyjádření, nebyl pro tehdejšího čtenáře lehce přístupný a srozumitelný. Čerpal ze svých jazykových znalostí a dovedností, přičemž tímto způsobem nejspíše vytvářel onen dojem starobylosti. Jazyková stránka děl byla pro něj natolik důležitá, že její stylizace mnohdy působila na úkor srozumitelnosti. V básních nacházíme nespočet neologismů a exotismů převážně z polštiny. Tyto jazykové rysy Kalinovy poetiky si uvědomovali i editoři, kteří k básnickým sbírkám z let 1852 a 1874 přidali i kapitolu s názvem *Vysvětlení slov a věcí*. Tuto svou motivaci vysvětlili slovy: „*Dodáno dílem ku pohodlnějšímu porozumění pro méně*

¹⁶⁴ FRÝDECKÝ, 1916, s. 14.

¹⁶⁵ PULEC, František. *Novočeské písemnictví v přehledných otázkách k maturitě*. Brno: Dědictví Havlíčkovo, 1929, s. 165.

¹⁶⁶ Povstání lze chápat jako jednu z krizí panslavistického koncepcce, která například ovlivnila i postoj zastánce onoho nekritického rusofilství 20. a 30. let, Františka Ladislava Čelakovského, který se proti tomuto povstání vymezil slovy: „*Než by byl polskému národu v tom povolil (tj. car Mikuláš I.), co mu svatým právem náleželo, raději valnou částku pěkného vojska z obou stran na zmar uvádí. (...) Ubohý národe polský! Toho památky v dějinách není, aby s takovým hrdinstvím který národ svou věc byl bránil u nerovném počtu a síle, jako tento!*“ In: SZYJKOWSKI, 1935, s. 524. Polské povstání není osamoceným a svébytným jevem v tehdejší Evropě, v součinnosti probíhalo také povstání ve Francii, Belgii, Německu a Itálii. Interpretace, že je polské povstání přímým pokračovatelem francouzského, se zdá být chybnou, nějakým způsobem rezonovala v polských kruzích, ale odporu nahrávaly i další faktory v podobě neúrody a celkové sociální nespokojenosti s ruským carem Mikulášem I. a jeho vládou. In: ŘEZNÍK, Miloš. *Za naši a vaši svobodu. Století polských povstání (1794–1864)*. Praha: Argo, 2006, s. 189.

zběhlé, dílem co příspěvek slovníkopisní.“¹⁶⁷ Konečný počet slov ve zmiňované kapitole činí 202 slov, přičemž Szykowski v nich bezpečně poznává 70 jasných polonismů.¹⁶⁸

Na jazykové vyjádření žehrali¹⁶⁹ již jeho současníci a později i editoři. Mezi nimi byl i Josef Václav Frič, který se vyslovil, že i když Kalina psal v hieroglyfech, byl přece jen celý jejich, tj. pevnou součástí obrozenecké kultury.¹⁷⁰ Podobné zmínky bychom našli v díle *Výbor drobných spisů Jakuba Malého*. Malý byl jedním z mála autorů, kteří se snažili nahlížet na Kalinovu tvorbu kriticky, mimo jiné se například vyjádřil takto: „*Ale dvě věci překážely Kalinovi dosáhnouti vyššího stupně na Parnase českém: scházelt' mu úplně smysl pro formu, a pak byl hrubě načichlý vlčkovinou, totiž libováním si v archaismech obecně nesrozumitelných za příkladem svého přítele Vlčka.*“¹⁷¹

V roce 1887 o něm vyšel článek v *Humoristických listech*, zajímavostí je, že jeho podobiznou bylo ozdobena celá první stránka. Autor zde také zhodnotil jeho básnění a práci s jazykem takto: „*Geniální všude náběh, ale celek vždy zase nejasný, v detailech obyčejně neladný, jazykem drsný a hrbolatý!*“¹⁷²

K jazyku se také vyjadřuje František Frýdecký, editor Kalinovy básnické sbírky z roku 1916, který přímo píše: „*V době Čelakovského a Máchy starožitný básnický slovník Kalinův jest vadou nesporně vážnější. Vykazuje se archaismy zcela zbytečnými, nezvyklými, dávno vymřelými; má celou řadu smělych neologismů, tvořených vlivem řeckých složenin, zvláště mythologických; i bájeslovný materiál staroslovanský jest v něm vydatně zastoupen. Leckde kmitne se vliv slovanského idiomu, slovenského, ruského, srbského a četné polonismy.*“ Neruda měl jeho básně přirovnat kvůli mnohým exotismům k indickým pagodám.¹⁷³

K ukázce složitosti jazykové stránky jsme vybrali úvodní báseň *Na matku mou*. Poslouží nám ke konkrétním ukázkám kalinovského jazyka, a to i s přesahem do ostatních autorových textů. V úvodní básni se objevují slova, která postupem času již nebyla součástí aktivní slovní zásoby tehdejší společnosti, například ve verši – *Sestup – jako když, dítko plačící, tebe ždál*

¹⁶⁷ KALINA, 1852, s. 201.

¹⁶⁸ SZYJKOWSKI, 1946, s. 260–261.

¹⁶⁹ Polština například upadla ve 30. a 40. letech v nemilost u Josefa Kajetána Tyla, který kritizoval velké množství překladatelů zajímající se o polský jazyk. Není třeba v tom hledat nesympatie k polskému národu ze strany Tyla, vysvětloval to tím, že čtenář má právo číst umělecké texty z více evropských jazyků. Navíc polské překlady, dle jeho názoru, byly v zásadě stejné z hlediska samotného výběru primárních textů. In: KUSÁKOVÁ, 2012, s. 348–349.

¹⁷⁰ FRÍČ, 1939, s. 41.

¹⁷¹ MALÝ, Jakub. *Výbor drobných spisů Jakuba Malého*. V Praze: I. L. Kober, 1876, s. 508.

¹⁷² VILÍMEK, Josef Richard. *Humoristické listy*. Praha: 1887, roč. 29, č. 44 (1887), s. 380; Článek o Kalinovi není podepsaný, nejspíše se jedná o Jana Nerudu, který v *Humoristických listech* v této době působil a uveřejňoval životopisy jednotlivých autorů. Josef Richard Vilímek je nakladatelem, jelikož ovšem není přímo Neruda podepsaný, rozhodli jsme se využít jméno nakladatele.

¹⁷³ FRÝDECKÝ, 1916, s. 17–18.

jsem.¹⁷⁴ Poslední slovní spojení je zde dle Douchy a Vlčka ve významu *čekat* či *nadít se*, alespoň takto slovo *ždat* komentují v kapitole *Vysvětlení slov a věcí*, která je součástí básnické sbírky Kalinovy z roku 1852.¹⁷⁵ Totožný význam slova je stejným způsobem vysvětlen i ve sbírce z roku 1874.¹⁷⁶ Význam slova *ždati* je ale problematický. Dle článku uveřejněného v časopise *Naše řeč* z roku 1921 sloveso *ždati* původně opravdu znamenalo *čekat* či *doufat*, ale již ve starší češtině se objevuje ve významu *žádat*, a to pravděpodobně vlivem lidové etymologie, která jej spojovala se slovem *žadati*. Někteří autoři tedy tento význam přejali a archaické *ždati* využívali ve významu *žadati*.¹⁷⁷ A ve smyslu uměleckého sdělení prosby, lze tedy usuzovat, že i Kalina toto slovo použil ve významu *žadati*.

Stejně tak se v úvodní básni sbírky například objevuje slovo *romon* – *A nebeských kruhův romonem ululaného*.¹⁷⁸ Spojení *romonem ululaného* je zde ve významu příjemné, jemné melodie.¹⁷⁹ Samotné označení *romon* již v době Kalinově nejspíše nebylo tolik používáno, jelikož je obsaženo v onom *Vysvětlení* na konci sbírky. Duo editorů Vlčka a Douchy *romon* vysvětlují jako *souhlas* (ve smyslu polyfonie) a *melodie*. Pokud bychom srovnali české etymologické jazykové slovníky Machka a Rejzka, oba dva zmiňují slovo *romoniti*, které může být ve významu *šumně hučet*¹⁸⁰ či *hřmítí*¹⁸¹. *Romon* se objevuje i v dalších Kalinových básních, například v *Klášterní panně*, kde je taktéž využíváno spíše ve smyslu líbivé uklidňující melodie, jelikož je spojen s božskou uzdravující silou.

Romon nebeský, co balsam, koji

Srdce panny drhající

Souzvuk libý bolesti hojí

Oudů rozruch ladí

Dobu ostatní sladí

Ubožce umírající.¹⁸²

V kontrastu svatebních zvonů a pohřební písně toto slovo využil Kalina v popisné básni o pražské povodni z roku 1845.

¹⁷⁴ KALINA, 1852, s. 21.

¹⁷⁵ KALINA, 1852, s. 208.

¹⁷⁶ KALINA, 1874, s. 157.

¹⁷⁷ NAŠE ŘEČ, roč. 5 (1921), č. 6, rubrika Hovorna. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/search.php?term=%C5%BEd%C3%A1ti&targ=title&oper=and&sort=rel&r1=on&r2=on&r3=on&r4=on&r6=on&r7=on&r9=on&r10=on&r12=on&r13=on&r14=on> (cit. 12. 5. 2025)

¹⁷⁸ KALINA, 1852, s. 24.

¹⁷⁹ Je dále využito v totožném významu v Kalinově básni *Klášterní panna* (*Romon nebeský, co balsam, koji/ Srdce panny drhající/ Souzvuk libý bolesti hojí/ Oudů rozruch ladí/ Dobu ostatní sladí/ Ubožce umírající*.) In: KALINA, 1852, s. 93; dále v básni *Lásky strast* a ve *Zpěvu o povodni roku 1845* (*Báseň popisná*) In: KALINA, 1852, s. 169, 192.

¹⁸⁰ REJZEK, 2001, s. 553.

¹⁸¹ MACHEK, 1997, s. 508

¹⁸² KALINA, 1852, s. 93.

*Na černých perutech kruté bouře,
Tulí ji k sobě: „Má jsi ty!“ dí,
A vlny znějí v svatební romon,
A vichr hučí pohřební píseň. –¹⁸³*

V kontextu Kalinovy poetiky je tedy slovo *romon* využíván ve významu melodie, která je vnímaná jako esteticky líbivá a příjemná. Tento obsah pojmu je dále u Kaliny vždy propojen s pozitivními citovými konotacemi.

Nápadné je též slovo *ululaného*¹⁸⁴ (v Kalinově spojení *romonem ululaného*)¹⁸⁵, který klasifikujeme jako polonismus se slovem základovým *lulat*, většinou ve spojitosti s konotacemi něčeho příjemného, nevinného či čistého. V polštině se takové slovo objevuje v jedné z nejnámějších lidových koled (*Lulaj ze Jezuniu, lulaj ze lulaj*), používá jej ale také Mickiewicz ve svých básních *Rybka (U łona białego tuli: Luli, wola, mój maleńki, Luli, mój maleńki, luli)* či *Świtezianka*, jak popisuje Szykowski ve své publikaci.¹⁸⁶

Slovo *ululaný* Kalina využívá nejen v básni *Na matku mou*, ale také například v básni *Jan Kvarin*, kde se objevuje ve spojitosti s hlavní postavou poutníka a slovanské bohyně trápení Morny:

*Poslední ráz dodám nešťastníku,
A ululaného v sen věčný,
V navo-tchnoucí svalím luno Moraně.¹⁸⁷*

*Tichá noc soustrastně slzu roní řevnou,
Slavičí klokot ululá strastníka.¹⁸⁸*

Ve vodní baladě *Lázeň Libušina* je využit slovní základ *lulat* v souvislosti šťastného shledání matky a syna a zdůraznění síly křesťanského pokání a mateřské lásky nad nadpřirozenem:

*Ku svému srdci tulí:
„Luli, zlatoušku, luli!“
Ach živ je opět, zdráv a cel –¹⁸⁹*

A dí laskvě jě hladíc:

¹⁸³ KALINA, 1852, s. 192.

¹⁸⁴ Slovní spojení *romonem ululaného* obsažené v básni *Na matku mou* by mohlo v polsky mluvících vyvolat smíšené pocity grotesknosti, jelikož se slovo *ululaný* používá v lidové mluvě ve spojitosti s opilostí.

¹⁸⁵ KALINA, 1852, s. 24.

¹⁸⁶ SZYJKOWSKI, 1946, s. 256.

¹⁸⁷ KALINA, 1852, s. 104.

¹⁸⁸ KALINA, 1852, s. 105; Slovo *strastník* je zde využito ve významu poustevník, ovšem ani v tom nebyl Kalina konzistentní, nedržel se pouze jednoho slovního základu u všech svých básní, ale kombinoval je, jelikož na počátku stejné básně využívá již používané slovo poutník.

¹⁸⁹ KALINA, 1852, s. 83.

„**Luli**, robátko mé, **luli** –
Hled' se mi těch Ochechulí,
Nechod' mi v lázeň Libušinu víc!“¹⁹⁰

Vliv polštiny je přítomen i v posledním verši úvodní básně a je zde reprezentován slovesem *kochati*. Zní takto:

Kochati sebe budem u zdroje blahoslavy.¹⁹¹

Zmiňované verbum *kochati* je nápadně podobné polskému výrazu *kochać* ve významu milovat někoho či něco. Ve starší češtině se podobné slovo využívalo ve významu *obveselovat*, *laskat* či *milovat*¹⁹² a objevuje se například v kázáních Jana Husa či u Petra Chelčického.¹⁹³ Tento význam byl ale společnosti natolik známý, že jej nemuseli ve svém přehledu Doucha s Vlčkem vysvětlovat. Kalina toto slovo ale v několika dalších básních modifikoval a vytvářel na jeho základě slova, která se objevila nejen v jeho milostné lyrice, ale také v textech, které svým zpracováním označujeme jako žánry baladické. V básni *Novoroční noc* se objevují v podobě jako *kochání*¹⁹⁴, *kocháno*¹⁹⁵ či *kochánek*¹⁹⁶.

V básni *Lásky strast*, kterou bychom označili termínem milostná lyrika, jsou verše:

O děvo drahá! ty víš, že mé tiché srdce
Se **zakochalo** do zvuků zpěvu tvého.¹⁹⁷

Strategie Kalinova přejímání z polského jazyka vychází nejen ze zdrojů literárních, ale také využíval lidovou mluvu a polské frazémy.¹⁹⁸ Některé z nich významově posunul (*ululaného*) či je využil pro vytváření a následné zavádění vlastních slov.

Ve využívání těchto mezijazykových výpůjček lze vysledovat Kalinovu motivaci vybírat slova s pozitivním citovým zabarvením, spojované s láskou, něhou a vztahem k dítěti. Vedle slova *kochati* se v Kalinových textech objevují slova *celování*, *celujou*, *celováno* (*Novoroční noc*)¹⁹⁹, *celot* (*Krumlovská panna*)²⁰⁰ vycházející ze základového slova *celovat* či *celovati*. Využíváno již ve staré češtině ve smyslu *líbat*, dodnes je v podobě *calovati* využíváno v přechodných nářečích polsko-českých dle *Českého jazykového atlasu*.²⁰¹

¹⁹⁰ KALINA, 1852, s. 84.

¹⁹¹ KALINA, 1852, s. 24.

¹⁹² REJZEK, 2001, s. 293.

¹⁹³ Ve slovním spojení se objevuje i v *Kunhutině modlitbě – je rozkošně cochaiuci*.

¹⁹⁴ KALINA, 1852, s. 50, s. 51.

¹⁹⁵ KALINA, s. 53.

¹⁹⁶ KALINA, 1852, s. 53.

¹⁹⁷ KALINA, 1852, s. 169.

¹⁹⁸ SZYJKOWSKI, 1946, s. 260.

¹⁹⁹ KALINA, 1852, s. 51.

²⁰⁰ KALINA, 1852, s. 119.

²⁰¹ BALHAR, Jan a kol. Český jazykový atlas. Díl: 1. Praha: Academia, 1992, s. 96.

Podobným způsobem Kalina například pracuje se slovem *pěstiti/pěstovati/pěstnout*, Doucha s Vlčkem jej popisují ve významu *něžně milovati* či *něžně chovati*. V roce 1922 se tomuto slovu věnuje i časopis *Naše řeč*, podle něj slovo *pěstiti* vzniká v obrozenecké době a nepochybně vychází z polského *pieścić* či *piastować* v totožném významu, který uvádějí zmiňovaní autoři slovníčku.²⁰² V Kalinových textech se objevují tvary jako *pěstěnka* (báseň *Kěž!*) ve smyslu milenky:

*Kěž jsem anděl strážce
Mé drahé panenky!
Sledoval bych tajně
Každý krok **pěstěnky**
V starostlivé lásce.*²⁰³

Ze stejného základu vychází označení *pěstenců* (sg. *pěstenec*) v básni *Klášterní panna* opět ve významu ti, kteří jsou něžně milováni:

*Úsměchy milostné ve vráskách zmirají,
Krása se loučí, od oudů, svých **pěstenců**
Tihne tužba v stan věčných zvolenců.* –²⁰⁴

či slovo *pěstoty* (sg. *pěstota*) ve vodní baladě *Lázeň Libušina* ve významu láskování a v totožném významu je užito taktéž v překladu básně *Parisina*.

Lázeň Libušina
„Nechod' mi víc tam, dítě mé!
Toť vodní příšery,
Zrádné jich vnady, **pěstoty**,
Plny lsti, nevěry,
Běda, kdo s nimi se kdy sbratří,
Sšílí, kdo v oči jim popatří;“²⁰⁵

Parisina
Šťastný v myšlénce, nedorozumí
Sennému vzdechu, **pěstotám** vřelým²⁰⁶

Vedle archaismů a polonismů nalezneme v Kalinových textech i neologismy, často ve formě kompozit. velké množství z nich se například objevuje v básni *Radouš – zakladatel hradu Radyně*, která byla Kalinou označena jako věst národní. Text je básnickým přetlumočením pověsti o vzniku hradu Radyně nacházející se v blízkosti Plzně, kde Kalina studoval ve 30. letech 19. století. Báseň se skládá z pěti zpěvů a vypráví magický příběh o hrdinovi Radoušovi, který se spolčí s nadpřirozenými silami (pocházející převážně ze slovanského prostředí) a postaví nedobytný hrad, který ale následně vlivem své pýchy

²⁰² NAŠE ŘEČ, roč. 6 (1922), č. 3, rubrika Hovorna. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1436> (12. 5. 2025)

²⁰³ KALINA, 1852, s. 165.

²⁰⁴ KALINA, 1852, s. 88.

²⁰⁵ KALINA, 1852, s. 79–80.

²⁰⁶ KALINA, 1852, s. 143.

a nepokory ztratí. Ve 26. sloce prvního zpěvu jsou zaznamenáni všichni démoni, kteří byli přivoláni skrze magickou knihu, Kalina se nechává inspirovat převážně slovanskou mytologií, část básně zní takto:

*Díky, bozi, že nad námi bdíte,
Za tajemné písmo díky vám!
Nuže kniho, zjev mi věsti skryté,
Výroky ať věčných bohův znám!*

*„Sluchu dejte větrodůvci,
Tučostoni, chmurojezdci,
Bleskostřelci, hromovali,
Vichrod'asi, burohonci,
Vatrožhavci, deštivokropci,
Vodonorci, krpožírci,
Hvozdošumci, zemorodci,
Lunoběsi, slunohaři,
Dnojasi i nocohaři.
A vsi živci, vsi mařivci!*

*Domlouvám a vyhovárám,
Rozkazuji a zaklínám,
Či z povětrí čili z vody,
Z hloubi moře, příkrých břehů,
Či po pouštích, kolmých stráních —
Po kupinách i dolinách
Z hustých lesů, černých hvozdů,
Z lačných písků, z zemi siré!²⁰⁷*

Kalinovy neologismy jsou často významově transparentní a lehce interpretovatelné. U mnohých z nich lze vysledovat čistě popisný charakter, což je patrné například u slov jako *větrovůdci* (duchové rozfoukávající vítr), *chmurojezdci* (duchové způsobující chmury), *hromovali* (duchové způsobující hromy), *bleskostřelci* (duchové způsobující blesky), *vatrožhavci* (démoni rozpalující oheň), *deštivokropci* (duchové způsobující déšť), *lunoběsové* (démoni vládoucí při svitu Měsíce), *nocohaři* (duchové temné noci) či *živcové* (duchové oživující). Tato slova jsou analogicky vytvářena na základě pravidel češtiny, není tedy potřeba širšího kontextu. Vedle nich se ale nachází taková pojmenování, která by mohla způsobit

²⁰⁷ KALINA, 1852, s. 34.

při čtení problému, kupříkladu *tučostoni* (démoni sténající v mračnech) či *krpoživci* (démoni vytvářející skály).²⁰⁸

V tomto případě Kalina i díky zvoleným neologismům vytváří dojem gradace a kontrastu. Staví proti sobě dva druhy démonů, přičemž první skupina vyjadřuje přírodní živly (voda, země, vzduch, oheň), i na základě toho snáze vytváří kontrasty nejen mezi demony spojenými s přírodními zákony, ale také mezi duchy vytvářejícími chaos a přinášejícími zmar. Závěrem sloky stojí vedle sebe dva démoni – *živec* mající schopnosti přivést někoho k životu a vedle něj stojí *mařivec*, který reprezentuje smrt a zkázu, díky tomu sloka vyznívá téměř osudově, jelikož Radouš je schopen vyvolat démona symbolizujícího faktický konec lidského života.

Kalina nepoužíval neologismy pouze při vykreslování mytologických látek či při vytváření gradačního schématu, ale jejich přítomnost je patrná napříč básnickými texty, které Kalina napsal či přeložil. Přestože jsou mnohé z nich významově transparentní, mnohdy jsou zbytečně dlouhé a text ve výsledku ztěžují a činí jej méně přehledným.

Například místo výrazu rty či políbení na rty využívá slovo *libo-retný* (báseň *Kéz!*)²⁰⁹, přicházející smrt je u Kaliny reprezentována slovem *navo-tchnoucí* (*Jan Kvarin*)²¹⁰ a postavu, která se snaží vytvořit chaos a narušit celkový řád nazývá deskriptivním způsobem *zmarolibý* (*Hadrnice*)²¹¹ a další.

Vedle těchto lexikálních inovací Kalina využíval neologická označení pro postavy ve svých dílech. Zvěstovatel je u něj *hlasivec* (*Čertova skála*)²¹², umělec se objevuje pod názvem původně staroslovanského základu *chudožestník* (*Čertova skála*)²¹³, nebožákem je *neborák* (*Jan Kvarin*)²¹⁴, nevinné dítě je *nevinně* (*Jan Kvarin*)²¹⁵, otrok je *padol* (*Jan Kvarin*)²¹⁶, *parobec* (*Parisina*)²¹⁷, *rob* či *robenec* (*Novoroční noc*)²¹⁸ je chlapec či syn a *roba* je dívka

²⁰⁸ KALINA, 1852, s. 202; dle Douchy a Vlčka by dnešní název Karpaty měl vycházet ze slov krpa nebo křípa pocházejícího z praslovanského základu znamenající skály, ovšem tato motivace není jistá.

²⁰⁹ KALINA, 1852, s. 164.

²¹⁰ KALINA, 1852, s. 104.

²¹¹ KALINA, 1852, s. 73.

²¹² KALINA, 1852, s. 113.

²¹³ KALINA, 1852, s. 116.

²¹⁴ KALINA, 1852, s. 97.

²¹⁵ KALINA, 1852, s. 107.

²¹⁶ KALINA, 1852, s. 97.

²¹⁷ KALINA, 1852, s. 149.

²¹⁸ KALINA, 1852, s. 52.

(*Novoroční noc a Klášterní panna*)²¹⁹, otec se v Kalinových textech či překladech objevuje jako *rodec* či *roditel* (*Parisina*)²²⁰, sirotek je poté označen pojmem *sirubátko* (*Jan Kvarin*).²²¹

Zmiňované neologismy mohou být v konečném důsledku funkčním ozvláštňením textu, ovšem jejich četnost a nutná znalost etymologických základů jazyka a dalších reálií z nich spíše činí překážku k porozumění Kalinových básní.

4.3 Kalina po stránce žánrové

V souvislosti se žánrovým určením jednotlivých básnických počínů Josefa Jaroslava Kaliny se setkáváme s poměrně širokou škálou označování, která s největší pravděpodobností vychází z pera přímo samotného autora. Ten s pojmy nakládal dosti volně, proto se v názvech jednotlivých děl objevují označení jako *věst*, *věst národní*, *pověst*, *baláda* či *národní baláda*. Kalina se tímto způsobem nelišil od svých současníků, například Erben taktéž své básně ze sbírky *Kytice pověstí národních* nepovažoval za balady, ale za pověsti.²²² Na základě tohoto zjištění považujeme za důležité definovat žánr balady, ale také žánr písně, jelikož se ve sbírkách z let 1852 a 1874 objevují básně mající rysy písní rekrutských, přičemž jsou Kalinou označeny za balady. Jedná se o básně *Odvod* a dle Szyjkowského do ní lze zařadit i báseň *Jeník*.²²³

Variabilita žánrových označování není reflektována v plném rozsahu v současných dvou antologiích, do nichž jsou některé Kalinovy básně zařazeny. Jedná se o antologie *Rozkošný hrob* od Václava Vaňka²²⁴ a *Umrlčí věnec* od Petra Bočka a Honzy Vojtíška²²⁵, která byla již v práci připomenuta. Kalinovy texty se dočkaly i vlastního vydání, a to v komiksové podobě od Lubomíra Lichého z roku 2018.²²⁶

Definování balady tedy povětšinou stojí na dobové normě, dle Hodrové je taktéž charakterizována jako žánr v pohybu, tedy nemá pevnou pozici v rámci ostatních literárních žánrů a dochází k posunům napříč 19. a 20. stoletím. A tento pohyb se tedy promítá do současných antologií, které se zaštiťují oním atraktivním tématem děsu, nadpřirozena či erotična. V uvedené předmluvě v publikaci *Umrlčí věnec* z roku 2021 autoři uvádí, že se jedná o sbírku českých veršovaných hororů z 19. století, přičemž vybíraly konkrétně epické či lyrickoepické texty mající strašidelný příběh či jeho náznak, povětšinou spojený

²¹⁹ KALINA, 1852, s. 49, 86.

²²⁰ KALINA, 1852, s. 145, 149.

²²¹ KALINA, 1852, s. 107.

²²² MACURA, Vladimír. *Balada*. In: Daniela Hodrová, Milan Zeman a kol. *Poetika české meziválečné literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 13.

²²³ SZYJKOWSKI, 1946, 246.

²²⁴ VANĚK, 2009.

²²⁵ BOČEK a VOJTÍŠEK, 2021.

²²⁶ LICHÝ, 2018.

s postavou revenanta, který je chápán jako obecně platný motiv pro baladickou tvorbu. Autoři následně dodávají, že neexistují pouze „balady hororové“, ale uvádí balady typu milostného odloučení, osudů skutečných historických postav, antických, legendárních či biblických. V těchto baladách podle autorů hrůznost nenajdeme, ale mají tragický konec.

Autoři dali Kalinovi v této publikaci poměrně velký prostor, vybrali 6 jeho textů, a explicitně se k němu vyjadřují taktéž v předmluvě díla. Vybrané básně jsou z pozdějšího, již editovaného vydání, z roku 1874 a jedná se jmenovitě o *Hadrnice*, *Kšaft*, *Lázeň Libušinu*, *Lichvář*, *Novoroční noc* či *Zazděnou pannu*.

Pokud bychom se zaměřili na původní Kalinovu klasifikaci došly bychom k těmto označením:

Tabulka 3 (Vybrané Kalinovy básně uveřejněné v almanachu z roku 2021)

Název básně	Kalinova klasifikace
<i>Hadrnice</i>	Věst.
<i>Kšaft</i>	Baláda národní
<i>Lázeň Libušina</i>	Pověst národní
<i>Lichvář</i>	Není žánrově specifikována
<i>Novoroční noc</i>	Není žánrově specifikována
<i>Zazděná panna</i> (ve vydání z roku 1852 se nachází tato báseň pod názvem <i>Zedník</i>)	Baláda

Lze rozklíčovat strategii, jež je uplatňována u moderní antologie. Spojujícím prvkem je tedy konflikt nadpřirozena a lidské bytosti, doprovázený postupným budováním děsu stojícího například na návratech mrtvých do světa živých (*Hadrnice*, *Kšaft*, *Lázeň Libušina*, *Novoroční noc*), či problematika milostná, která ale stále stojí na onom zmiňovaném děsu, například u *Zazděné panny*. Problematický by se v tomto případě mohl ukázat text *Hadrnice*, která v sobě má poměrně silné rysy balady sociální, tudíž ji nelze vystavět pouze na motivu hororového prvku, ale autor v ní poměrně ostře akcentuje i onen sociální apel (matka snažící se na úkor bezbožného činu zachránit své vlastní děti).

4.3.1 Stručná historie balady s důrazem na anglickoskotské a německé prostředí do počátku 19. století

Žánr balady prošel v rámci literární historie poměrně dynamickým vývojem, jehož kořeny bychom dle *Encyklopedie literárních žánrů* našli již ve 13. století v angloskotském prostředí. Výraz balada je nejspíše ze staroprovensálského prostředí, kdy toto označení vychází ze slova balar, což znamená v překladu tančit. Etymologická

příbuznost by mohla vycházet také z keltského slova *gwaelawd*, což bylo označení staroanglické epické písně, odtud se přes němčinu dostává do češtiny.²²⁷

Hlavní baladická tradice je poté spojována s vrcholným středověkem, přičemž ji lze rozdělit do několika blízkých kulturních oblastí. Objevují se ve Skandinávii, konkrétně například v Dánsku či Švédsku, dále poté na jihu Evropy ve Španělsku či v Rusku a v prostředí střeoevropském, Josef Hrabák ve studii *Lidová balada – stále živý pramen naší poezie* označuje za první český text s baladickými rysy *Píseň o Štemberkovi*, která by dle jeho soudu měla pocházet z konce 14. století, čímž by se potvrdilo, že onen vrcholný středověk tento typ textu znal a pracoval s ním.²²⁸

Určujícím prostředím pro tzv. moderní baladu vytvářenou v kontextu 18. století se stávají baladické texty vycházející z kulturního vzorce skotskoanglického. Balada se v tamějším prostředí stává pevnou součástí již od 14. století, reflektovala boje mezi Angličany a Skoty, tudíž vyzdvihovala hrdinské skutky, stejně tak se velice oblíbenou postavou stává Robin Hood. Jak upozorňuje John Anthony Cuddon, balada byla v této době předávána ústně, což vedlo k různým obměnám napříč generacemi. Zároveň vycházela z motivů lidových, proto se objevovala zpočátku v prostředí venkovském.²²⁹ S ústním předáváním je spojena také anonymita autora, tím se odlišuje od pozdější moderní čistě literární balady vytvářené napříč 18. stoletím, a forma. Ve skotském prostředí měla formu písně, obsahovala nápěv (což se objevuje v několika Kalinových básních, zmíníme například *Odvod* či známější báseň *Kšaft*. Ta měla vznikat na nápěv lidové písně *Co tam děláš za tou vodou*, srovnajme s ohlašovacím začátkem zmiňované básně *Co to v Cerekvi vyzvání. Hodinku-li či klekání?*)²³⁰ a zpívanou formou byla předávána lidovými pěvci tzv. *minstrely* za doprovodu harfy.²³¹

Jak již bylo naznačeno, v 18. století se balady stávají jakýmsi reprezentantem preromantického a romantického uměleckého hnutí, jakožto reakce na osvícenství a klasicismus spojené hlavně s racionalitou.²³² Vývoj žánru směřuje ke ztotožnění básníka

²²⁷ MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 37.

²²⁸ HRABÁK, Josef. *Lidová balada – stále živý pramen naší poezie*. In: *Úvahy o literatuře*, Praha: Československý spisovatel, 1983; jak upozorňuje například František Všeticka v příspěvku s názvem *Kompozice Písně o Štemberkovi*, originál textu se nedochoval, je pouze k dispozici opis ze století 15. Datace zmiňované básně je sporná, František Palacký či Karel Jaromír Erben jí přiřkne konec 14. století. Jakubec a Vlček její vznik posunují do počátku 15. století a Feifalik do první poloviny téhož století jako Vlček s Jakubcem. In: VŠETIČKA, František. *Kompozice Písně o Štemberkovi*. In: *Listy filologické*, roč. 98, č. 1, 1975, s. 14.

²²⁹ CUDDON, John, Anthony. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory, Fifth Edition*. New Jersey: Blackwell Publishing Ltd., 2013, s. 71.

²³⁰ PROCHÁZKA, 1927, s. 166–168; Kalina se během svého života věnuje také sbírání lidových písní, jak je vidno z jeho pozůstalosti. Písně mu mohli být dobrým základem pro vytváření baladických textů, ať už na základě formy, tak na základě motivů.

²³¹ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 40.

²³² MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol., 2004, s. 38.

s lidovým podáním a k symbolickému a mytickému výkladu jevů a vzniká tedy tzv. balada literární či balada umělá. Tato strategie je znatelná u Thomase Percyho²³³, jenž v roce 1765 vydává adaptace lidových balad z prostředí skotskoanglického ve sbírce *Památky starodávné anglické poezie*. V anglickém prostředí se stává inspirací pro skupinu jezerních básníků (například sbírka *Lyrické balady* z roku 1798).²³⁴ A zařadili bychom sem i vlnu nalézání starých rukopisů v podobě prokázání starobylosti národů z hlediska jazykového, ve skotském prostředí se roku 1765 objevují zpěvy údajného gaelského barda Ossiana ze 3. století, vydané Jamesem Macphersonem.²³⁵

Vlivem Augusta Fridricha Ursiniho se anglická balada dostává i do německojazyčného prostředí, roku 1777 vydává v Berlíně souborné dílo s názvem *Balladen und Lieder altenglischer und altschottischer Dichtart*, v němž přeložil vybrané texty Percyho sbírky. Dílo nadále zapůsobilo na Herdera, jenž prezentuje baladu jako podstatný úkaz lidové poezie v souboru *Lidové písně (1778–1779)*.²³⁶ Nadále inspiruje celou generaci německy píšících autorů v čele s Bürgerem, Goethem či Schillerem, a skrze ni dále i generaci českých a polských básníků 1. poloviny 19. století.²³⁷

Mezi první tvůrce moderní čistě literární balady bývá zařazován Gottfried August Bürger, jeho nejznámější báseň Lenora z roku 1773 inspiruje i české prostředí v podobě Kaliny či Erbena, dostává se i do polského, kde byla inspirací Adamu Mickiewiczovi. To, že balada jako žánr zaznamenala úspěch, se projeví v tzv. roce balad, konkrétně roku 1797, kdy tvořili básně tohoto typu například Goethe a Schiller.²³⁸ Žánr byl nadále rozvíjen i sbírkou adaptovaných balad *Chlapcův kouzelný roh* z let 1805 a 1808, kterou uspořádala dvojice autorů Achima von Arnima a Clemense Bretaneho.²³⁹

4.3.2 Umělá balada v českém prostředí pod vlivem Čelakovského a Erbena

S baladickými texty se v rámci české literatury setkáváme již od konce 18. století, kdy do našeho prostředí pronikají balady z německy mluvícího prostředí, ať už se jednalo o Bürgera či Goetheho. První umělé balady česky psané se objevují již v Puchmajerově

²³³ THOMAS PERCY (1729–1811), anglický biskup sběratel lidových balad a písní v rámci skotského a anglického prostředí.

²³⁴ MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 38–39.

²³⁵ Do českého prostředí se dostávají i díky překladům Palackého, Čelakovského či Vrchlického. A v 80. letech 19. století je popularita připomenuta Jozefem Kuffnerem v Národních listech, v nichž reagoval na Zeyerovo dílo *Legenda z Erinu*. In: *Legenda z Erinu*. Národní listy č. 26, roč. 1886, s. 1.

²³⁶ Později vydávané pod názvem *Hlasy národů v písních*. In: MACURA, 2015, s. 319.

²³⁷ VLAŠÍN, 1984, s. 40.

²³⁸ Zmiňovaný Goethe se baladickým textům věnuje již před 90. léty 18. století, zmíníme například text s názvem *Der Fischer* z roku 1779 či *Erkönig* vycházející v roce 1782.

²³⁹ MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 39.

almanachu *Sebrání básní a zpěvů* roku 1795, v nichž se nacházely překlady bürgerovských balad. Ryze českou baladu zde zastupuje například Šebestián Hněvkovský, a to díky baladě s názvem *Vyšehradský sloup aneb Podivná historie o sedláku* (podobnou látku zpracuje také Kalina v rámci básně *Čertova skála*) a v almanachu je taktéž zastoupena *Lenka* od Vojtěcha Nejedlého, která vychází z bürgerovské Lenory.²⁴⁰

Za první novočeskou umělou baladu, která svým provedením měla dle některých vykladačů překonat hranice národní literatury, je považována úvodní báseň *Ohlasu písní českých* od Františka Ladislava Čelakovského *Toman a lesní panna*.²⁴¹ Dle Králíka je v *Tomanovi* baladické ladění částečné a stále akcentuje také biedermeierovské pojetí společnosti a řádu, proti vášni vycházející ze střetu mezi nadpřirozenem a realitou stojí rodinná láska, již reprezentuje Tomanova sestra.²⁴² Smysl subjektivní romantiky je zde v konfliktu samotné postavy Tomana. Jak Tureček upozorňuje, tak se nejedná o mechanické překročení sestřina zákazu jet Doubravou, jelikož je hned relativizován první dějovou peripetií. Zdroj konfliktu a následné tragiky se přesouvají do nitra hlavní postavy, a to je považováno za romantizující.²⁴³ Mezi baladické rysy patří budování napětí, které bychom v rámci lidové balady chápali spíše cestou lineární, kdežto Čelakovský tento rys buduje ve střídavém pohybu pomocí gradace a antiklimaxu. Čtenář je v tomto případě nucen aktualizovat předešlé motivy, které mohly na počátku působit latentním způsobem.²⁴⁴

Vedle Františka Ladislava Čelakovského se zásadnějším způsobem do povědomí baladického žánru dostává Karel Jaromír Erben, jehož tvorba bývá v rámci bohemistiky chápána jako žánrový standard či norma. Z tohoto důvodu jsou i autoři jako Kalina nezřídka posuzováni prizmatem erbenovského modelu balad. Cílem této práce ale není Kalinu srovnávat s touto tezí, ale zaměřit se na jeho tvorbu jako na svébytný umělecký celek vycházející z autorovy osobní poetiky. Erben v rámci díla *Kytice z pověstí národních* vycházel z několika druhů látek, mezi něž bychom zařadili lidovou slovesnost reprezentovanou pověstí (*Poklad*), z lidových balad vychází například *Svatební košile*, jelikož byl Erben také sběratelem, je patrný i vliv pohádek (*Zlatý kolovrat*).

Erbenův přínos je podle Šmahelové ve snaze pojmenovat nejen fantastický jev, ale celkovou významovou intenci. Projevem je i jeho svébytný umělecký styl vycházející

²⁴⁰ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Balada v české literatuře 19. a 20. století*. In: HASIL, Jiří (uspořádal). *Přednášky z XLIII. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2000, s. 254.

²⁴¹ TUREČEK, 2012, s. 218.

²⁴² KRÁLÍK, Oldřich. *Čelakovského Toman a lesní panna*. In: *Platnosti slova*. Olomouc: Periplum, 2001.

²⁴³ TUREČEK, 2012, s. 212–213.

²⁴⁴ TUREČEK, 2012, s. 226.

z tradic mravních, náboženských a kulturních.²⁴⁵ Erbenovy balady jsou baladami romantickými mytologickými a jeho *Kytice* je považována za vrchol tohoto subžánru.²⁴⁶

Erbenův mýtus, který demonstroval *sílu osudu nezávislého na vůli jedince a trestajícího egoistické porušení základních zákonů země*²⁴⁷, považoval Jakobson za jádro jeho textů a zároveň jej přibližoval k romantickému pojetí, podle něhož byl mýtus označován za *zvláštní, soběstačný svět*.²⁴⁸ A baladický svět Erbena vychází z mytologického odkazu a lidové slovesnosti, které nejsou vnímány pouze jako folklorní inspirace, ale jsou zároveň nositelkou existenciálních pravd a významů.²⁴⁹ Je zprostředkován prostřednictvím nadpřirozených či imaginárních prvků, a je důležité připomenout, že při nichž autor nesleduje pouze linku budování napětí, ale je mu prostředkem pro univerzální sdělení. Tato linka je tedy po celou dobu v básních přítomna a svým způsobem může čtenáře moralizovat, ale nedělá to přímým explicitním způsobem. Onen střet mezi člověkem a nadpřirozenem či vinou a trestem je v mnohém symbolický. Soustřeďuje se na základní aspekty existenciálního tázání, jako jsou život, smrt, provinění, vykoupení, zrada, pomsta.

4.3.3 Definice žánru balada

Z hlediska žánrového popisu se jedná o lyrickoepickou báseň s tragickým vyvrcholením, mající v sobě prvky epiky, lyriky a také dramatu. Tyto složky jsou proměnlivé v rámci jednotlivých autorů, ale také v rámci historického a kulturního kontextu. Děj balady je specifikován povětšinou jedinou dějovou linkou, mající silný emotivní a dramatický spád umocněný četnými dialogy jednotlivých postav. Tragický osud hrdiny povětšinou vychází ze střetu s démonickou silou (tzv. balada mytologická) či silou společensko-mravní (tzv. balada sociální dle Vlašína, který jako formu potrestání dané osoby jmenuje prokletí).²⁵⁰

Jelikož umělá balada vychází z lidové balady, národních pověstí a mýtů, objevují se v nich typizované postavy bez větší formy psychologičnosti, což je také dáno rychlým tempem děje, které znemožňuje hlubší vykreslení postav.²⁵¹ V českém prostředí se setkáváme s postavami osiřelého dítěte či sestry travičky.²⁵²

Odlišnost mezi lidovou a umělou baladou lze spatřovat taktéž v postavě vypravěče, jelikož v prvně jmenovaném typu se jedná o vypravěče vševědoucího stojícího v pozadí.

²⁴⁵ ŠMAHELOVÁ, 200, s. 256.

²⁴⁶ MOCNÁ, PETERKA, s. 2004, s. 40.

²⁴⁷ MOCNÁ, PETERKA, s. 2004, s. 40.

²⁴⁸ JAKOBSON, Roman. *Dvě poznámky k dílu Erbenovu*. In: *Poetická funkce*. Jinočany: H+H, 1995, s. 502.

²⁴⁹ NOVÁK, Arne. *Karel Jaromír Erben a jeho „Kytice“*. In: *Myšlenky a spisovatelé: Studie a podobizny*. Praha: J. Otto, 1913, s. 72.

²⁵⁰ VLAŠÍN, 1984, s. 41.

²⁵¹ CUDDON, 2013, s. 71.

²⁵² VLAŠÍN, 1984, s. 41.

Vystupuje jako objektivní síla, jehož projev je redukovaný a pouze se soustředí na zaznamenání průběhu děje bez reflexivních či popisných složek. V baladě umělé se může vypravěč objevit ve středu dění (jako jedna z postav v rámci psychologického typu balady) či pouze sporadicky naznačuje své stanovisko. Z vývojového hlediska se vyčleňuje typ balady pololidové (neboli kramářské), taktéž se využívá označení kramářská píseň. Kalina literárně tíhnul v několika básních právě k tomuto typu, vypravěč v nich totiž moralizuje, což se u Kaliny objevuje poměrně často.²⁵³ Didaktické ponaučení se objevuje v závěrečném čtyřverší, i když je patrné, k čemu autor směřuje, nejspíše pokládal za důležité tuto didaktičnost zdůraznit. Nejedná se o jediný rys kramářských písní, který bychom našli u novoborského rodáka, dle Večerkové se v takovýchto typech textů objevuje častá zmínka o konkrétním místě, napomáhajícímu tomu, aby působily důvěryhodně. Ovšem jednalo se pouze o strategii, jelikož se v textech objevují názvy jako Lhota, Lhotka či Cerekev, kterých bylo v českých zemích velké množství, a to na základě historických reálií souvisejících s majetkem a daňovým zatížením.²⁵⁴

Texty mají rozuzlení, které bychom charakterizovali jako tragické – Kalinova báseň *Hadrnice* je zakončena tragičností osudu matky, která se pokoušela zachránit své děti před bídou a dopustila se hanobení ostatků na posvátné půdě. V této básni bychom tedy mohli vidět provinění dvojí ze strany matky. První je vnímáno jako narušení klidu mrtvých, za což je ve výsledku potrestána, stejně tak bychom mohli klasifikovat tento prohrěšek jako morálně problematický. Na druhé straně Kalina zdůrazňuje i vinu vycházející z nezájmu společnosti. Společenský aspekt se objevuje i v dalších Kalinových textech, stejně tak ono tragické vyznění. Tragičnost se vyskytuje v *Zedníkovi*, *Jidášově penízu*, v *Krumlovské panně* a v dalších. Společenským aspektem by se dalo říct, že se v rámci českého prostředí přibližuje i pozdější baladě sociální, která byla zvláště přítomná u pozdějších autorů Hálek či Nerudů²⁵⁵).

4.3.4 Definice žánru píseň

Z hlediska žánrového zařazení je píseň kratší lyrická skladba určená ke zpěvu, případně útvar, který svým laděním zpěvnost evokuje. Ačkoliv dnešní pojetí písně je ovlivněno romantickým kultem lyrické citovosti a folklorním prostředím, historické podoby tohoto žánru byly výrazně rozmanitější. Pod tento pojem spadaly různé formy textů, které předpokládaly hudební doprovod, zpívaný projev či alespoň melodicky stylizovaný přednes.²⁵⁶

²⁵³ MOCNÁ, PETERKA, s. 38.

²⁵⁴ VEČERKOVÁ, Eva. *O historii kramářské písně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995, s. 12.

²⁵⁵ MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 41.

²⁵⁶ MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 455.

Jedná se o žánr, který se vyznačuje citovostí, náladovostí a podle emotivního ladění lze tento žánr například rozdělit na písně obřadní, pastevecké, milostné, pracovní, vojenské a další.²⁵⁷ Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně obsahově rozsáhlý žánr můžeme jej dělit dle dalších kritérií, například dle autorského pojetí na písně lidové, pololidové a umělé. Z hlediska prostředí a tematiky lze sledovat linku písní světských a písní duchovních.²⁵⁸

Ve sbírkách Kalinových jsou texty vycházející z lidových písní (ty dokonce sám autor přiznává, respektive jeho editoři, jedná se například o báseň *Jeník*, dále jsme takovýto rys identifikovali v baladě *Kšaft*), zároveň autor některé své básně přímo pojmenovává jako písně (*Píseň portugalská*, *Píseň litevská*, *Píseň maloruská*) a některé z nich bychom označili na základě charakteristických rysů spíše jako písně, ale jsou autorem pojmenovány jako balady (*Jeník*, *Odvod*).²⁵⁹

Lidové písně jsou typem lidové slovesnosti spojené s jednoduchou melodií a spontánním udržováním převážně na venkově a později vlivem historických událostí v rámci 19. století i ve městech s příchodem česky hovořícího obyvatelstva. Lidová píseň se vyznačuje ústním šířením, anonymitou autora a kolektivním vědomím společnosti. Je u ní poměrně silná variabilita motivů a podobně jako slovesná folklorní díla není zafixována definitivně a s tím souvisí záliba v ustálených obrazech a formulích. Napříč lidovými písněmi je využíván poměrně omezený rejstřík výrazových citů a typických situací, mezi něž bychom mohli zařadit milostné vztahy, boj atd. Podle míry dějovosti lze také od sebe odlišit lidové písně lyrické, mezi něž patří například ukolébavky, písně lyrickoepické (balady) či písně epické (hrdinské písně).²⁶⁰

Kalinovy texty *Jeník* a *Odvod* lze z hlediska tematického dělení zařadit mezi písně rekrutské, které chápeme jako podtyp vojenských písní, jelikož se přímo zaměřují na situace, kdy jsou mladíci, často z venkova, najímáni do armády. V rekrutských písních se objevuje i sociální nespravedlnost, příkladem je nemožnost vykoupení se ze služby kvůli nedostatku finančních prostředků.²⁶¹ Tento motiv se objevuje i v *Odvodu*, v němž první sloka zachycuje smutek dívek a matek:

²⁵⁷ MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon, 1997, s. 507.

²⁵⁸ MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 456.

²⁵⁹ Některé své texty Kalina pojmenoval jako zpěv (soubor s názvem *Zpěvy milostné a Zpěv o povodni*, též označen jako báseň popisná), dle Vlašína se jedná o kompozičně ucelenou část větší epické či lyrickoepické básně či je termínem zpěv někdy označována hrdinská lyrika. In: VLAŠÍN, 1984, s. 412. Zpěvem byly označovány v některých případech skladby, u nichž lze použít například pojem básnická povídka. In: MOCNÁ, PETERKA, 2004, s. 51. V práci se podrobněji nezabýváme Kalinovou milostnou lyrikou (*Zpěvy milostné*), tudíž definici zpěvu ponecháváme stranou a zaměříme se na žánr samotné písně.

²⁶⁰ VLAŠÍN, 1984, s. 201.

²⁶¹ MACEK, 1997, s. 771.

*Mnohá pláče truchlá dívčina,
Nenadálat' se losu prorady;
Matek je sleduje v dál požehnaní...²⁶²*

A zároveň se tu ukazuje ona marná snaha o vykoupení:

*Mnohý otec s výkupem,
Kráčí s bodrým zástupem.²⁶³*

Kalina v této básni využívá kontrastu mezi hudební složkou, která v tomto případě symbolizuje atmosféru domova a radosti, a rozporuplnými pocity mladíků, kteří vědí, že je čeká vojenská služba. Autor „své“ brance nechává doprovázet kapelou připomínající jim domov:

*„Hoj, vy páni muzikáři,
Co jste nám do kola hrávali,
Naše srdce obradovali,
V strasti-li nastalé
Chcete nám uskrovnit
Oslady bývalé?
Nelze bez vás jít!
Nuže, dál nás provázejte,
A veselé písni hrejte,
Až se u rozkošném máji,
České hory zazelenají.²⁶⁴*

Hudba v tomto případě stojí v protikladu k melancholii, která se skrývá za veselím:

*V ústech šprým a hluk a třesk,
za čapkou kvítí, v srdci stesk.²⁶⁵*

Obě básně tematizují venkov, v *Jeníkovi* se objevuje explicitně řečené místo (*Pout', – v Mochově zní muzika –*),²⁶⁶ v *Odvodu* se neobjevuje konkrétní označení místa, ale je zde pouze naznačeno (*Ze vsi táhne synkův družina*).²⁶⁷

4.3.5 Kšaft a další básně označeny jako balády

„*Josífek skládá národní baladu*,“ tak měla znít slova Václava Krolmuse roku 1842, když vstoupil s tehdy mladým Karlem Hofem do bytu 26letého Kaliny.²⁶⁸ Ohledně vznikání Kalinova nejnámějšího textu panuje dodnes řada příběhů, které mnohdy působí až vyfabulovaným dojmem. Autoři Pomněnek dokonce tvrdí, že při prodávání výtisků musela

²⁶² KALINA, 1852, s. 75.

²⁶³ KALINA, 1852, s. 75.

²⁶⁴ KALINA, 1852, s. 75–76.

²⁶⁵ KALINA, 1852, s. 76.

²⁶⁶ KALINA, 1852, s. 59.

²⁶⁷ KALINA, 1852, s. 75.

²⁶⁸ HOF, 1879, s. 222.

zasahovat policie, aby horlivý dav před bytem Kalinovým uklidnila.²⁶⁹ Podle Douchy a Vlčka se tehdy prodalo na 10 000 výtisků, podle básníka Václava Čeňka Bendla se prodalo úctyhodných 30 000 výtisků.²⁷⁰

Dle Strejčka se jednalo původně o jarmareční neboli kramářský zpěv (šířen letákovým způsobem, což bylo u kramářských písních typické), který Kalina následně přepracoval a vytvořil z něj básnický text, který sám nazval baládou národní.

Příběh stojí na nabádavých motivech neúcty dětí k vlastním rodičům. Hlavní postavou je syn, který se chová celý život neuctivě ke svému otci, a s tímto svým chováním nepřestane ani ve chvíli, kdy zvoní umíráček zvěstující smrt jeho otce. Později se čte otcova závěť, do které nebyl syn zahrnut a byl pokárán za svůj lehkomyšlný život a neúctu. Syn ve vzteku vběhne do komory, ve které leží otcovo tělo v rakvi, na které smyslu zbavený potomek křičí, aby okamžitě vstal a závěť v jeho prospěch změnil či opravil. Otcova mrtvola opravdu vstane, ale do závěti vepíše slova:

„ „Běda, běda! kdož otce klne;
To oko havran vyklyne!
Kdo šedin otce neštědí,
Onť království neobdělí!“ “²⁷¹

Syn je potrestán za to, že svého otce probudil z věčného spánku, tím, že se při útěku utopí v nedalekém rybníku. Tím ale příběh nekončí, mrtvý otec sedí dál a nelze jej pohnout k tomu, aby se navrátil do rakve, až jeho malý vnuk jej vezme za ruku a odvede zpět k věčnému spánku.

V tomto případě existuje několik variant, kterými texty se Kalina nechával inspirovat, což nám napomůže k lepšímu pochopení jeho strategie, jelikož hlavními ozvuky, který jsou zde spatřovány, jsou balady od Hněvkovského. Přesto se od něj v určitých obrysech Kalina liší, a to převážně v silném didaktickém konci, což se u Hněvkovského sice projevuje, ale v mnohem menší míře, než je tomu tak u Kaliny.²⁷²

Velice podobné jsou ohlašovací začátky, což jen dokazuje tezi, že se Kalina nechával inspirovat i onou jarmareční písní, ze které hojně vycházel i Hněvkovský. U Kaliny má ohlašovací začátek ještě jedno specifikum, angažoval se ve sbírání lidových písní,²⁷³

²⁶⁹ KALINA, 1852, s. 16.

²⁷⁰ STREJČEK, 1932, s. 14.

²⁷¹ KALINA, 1852, s. 27.

²⁷² PROCHÁZKA, 1927, s. 152.

²⁷³ V rámci archivního fondu v Památníku národního písemnictví jsme našli zápisník obsahující na 80 listů hustě popsaných. Objevovaly se zde lidové písně, notové záznamy, datace se vyskytovala pouze u některých, většinou se jednalo o konec 20. let a 30. léta, což by odpovídalo jeho studiím.

v jeho pozůstalosti jsme například našli skladbu s názvem *Znám já jeden pivovárek*,²⁷⁴ která se objevuje například později i u Erbena. *Kšaft* měl vznikat na nápěv písně *Co tam děláš za tou vodou*, odtud také dost možná počáteční verše v *Kšaftu* (*Co to v Cerekvi vyzvání. Hodinku-li či klekání?*).²⁷⁵ Se sbíráním lidových písní taktéž souvisí lidová říkadla, která mohl Kalina použít, a nejspíše tak učinil v *Kšaftu*, když byla pozvána první adeptka na odvolání otce zpět do rakve.²⁷⁶

„Siré oči! pod obočí!
Siné oudy! boží soudy —
Zaklínám vás, po první ráz,
Po třetí ráz, boží příkaz!“

„Siré oči zamkněte se!
Siné oudy pomkněte se!
Pokož ti, nebohý duchu!
Jdi a nechod' víc! chuchuchu!“²⁷⁷

Dle Procházky se *Kšaft* mohl stát také zčásti předobrazem i pro Erbena a jeho *Svatební košile*, a to skrze motiv vstávání mrtvého.²⁷⁸ Erbenovskou látku nicméně dříve zpracovala známá Bürgerova *Lenora*, ale objevuje se také v souboru *Chlapcův kouzelný roh*. Ono vstávání mrtvého se přímo nabízí k jakési krátké analýze. Erben, stejně jako Kalina, využívá tzv. baladické trojdílnosti – Erben ve scéně probouzejícího se mrtvého v márnici, Kalina u odvolávání mrtvého do rakve. Motivace postav je v tomto případě podobná.²⁷⁹ Sám Kalina mohl vycházet v rámci zachování tohoto baladického rysu z polského textu *Diadzy* od Mickiewicze, jelikož i zde vystupuje vzpurný duch Gustav, kterého nejde odehnat a navrátit zpět do světa mrtvých. Postavou vykonávající všechny tyto rituály je Gušlarz, ač jeden a ten samý člověk, využívá tři možnosti odvolání, které jsou striktně rozděleny, jak je tomu u Kaliny, v tomto případě bychom tedy našli onu baladickou konstrukci.²⁸⁰

²⁷⁴ KALINA, Josef Jaroslav. *Vím já jeden pivovárek*. Píseň, rkp, 2 II, inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.

²⁷⁵ KALINA, 1852, s. 25.

²⁷⁶ PROCHÁZKA, 1927, s. 166–168.

²⁷⁷ KALINA, 1852, s. 27–28.

²⁷⁸ Motiv revenanta je ale v rámci baladiky obecně častým motivem.

²⁷⁹ PROCHÁZKA, 1927, s. 227.

²⁸⁰ SZJJKOWSKI, 1946, s. 258.

Podle Procházky mohl z *Kšaftu* vycházet ještě jeden motiv Erbenův, tentokrát v baladě Holoubek. Obě situace se vážou k dobrovolnému odchodu z tohoto světa formou utopení se, pro srovnání je přikládáme níže:²⁸¹

Kalina – Kšaft

*To vidět — číst — a v zoufání —
A pryč ho zlý host pohání.
Kde pak poděl se? — Tam bledá
Ruka z rybníka vyhlédá!*²⁸²

Erben – Holoubek

*Tu vyplývá noha,
tam zas ruka bledá:
žena nešťastnice
hrobu sobě hledá!*²⁸³

Kšaft byl tedy označena jako baláda národní. Domníváme se, že důvodů, proč zvolil označení *národní*, je několik. Jedním z nich je návaznost na ryze české prostředí, které je jmenovitě představeno na počátku básně hned v první sloce:

*Co to v Cerekvi vyzvání?
Hodinku-li či klekání?
Toť umíráčku mutný hlas,
Bože, věřící duši spas!*²⁸⁴

Další důvod opět souvisí s místem, ale již z širšího kontextu, řekli bychom, národního, jelikož venkov se stal symbolem čistoty a idyly, která se dala mnohem lépe konfrontovat s hrůzností a pověrami, které Kalina ve svém díle využíval. Objevují se zde také narážky na pohřební rituály, které se stále na venkově držely (rakev nebožtíka byla po určitou dobu uschovávána doma, vykrápění místa svěcenou vodou, zvon umíráček atd.).

Tyto důvody jsou zároveň i jakýmsi důkazem, že Kalina navazuje na tradici kramářských písní, nijak nezastíranou.

Aniž by to bylo zapotřebí potvrzovat podtitulem, text nese rysy balady, směřování k lidovosti, vyobrazení příběhu, který je širším vrstvám blízký (ony rodinné spory, neúcta), a vysoká míra emocionality reprezentována zlobou, která probudí mrtvého otce k životu. Další rys baladičnosti vidíme ve zmiňovaných postavách (otec, syn, malé dítě), vytvářejících dojem určité psychologické prokreslenosti velice povrchové, ale zároveň je zde využita typizace postav (jak uvidíme v závěru, malé dítě je tu prezentováno jako nevinná duše, která svého mrtvého dědečka navrátí zpět k věčnému spánku, nevděčné dítě je schopno přerušit věčný spánek mrtvého otce kvůli majetku, to může působit jako kontrast mezi dospělým a dítětem). Je také patrné, jaké morální ponaučení Kalina sleduje a na co klade

²⁸¹ PROCHÁZKA, 1927, s. 227.

²⁸² KALINA, 1852, s. 27.

²⁸³ ERBEN, Karel, Jaromír. *Kytice z pověstí národních*. Praha: Albatros, 1965, s. 76.

²⁸⁴ KALINA, 1852, s. 25.

důraz, postava syna je zde potrestána smrtí, z šoku a strachu skočí do rybníka, ve kterém se utopí a jeho duše je tímto způsobem ztracena, jelikož spáchání sebevraždy bylo hlubokým proviněním se vůči Bohu.

Ovšem otec zde zůstává dále a nemůže se vrátit zpět. Není dále specifikováno, proč tomu tak je. V příběhu přichází, jak již bylo naznačeno, klasická triáda, aby jeho duše došla pokoje, je nejprve povolána *bába, všelikterá co kouzla zná*²⁸⁵, tento první pokus selže, podruhé přichází již služebník Krista, který se snaží mrtvého navrátit skrze modlitby a svěcenou vodu, ovšem ani po této proceduře se nic neodehraje a *otec sedí, otec hledí, jak přimrazen jsa k lavici, ni rady s ním, nic spomoci*.²⁸⁶ Po něm přichází ještě vrchní pop, který vykoná stejný rituál, ale opět bez výsledku, toto jeho počínání považujeme za stejné, i na základě toho vidíme ono trojí opakování. O nečekaný závěr se postará malé dítě, symbol nevinnosti a čistoty, přibatolí se ke svému mrtvému dědečkovi a odvede jej do rakve.

V souvislosti s dítětem se také mění Kalinův jazykový rejstřík, na nějž je navázána vysoká míra emocionality. Motiv dítěte není pro autora ničím netypickým, naopak se jedná o velice nosnou konstrukci i v dalších básních, povětšinou bývá motiv dítěte spjat s motivem mateřské lásky.²⁸⁷

*Až dítko se přibatolí,
„Pote, dedečku,“ hlaholí,
„Pote dadat!“ a outlinkou
Chopí ho mile ručinkou.*

*Aj div divoucí! z lavice
Otec se zdvíhá; pravice
Požehná vnoučka milého,
Až věčný sen obejde ho.*²⁸⁸

Kalinovou ambicí bylo nejspíše vytvořit text baladický, i na základě toho volil slova emocionálně nabitá a žánrově jej přímo zakotvil označením baláda, v závěru ovšem rezignuje na vytvoření čistě literární balady s nejednoznačným koncem a do závěru umístí návodné poučení:

*A tak, co nelze žádnému,
Možná robátku malému!*

²⁸⁵ KALINA, 1852, s. 27.

²⁸⁶ KALINA, 1852, s. 28.

²⁸⁷ Nejspíše na základě této myšlenky Kalina překládá báseň *Powrót taty*.

²⁸⁸ KALINA, 1852, s. 29.

*Co zdíla nepravost syna,
Spravila dětská nevina.²⁸⁹*

S tímto zakončením se setkáváme i v dalších Kalinových básních, můžeme jmenovat například *Novoroční noc*, *Přástevnici*, *Hadrnici*, *Lázeň Libušinu* či *Lichváře*. Velice podobné závěry nalzáme i v kramářských písních, v tomto případě se tedy Kalina vrací k podobě balady lidové, ovšem je patrné z jeho textu, že se snažil spojit tyto motivy dohromady, ale stal se pouze osamoceným autorem, jelikož jeho současníci již vytvářeli texty po vzoru umělých literárních balad. Každý autor přistupoval k této strategii trochu jinak a je velice obtížné definovat rysy těchto textů, například i v Erbenových textech se objevuje morální ponaučení, ovšem neklade jej explicitně na konec díla, ale tato myšlenka je patrná v celém textu, a jak bylo opakovaně doloženo, zakládá se v podstatě také na dialektice viny, za kterou následuje trest.

4.3.5.1 Jeník a Odvod

Další baládou je báseň *Jeník*, která vyšla po Kalinově smrti roku 1851 v *Lumíru*. Jak poznamenávají editoři, je tato báseň založena na skutečné události. Do textu Kalina vložil píseň *Rozvij se, rozvij, rajska růžičko*, jejímž autorem je mochovský čeledín Jan Róza, vlastně onen Jeník z titulu díla. Básník znal píseň od své matky, která byla svědkem okamžiku, kdy ji Róza zpíval milé dívce před odchodem na vojnu. Jeho Baruška však v době, kdy byl u vojska, zemřela žalem. Kalina dodává: „*O neklidu, jež pojml Jan po smrti její, divnostrašné věci se proslýchaly.*“²⁹⁰ V závěru balady si pak Jeníka z války odvádí k věčnému spánku právě zesnulá milá.

V této básni je mnohem více patrné Kalinovo sběratelství lidových písní, jelikož ve zmiňovaném zápisníku, který je uchovávan v archivním fondu Památníku národního písemnictví, je explicitně zmíněn Mochov, oblast ležící nedaleko Čelákovic, v Kalinově době v Kouřimském kraji. Z tohoto kraje nejspíše pocházela Kalinova matka. Onen Mochov je také zmíněn na počátku básně:

*Pout' – V Mochově zní muzika –
Rychle v plesu čas utíká.
Hoši se prohánějí,
Holky své provádějí!²⁹¹*

Základní rysy příběhu bychom ale našli i ve 3. a 4. zpěvu *Běly krasavice*, s tím rozdílem, že v *Jeníkovi* je věnováno více prostoru mužské postavě, Baruška u Kaliny má

²⁸⁹ KALINA, 1852, s. 29.

²⁹⁰ KALINA, 1852, s. 62.

²⁹¹ KALINA, 1852, s. 59.

podobné rysy jako Běla u Čelakovského, taktéž přichází o svého milého, který odchází do války. V *Jeníkovi* se objevuje přímá narážka na erotickou látku:

„„Cože! Baruška je jiná?““
Lid šeptá si, ruce spíná, —
Podkovy zaklapaly:
Modré oči splakaly. —
Zvoní koně kopytama,
Zvoní lásce, zvoní hrana —
Věneček je ztracený —
*Barušku čepí ženy.*²⁹²

V *Jeníkovi* je taktéž využita látka pocházející ze slovanské mytologie, která se taktéž hojně objevuje v textech Kalinových, jelikož po smrti si pro něj přichází bohyně Morana reprezentovaná jeho milou Baruškou.

Můj jsi ty — na lůnu mém
Usneš, Jene, věčným snem!
Dosti místa v mé mohyle,
Tam najdeš pokojné chvíle,
Tam se bude libě spát —
*Tam se nám o lásce zdát!““ —*²⁹³

Kalina mohl tento příběh znát od své matky, následné zpracování ovšem nejspíše částečně vychází i z Čelakovského básně. Další možnou Kalinovou inspirací byl Hněvkovský, a to ve výběru látky, jelikož i zde sledujeme revenanta, tentokrát vracejícího se pro umírajícího. Postava mrtvé nevěsty zve mladíka k sobě, podobný motiv můžeme spatřit i v Erbenových *Svatebních košilích*, když mrtvý milý láká dívku ven. Inspirací ovšem mohla být i sebraná pověst od Krolmuse, uveřejněná v roce 1845 ve *Staročeských pověstech*. Název pověsti odkazuje přímo na Kouřimsko a zní: *Umrlec stal se tanečníkem na Kouřimsku při strojení Šedivku*. Tato pověst nejenže mohla inspirovat Kalinu, ale také se v ní objevují rysy Erbenovy *Svatebních košil*, je zde například popisována scéna, jak milý dívku doprovází domů a u toho se jí ptá: „*Měsíček svítil; umrlí v noci jdou, má milá, bojíšli se? „Proč pak bych se bála, vždyť jdu s váma?“ „Půjdeš se mnou na hřbitov?“ „Proč pak bych nešla? Jen lezte dřív přes zed' sám, abyste mne pak na druhé straně dolu snes.*“ Dívka poté uteče a schová se do márnice, kde leží připravena mrtvola k pohřbu, která je probuzena oním milým, který po ní chce, aby mu podal tu živou z márnice. Dojde ke kuropění a dívka je vysvobozena.²⁹⁴ Szykowski

²⁹² KALINA, 1852, s. 61.

²⁹³ KALINA, 1852, s. 61.

²⁹⁴ KROLMUS, Václav. *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy s ohledem na bájeslovi Česko-slovanské*. Praha: Karel Vetterl, 1845, s. 608–610.

báseň *Jeník* považuje za rekrutskou píseň,²⁹⁵ což by odpovídalo částečně tématem básně i kontextu autorovy poznámky, že tedy byla tato historie slyšena jeho matkou, než Jeník odešel na vojnu. Dle našeho názoru byla hlavní ambice při vytváření této básně jiná, i možná proto ji nazval baládou, jelikož chtěl vytvořit text, který by reflektoval téma nešťastné lásky, jež skončí smrtí obou hlavních aktérů, kteří se ale následně znovu setkají. Pro Kalinu je ovšem netypické to, že se v ní neobjevuje závěrečné ponaučení, které by bylo zmíněno explicitně. V této básni dokonce takovéto otázky morálky podle našeho názoru absentují. Kalina látku pouze převypráví, ale nestaví se do role onoho pěvce, který by situaci využil pro didaktizující poslání.

Taktéž se v básni objevuje další rys, který bychom mohli chápat jako baladický, a tou je denní doba, přesněji noční čas. Pro Jeníka si přichází milá v dobu půlnoční, a tato látka je zachována i v dalších básních (*Novoroční noc, Hadrnice, Lichvář, Radouš, Zedník, ...*), noční doba, někdy přímo specifikovaná na půlnoc, označována jako hodina duchů, je zmíněna již u Bürgera, Goetha či Erbena a Máchy.²⁹⁶

Další básní, která je označena jako balada, je *Odvod*. Ta je dle Szyjkowského, opět spíše píseň rekrutská, v tomto případě výše zmíněné označení vychází ze samotného názvu.²⁹⁷

4.3.5.2 *Zedník*

Vedle těchto básnických textů je tu ještě *Zedník* (ve druhém vydání označen jako *Zazděná panna*). V prvním vydání je kladen větší důraz na onoho zedníka, který zůstává hlavní postavou i v dalších vydáních, ale nejspíše dle jakési kontinuity spolu s *Klášterní pannou* byl zvolen název *Zazděná panna*.²⁹⁸ V tomto textu spatřujeme onu ambivalentnost baladickou, jelikož zedník je povolán, aby zazdil neznámou sputanou pannu, za tuto práci je odměněn, ale má nakonec výčitky svědomí. Na jedné straně totiž potřeboval peníze k zajištění rodiny, na druhé straně se ovšem stal tímto činem spolupachatelem vraždy neznámé dívky.

Opět se zde nenachází žádné explicitní ponaučení, což nám může evokovat Kalinovu snahu o vytvoření baladického textu.

Samotná látka příběhu ovšem vychází opět z lidových tradic sahajících až do starověkého Řecka, trest zazdění zaživa se využíval pro Vestálky, které se provinily necudností. Pověsti tohoto typu se ovšem objevují i ve středoevropském prostoru, například na hradech Horšovský Týn, Svojanov, Hasištejn, Lipnice nad Sázavou (tato pověst

²⁹⁵ SZYJKOWSKI, 1946, s. 254.

²⁹⁶ PROCHÁZKA, 1927, s. 15.

²⁹⁷ SZYJKOWSKI, 1946, s. 254.

²⁹⁸ KALINA, 1874, s. 80–83.

má dokonce 2 varianty), v roce 1864 se v českojazyčném prostředí objeví dílo od německého autora Heinricha Spieße s názvem *Zazděná slečna, aneb podivné příhody Marie z Hohenturu (rytířská historie z třináctého století)*.²⁹⁹ Erben taktéž ve svých dílech využívá onoho motivu zazdění, a to například ve stejnojmenné básni *Zazděná*.³⁰⁰

Vedle přímo označených balad se objevuje ve sbírce též další označení věst, věst národní či pověst národní. Ty budou více analyzovány v následující kapitole.

4.3.6 Věst, věst národní a pověst národní

Do této kategorie spadají básně, které Kalina píše ve 40. letech 19. století. Pojmy, které využívá při těchto textech se ovšem dále diverzifikují, například u básně *Hadrnice* je v podtitulu „pouhé“ věst., literární počín *Radouš – zakladatel hradu Radyně* je již blíže specifikovaný a jedná se o věst národní, *Lázeň Libušina*, *Čertova skála*, *Klášterní panna* a *Krumlovská panna* jsou Kalinou považovány za pověsti národní.

Při bližší analýze těchto vybraných básní lze vysledovat určité společné rysy. Jedním z nich je autorova snaha vytvořit literární baladu, volí podobnou strategii, jak je tomu například u *Zedníka* či u *Kšaftu*, ovšem během textu nakonec na tuto strategii rezignuje. Tato Kalinova rezignace se například projevuje již zmiňovaným explicitně didaktickým ponaučením i ve formě varování, jak je například patrné u básně *Čertova skála*:

*Posud čertova ční skála
Na paměť pozdě-rodným;
Kdo ji zří, vyhýbá se z dála,
A dá výhost duchům zlým.*³⁰¹

Snaha o předání didaktického poselství se projevuje v básni *Klášterní panna*:

*Sluha v klášter šel činit pokání,
Skončit život v božném obcování. –
Poutník pak dále světem putuje,
Hrá – a osud panny zvěstuje.*³⁰²

²⁹⁹ SPIEB, Heinrich. *Zazděná slečna, aneb podivné příhody Marie z Hohenturu (rytířská historie z třináctého století)*. Jindřichův Hradec a Tábor: Tiskem a nákladem Aloisia Josefa Landfrasa a syna, 1864. Dílo je také součástí vydání z roku 1980, kde je za překladatele uveden Prokop František Šedivý. In: KRAMERIUS, Václav Matěj a Jaroslava JANAČKOVÁ. *Zazděná slečna a jiné příhody pro vyrazení*. Praha: Československý spisovatel, 1980.

³⁰⁰ Opět je možné, že Erben vycházel z Kalinovy poměrně rozsáhlé básně *Zedník* neboli *Zazděná panna*. Erben v této době již vytváří literární balady ve smyslu stručnosti a monumentality. Je zde patrná jiná strategie, Erben naznačí pouze elementární příběhovou linku. Erbenovi v tomto případě stačí pouze čtyři verše k tomu, aby vystihl vztah otce k vlastní dceři, kdežto Kalina převypráví celou pověst poměrně detailně a nevyhýbá se dialogům a silné epičnosti díla. Erbenova báseň se zaměřuje na otce dcery, nikoliv na zedníka, je zde naznačeno, že ho tento čin přivedl do pekla. Kalina kladl důraz na postavu zedníka, který je v jeho podání ambivalentní, neunese svůj čin a zešílí.

³⁰¹ KALINA, 1852, s. 118.

³⁰² KALINA, 1852, s. 94.

U této básně je zmíněn poutník či pěvec, který bude příběh vyprávět dále, aby se na něj nezapomnělo, i tuto strategii bychom mohli chápat jako určitý návrat do předbürgerovského období a k tradicím kramářských písní. V *Janu Kvarinovi* je posíleno morální poselství tím, že se nachází oddělené od textu básně, což u Kaliny taktéž není nic neobvyklého (podobná strategie je i v básni *Lichvář*).

*Zde na památku postavil kapličku
Radislav v počest panně Marii,
A pro sebe valný rytířský zámek,
Daleko u vlast svítící, zbudoval.*

*Již dávno v sutiny svalil se zámek,
Jinojazyčné plémě ujalo okolí,
A pověst žije – posud mnohý poutník,
putuje sem k Marii Bezdězské.³⁰³*

V *Hadrnici* se opět navrací k poselství, které je pevnou součástí básnického textu, ale morální apel tím nijak neztrácí na naléhavosti, už jen z toho důvodu, že v *Hadrnici* se objevuje již v textu explicitně řečený, jelikož se autor obrací přímo na čtenáře a vyčte mu:

*Mnozí z vás jsou jaktě živi
Nedali žebráku ani skyvy.³⁰⁴*

Závěrečná slova znějí takto:

*U strach všem, kdo bližním ubližují,
Nad jejich se bídou nesmilují.³⁰⁵*

Opět dochází k prolínání Kalinovy ambice k vytvoření baladického textu, jelikož se v nich objevují podobné strategie jako v básních *Kšaft* či *Zedník*, tedy za balady přímo Kalinou považované. Kalina v nich využívá strategie vysoké míry emocionality, i na základě toho se v nich objevují postavy nešťastných matek (*Lázeň Libušina, Hadrnice*), makabrozní výjevy tancujících koster a srůstání těl (*Lázeň Libušina, Hadrnice*), patrně jsou i motivy vraždy z různých důvodů (*Jan Kvarin, Klášterní panna*), nešťastné lásky (*Krumlovská panna, Klášterní panna, Jan Kvarin*). Objevují se v nich i odkazy na konkrétní denní či noční dobu, stejně tak jak je tomu u *Zedníka*, v *Hadrnici* se objevuje opakování na bázi triadického baladického modelu, taktéž je zde určitá míra typizace postav, která je podpořena proměnou emocí. Kalinou hojně využívané dialogy se objevují i v těchto básních a díky

³⁰³ KALINA, 1852, s. 112.

³⁰⁴ KALINA, 1852, s. 69.

³⁰⁵ KALINA, 1852, s. 74.

této strategii je patrná i vysoká míra gradace. Přestože se v nich nachází rysy podobné napříč jeho uměleckou tvorbou, vyhýbá se Kalina termínu balada.

Tuto strategii bychom mohli aplikovat i obráceným způsobem, tedy například báseň *Zedník* či *Kšaft* označit jako věst či blíže specifikovanou věst národní.

Pojmenovávání může souviset s Kalinovou intepretací literárního pojmu či snahou o vytvoření vlastního literárního pojmosloví. Po stránce tematické básně vychází z lidového prostředí a lze u nich více či méně dohledat konkrétní látku objevující se napříč střeoevropským prostorem. *Zedník* byl již podroben krátké analýze v předcházející kapitole, báseň *Lázeň Libušina* se váže k pověsti o kněžně Libuši žijící na Vyšehradě, označení Libušiny lázně se používá i v rámci odborné literatury, i když je jasné, že se jedná o pozůstatek opevnění nemající s kněžnou nic společného. Do 19. století se tradovala pověst, která byla zaznamenána i Václavem Hájkem z Libočan, vyprávějící o kněžně Libuši, která si na místo vodila milence a po strávených chvílích je poklopem v podlaze shodila do Vltavy.³⁰⁶

Čertova skála je zaznamenanou pověstí u Krolmuse,³⁰⁷ kterou Kalina přebásnil (Kalina se nechal inspirovat také básní od Šebestiána Hněvkovského s názvem *Vyšehradský sloup*,³⁰⁸ stejně tak se ve *Vlastimilu*, kam také Kalina přispíval, objeví roku 1841 text Tomsův s názvem *Čertova ruka*³⁰⁹).

Báseň *Radouš* taktéž vychází z lidové pověsti, Kalinou pouze přebásněné a upravené. Kompilátem různých lidových motivů a látek je *Kláštevní panna* vyprávějící příběh o dívce Ladě, která je reholnicí, pro niž si přijede její milý, který se s tímto osudem nedokáže smířit. Lada prosí Boha o pomoc, aby klášter nemusela opouštět, jelikož právě jemu se již zaslíbila, prosby Bůh vyslyší a Ladu promění ve starou ženu, rytíř své snažení ale nevzdá, odveze dívku z kláštera a v lese ji ukřížuje, následně jej stihne trest v podobě zlomeného vazu, když spadne z koně. Dle Grunda je *Jan Kvarin* básní kopírující španělského poutníka jménem Juan Garin, jméno tedy Kalina pouze počestil a umístil jej do kraje nedaleko hradu Bezděz.³¹⁰

³⁰⁶ Pověst nejspíše vychází z francouzského příběhu o králi Karlovi IV. Sličném a jeho manželce Blance Burgundské, která měla mít mimomanželské vztahy. V 19. století se tato pověst stává součástí boje mezi českým obyvatelstvem a pražskými Němci, jelikož Němci byli obviňováni z toho, že kněžnu Libuši chtějí zesměšnit a zdiskreditovat. Tuto myšlenku rozvíjí ve svém díle *Vyšehrad* autor Herold: „...rozbujnělá fantasie, spatřující v troskách zbytky Libušina lázeňského mlóhrádku, k němuž připínají se nechutně smyšlené, surovou odlikou na krvavé a vilné rekyně germánského bájesloví upomínající báchory, jasný a vznešený zjev dcery Krokovy hřzdící.“ In: HEROLD, Eduard. *Vyšehrad*. V Praze: Topič, 1894, s. 265.

³⁰⁷ KROLMUS, 1845, s. 263–265.

³⁰⁸ PROCHÁZKA, 1927, s. 153–156.

³⁰⁹ TOMSA, František Bohumil. *Čertova ruka*. In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy*. Praha: Jan Spurný, 1841, s. 202–216.

³¹⁰ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 189.

Nejproblematictější v tomto ohledu je již několikrát zmiňovaná *Hadrnice*.³¹¹ Podobně jako *Klášterní panna* by i tento text mohl být kompilátem odkazujícím na další lidové látky, není tedy dohledatelný konkrétní pramen, ze kterého by Kalina vycházel, jak je tomu například u *Jana Kvarina* či u *Čertovy skály* a *Radouše*.

4.3.6.1 *Hadrnice*

Hadrnice v sobě nese rysy krajní romantiky s hrůzostrašnými a naturalistickými výjevy. Hlavní postavou je matka, která se snaží zabezpečit svou rodinu tím, že se živí prací hadrnice, tedy zaměstnáním, jehož náplní byl úklid města, sbírání starých hadrů a odpadků a kostí, v tomto případě zde vidíme Kalinovu aktualizaci postavy, jelikož většinou se jednalo o ženy starší bez rodin,³¹² tímto způsobem autor docílil sociální naléhavosti. Nelehká životní situace ji nakonec dožene k morálně odsouzeníhodnému činu, konkrétně k vykopávání mrtvých těl a snaze obchodovat s jejich ostatky (u Kaliny je dokonce explicitně zmíněno, k čemu by takové kosti sloužily – *Zítřka mají pomoci boháčům strojit sladkosti.* “ –).³¹³

Kalina vykresluje postavu jako zoufalou ženu, jejíž jednání nepramení z egoismu či chtivosti po majetku, nýbrž z povinnosti zabezpečit vlastní děti. Skutečnost, že je nakonec potrestána, může vyvolávat dojem morální nespravedlnosti, zvláště s ohledem na obtížné životní podmínky, ve kterých musí žít. Záhrobní svět ovšem nespravedlivý není, nespravedlivou je ona společnost, na kterou se Kalina, jak již bylo naznačeno, přímo obrací. Z hlavní postavy se stává druh revenanta, v tomto případě upíra. Postava vracejícího se mrtvého v textu odkazuje na nějaký hrůzný čin, což se objevuje napříč slovanskou mytologií a v 19. století se dostává i do umělecké literatury, o upírovi například píše i Mickiewicz ve stejnojmenném díle. Ovšem Mickiewiczův vampýr je jiný, je to člověk, který spáchal sebevraždu, tím na sebe uvalil prokletí a nyní se vrací na svět v podobě nemrtvého.

Postava upíra se neobjevuje pouze ve slovanských literaturách, ale nachází uplatnění i v západoevropské literatuře, kde se díky Polidorimu, považovaného za zakladatele moderního

³¹¹ *Hadrnice* měla být zhudebněna Zikmundem Michalem Kolečovským, bohužel se nám nepodařilo dohledat, zdali se dílo nakonec vydařilo. O této skutečnosti se zmiňují životopisci v Pomněnkách. Nejednalo se o jedinou báseň, která měla být zhudebněna, *Jan Kvarin* měl být zpracován do operního provedení. In: KALINA, 1852, s. 16.

³¹² HERRMANN, Ignát. *Zmizelá Praha. Výbor ze staropražských vzpomínek*. Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 40–42.

³¹³ Dle studie *The real fate of the Waterloo fallen* se kosti mrtvých využívaly v zemědělstvích jako hnojivo, tím pádem je využívaly ve velkém i cukrovary. In: WILKIN, Bernard, Robin SCHÄFER a Tony POLLARD. *The real fate of the Waterloo fallen*. Brusel: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, roč. 53 (2023), č. 4, s. 8–30.

upíra, postupně formuje do podoby literárního archetypu, který je upevněn pozdější stokerovskou tradicí.³¹⁴

Hadrnice dostává upířské rysy ve druhé části básně, tedy až po své smrti, kdy se promění v sochu a každou noc ožívá. Zároveň její lidská podstata v podobě duše již odešla strážit své malé děti a zůstalo pouze tělo, nese typické znaky upíra, které odpovídá tradičním lidovým představám o upírovi:

*Jenom bledé světlo luny budí
Znovu v druhém srdci chladné hrudi
Surovou duši zmarolibou:
Tu běloomšene drbající dlaně
Trup k nebesům vypíná;
Zrak sirý sse poblesky, tlukou skráně,
Krvolačná z huby pína:
Stane upířice, s výše se řítí,
Dědiny obchází, rudým okem svítí,
Mor rozsívá;
Spícím bojarům krev vypívá,
Rosu stírá — kvítí sbírá,
Plove povětrím, hvězdy snímá,
Dště zatřímá;
Slunce ssá a krade záři,
Ourodu boháčům maří,
Sbírá stopy, zkázu tropí,
S živými přebývá,
Mládí květ podrývá,
Rozličně se přetváří,
Stkvíc se příšernou září.³¹⁵*

Zajímavý je závěr básně, lidé se snažili upířice zbavit „klasickými metodami“, pomocí lipového květu, který jí přiloží k hrudníku, různými typy zařikávání, trnovým kulem jí probodli srdce, hlavu jí oddělili od těla, stejně tak i nohu. Ovšem nic z toho nezabralo, je zde

³¹⁴ POLIDORI, John William. *Upír*. In: *Rej upírů*. Praha: Lidové nakladatelství, 1970, s. 10–23; K revenantům publikace od Jeana-Clauda Schmitta, *Revenanti: živi a mrtví ve středověké společnosti* vydané v Praze roku 2002 In: SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti: živi a mrtví ve středověké společnosti*. Praha: Argo, 2002. Či práce od Heleny Chalupové zaměřené na revenanty v českém prostředí In: CHALUPOVÁ, Helena. *Život po životě. Revenanti v českých zemích raného novověku*. Diplomová práce, 2015. Univerzita Karlova. Vedoucí práce – doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D. a *Revenanti v českém raně novověkém prostoru se zřetelem k evropskému kontextu* z roku 2023 In: CHALUPOVÁ, Helena. *Revenanti v českém raně novověkém prostoru se zřetelem k evropskému kontextu*. Disertační práce, 2023. Univerzita Karlova. Vedoucí práce – doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

³¹⁵ KALINA, 1852, s. 73–74.

popisován výjev, jak tělo opět srůstá dohromady (další z motivů, který se objevuje u Kaliny například v básni *Lázeň Libušina* a nejspíše vychází z Mickiewicze).³¹⁶

Tímto chtěl Kalina nejspíše naznačit, že zlo, které upířice zosobňuje, nelze odstranit klasickými metodami, je v ní otištěna dvojitá vina, ta první se pojí přímo k ženě, která se ze zoufalství odhodlala k hrůznému činu, ovšem druhá vina se pojí s těmi, kteří nemají slitování s chudými, a nyní tak musí čelit teroru ze strany nemrtvého. Je jakýmsi mementem nespravedlnosti a bezcitnosti, jak Kalina sám naznačuje v rámci morálního poselství, které již bylo v této kapitole zmíněno.

V *Hadrnici* je možné vidět několik odkazů na uměleckou literaturu, například onen rej kostlivců je již v této době posilněn Máchou a jeho *Májem*. Kalina nejspíše vycházel i z polské lidové tradice, jelikož ono srůstání těl se objevuje převážně v polské kulturní látce (Mickiewicz). Vliv by zde mohla mít i látka unášení živých na hřbitov (objevující se například ve *Svatebních košilích*). Příběh ženy, která spáchá hřích z hlubokého zoufalství, není v literatuře novinkou. Již zmiňovaný Friedrich Schiller publikuje na konci 18. století příběh s podobnou tematikou s názvem *Die Kindsmörderin*.³¹⁷ Matka je v tomto příběhu odsouzena na smrt, jelikož zabije své nemanželské dítě, aby se zbavila bolesti z neopětované lásky.

Hadrnice je Kalinou považována za věst, i když jak již bylo naznačeno, lze ji označit za „kalinovskou“ baladu. Je otázkou, zdali se Kalina tímto specifickým označením snažil naznačit vybranou látku, klást důraz na určitý aspekt textu, či se jednalo o jeho pokus vytvoření nového pojmosloví. Věst bychom do češtiny přeložili jako zprávu, novinku, řeč či pověst. Dle Machkova etymologického slovníku se jedná o slovní základ ze slova věděti, tedy zvěstovat zprávu, věstiti zprávu atd. V obrozenecké době se tento polonismus, tak jej označuje i Machek, dostává zpět do českého jazyka, zmiňuje taktéž slovo věstník, v němž vidí souvislost s ruštinou.³¹⁸

V oné věsti lze spatřit ozvuk Mickiewiczův a jeho díla *Konrád Wallenrod*, v němž je využíváno slovní spojení *wieść gminny*, podobnou terminologii využívá Mickiewicz i v dalších dílech ve spojení se slovem *pieśń gminna* či *śpiew gminny*. Na základě této teze spatřujeme i významový posun u Kalinových básní, ten tedy výrazem věst poukazyval na texty s baladickými rysy. Mickiewicz toto označení pro své baladické texty ale nevyužíval,

³¹⁶ SZYJKOWSKI, 1946, s. 255.

³¹⁷ SCHILLER, Friedrich. *Die Kindsmörderin*. In: *Anthologie auf das Jahr 1782*. Stuttgart: J. B. Metzler, 1782, s. 42–48.

³¹⁸ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia, 1968, s. 680.

jelikož pojem *gminna* či *gminny* se v polštině nechápe ve smyslu národní, pro to by bylo využito označení *narodowy*, Mickiewicz tento výraz chápe ve smyslu lidový.³¹⁹

Věst národní, například u *Radouše*, tedy můžeme chápat jako přímý překlad, ale počestěný, tedy Kalinou upravený. V díle *Konrád Wallenrod* se objevuje i označení *Powieść Wajdeloty*, i tento termín mohl Kalina převzít, ovšem Mickiewicz jej chápal ve smyslu pronesené řeči, dle Rejzka slovo pověst vychází ze slovního základu pověděti, v polštině se slovo využívá ve smyslu žánrovém (román) i ve smyslu vyprávění něčeho někomu. Tudíž by se jednalo opět o posunutí pojmu, což u Kaliny není nic neobvyklého.

4.3.6.2 *Lázeň Libušina*

Zajímavým Kalinovým počinem je taktéž *Lázeň Libušina* uveřejněná v *Pražských novinách*, konkrétně v jejich květnové příloze *Česká včela* roku 1845. Ač Kalinou nazvaná podtitulem pověst národní, lze ji označit za jednu z vodních balad, jelikož silným motivem je místo, na kterém se příběh odehrává. *Lázeň Libušina* je popisováno jako místo, které oplývá bludičkami, Kalina jim dává název Ochechule, ve významu bájných sirén.

Hlavní postavou je matka varující svého syna, aby se nevracel do míst, na kterém dostal krásné věnečky z květin, varuje ho před zrádnými vodními vílami, lákajícími muže do vodního víru, v němž se navždy ztratí. Chlapec ji neuposlechne a domů se již nevrátí. Matka si zoufá snaží se jej nalézt, běží k lázni Libušině a na břehu vidí pouze chlapcovy šaty.

Začne se modlit k Bohu, aby jí dítě vrátil, ten tak učiní hned natřikrát – nejprve *holý leb se na břeh valí*, poté *holý trup se na břeh valí*, a následuje *holé hnáty se na břeh valí*.³²⁰ S těmito kusy vlastního dítěte matka odchází a nese ostatky na hřbitov, aby jej tak mohla pohřbít ve svatě půdě. Ale

... čím kráčí blíže,
v uzličku ji přibývá tíže,
A kdy dadouc ve schránu Boží,
Šat na stupeň oltáře vloží:
Tu kyne vál, pouští uzel –
hoch ozve se – živ – zdráv a cel.³²¹

Po šťastném shledání matka zjistí, že synáčkovi chybí kost od malíčku, po jeho nalezení z něj vytvoří relikvii a nechává ji vystavenou v kostele jako poděkování Bohu a připomínku nebezpečí u vodní hladiny. V této básni Kalina poukazuje opět na sílu mateřské lásky, která za pomoci Boha dokáže překonat i zdánlivou smrt.

³¹⁹ SZYJKOWSKI, 1946, s. 254.

³²⁰ KALINA, 1852, s. 83.

³²¹ KALINA, 1852, s. 83.

Příběh básně nápadně připomíná historku, která je vzpomenuta v Goethově díle *Viléma Meistera léta učednická*, Kalina dal tomuto příběhu více na tajuplnosti a obohatil jej o nadpřirozené jevy. V Goethově pojetí se dítě utopí, aniž by byly okolnosti jeho smrti detailně specifikovány. Na břeh je posléze vyvržena pouze lebka a trup, a to bez zásahu božské moci.³²² Prvek lákání vodních víl je nejspíše vypůjčen z již literární balady od Čelakovského, *Toman a lesní panna*, ovšem v Kalinovi není Ochechulím dán takový prostor. Lákaní panen je ale patrné i v básni *Ilja Volžanin*, v básnickém souboru *Ohlas písní ruských*, formou šepotu dcer Volhy.³²³

Procházka taktéž vysloví domněnku, že Kalina mohl být ovlivněn i jednou z neznámějších balad Goetha, *Král duchů*.³²⁴

Motiv zanechání ošacení na břehu mohl Kalina znát z Čelakovského *Vodníka*, který sám vycházel z básně Goetha *Der Fischer*.³²⁵ Určitou inspirací mohly být i verše Hněvkovského v jeho textu *Půlnoční soud v Klatovech*.³²⁶

4.3.7 Vybrané básně bez žánrového označení

Posledním oddílem jsou básně, které Kalina nijak neoznačil, pokud nepočítáme překlady, kterým je věnována kapitola samostatná. U velké části z nich je patrné jejich milostné směřování. Kalinova milostná lyrika je reprezentována počiny jako *Ironie lásky*,³²⁷ *Nový život*,

³²² GOETHE, Johann Wolfgang von. *Viléma Meistera léta učednická*. Praha: SNKLHU, 1958, s. 557.

³²³ ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Ohlas písní ruských*. Praha: K. Wiesner a spol., 1884, s. 66–78, jistá podobnost *Lázně Libušiny* a *Iljy Volžanina* je v počátečních strofách obou básní.

³²⁴ PROCHÁZKA, 1927, s. 163. S podobným motivem pracuje Václav Jaromír Pícek ve své básni, kterou již klasifikujeme jako baladu, s názvem *Hvězda v jezeru*, která využívá motivu matky přesvědčující vlastní dítě, ať nechodí k jezeru, dítě nakonec utone a tím příběh končí, tudíž není zde využita mickiewiczovská látka onoho srůstání těl s kalinovským morálním poučením.

³²⁵ 3. strofa ve *Vodníkovi* In: BÍLÝ, František. *Patery knihy plodů básnických. Výbor z novověké poesie české*. Telč: Nákladem Emila Šolce, 1891, s. 31–32.

*A pekelnou síť roztácel
setkanou jak pavučinu,
klouček tížné šaty svlácel,
rozvěšel je na trninu.*

V této publikaci se taktéž objevuje Kalinova báseň *Kšaft*, konkrétně v části nazvané jako *Knihy druhá*. Vlastenecká škola básnická, spolu s ním je zmíněn Erben, Nebeský, Čelakovský, Mácha, Štúr a další.

³²⁶ PROCHÁZKA, 1927, s. 153, podobnost je v koncových strofách zaměřujících se na uchování památky.

³²⁷ V této básni je také patrná inspirace Máchovým *Májem*. Mácha měl na Kalinu dle Procházky značný vliv, jeho překlady Byrona označuje za velice povedené, a pokud by mu bylo dáno více času, postupem času by odstoupil od vytváření balad a těžkého jazyka a vytvářel by i lyrické skladby po vzoru Byrona či Máchy. V Kalinově tvorbě lze vidět ozvuky Máje například v básních *Novoroční noc*, *Přástevnice*, *Hadrnice*, *Jan Kvarin*, *Klásterní panna*, v již zmíněné *Ironii lásky* a dalších. Například v básni *Jan Kvarin* se Kalina nestaví na roveň máchovského pesimismu a nihilismu. Pracuje se s podobným motivem, Vilém zavraždí svého otce, jelikož zneuctí Jarmilu. Kalinův *Jan Kvarin* zavraždí matku svého dítěte, kterou měl uzdravit. Rozdíl je v pozdějším vyrovnávání se s tímto činem. Vilém zaplatí smrtí, a ještě před ní se kaje a lituje se, ovšem lituje sám sebe. Jan Kvarin se promění v sloup (podobně jako u *Hadrnice*) a před tímto trestem se u něj objevuje pocit viny a špatného svědomí, které si tímto způsobem čin snaží odpykat. U Kaliny je tedy mnohem důležitější ona stránka morálky.

Zpěvy milostné, dále ještě rozdělené na texty *Pokoj duši*, *Kéž!*, *Poslání*, *Dvě duše*, *Jaroslav Miloslavě (podobiznu odevzdávaje)*, *Lásky strast*, *Touha po vzdálené*, *Soustrázeň*.

4.3.7.1 *Měšťanská*

Vedle milostné lyriky se v prvním vydání básnické sbírky objevuje píseň téměř revoluční, označena jako *Měšťanská*, v níž je nejsilněji z celé sbírky, a potažmo i Kalinovi poezie, patrný národní tón. Jak již bylo zmíněno, u Kaliny se vyskytuje poměrně široká paleta lidových motivů a témat, explicitní vyjádření národnostní situace či důraz na češství se objevuje sporadicky. Jedním z mála textů, v němž se tento motiv výrazněji objevuje je *Radouš – zakladatel hradu Radyně*, a to konkrétně ve 4. části básně nazvané jako *Pád*:

*Posláz na náklonku věku svého
Počal cizotou svůj prznit dům,
Svlékati se z mravu vlastenského,
Lukavým dovířet sousedům;*

*Čeho doma, ptal u zámezníků,
Obřad, správu, mrav a vědomí,
V zmaru své bytosti hledal vzniku,
Valem vášní dávil svědomí.*

*Ženy zavrhl, vraždil dle libosti,
Pramen slastí domácích kalil,
Na svém hradě ve prostopášnosti
S cizinskými stále hostmi žil.*

*Až i věčným s nimi obcováním
Svůj mateřský jazyk zapomněl,
Nepořídil s duchy cizím žváním,
Knize svaté víc nerozuměl.*

*Povržena v koutě trouchnivěla,
Plísni, prachu, červům oddaná:
Tak ji zří — hled, jizlivá to střela,
Zpět se vryje v hrud' Neslovana.³²⁸*

Postupný odklon od morálních zásad a povinností, jež byly v básni deklarovány prostřednictvím záhadné knihy, kvůli níž se Radouš upíše mytologickým silám, je zvýrazněn odklonem od mateřské řeči a příklonem k cizím vlivům. Tyto postoje báseň nahlíží

³²⁸ KALINA, 1852, s. 40–41.

jako negativní proces vedoucí k úpadku, který končí fatálním způsobem, tedy rozbořením hradu.

Druhým textem, v němž se objevuje apel na národnostní identitu, je píseň *Měšťanská* (pochod pražských ostrostřelců). Městská domobrana, na niž báseň odkazuje, má kořeny sahající až do 14. století, přičemž v době Kalinovy tvorby se opět dostává do popředí. Ve 40. letech 19. století se politická situace vyostřila a spěla k revolučním náladám ve společnosti, které nakonec vyústily v sérii revolucí v roce 1848.³²⁹

Navzdory onomu revolučnímu tónu, se Kalina nikterak nevymezuje vůči vládnoucí moci, ani nepoužívá jinotaje, které bychom mohli považovat za skrytou kritiku. Kalina si uvědomoval historickou kontinuitu v rámci Koruny, texty velebí panovníka, možná lehce idealizovaného, který je zárukou ochrany českého národa, proto jej nijak nejmenuje a zároveň dodává, že i jeho potomci jsou zárukou onoho boje. Spolu s vládcem explicitně zmiňuje stavovskou moc, která je tedy pokračovatelem historicko-politické tradice.

Nejvýrazněji se zde objevují adjektiva typu český, vlastenecký či slovanský. Historická linka je zabezpečena přímým odkazem k císaři Karlovi IV., a to konkrétně těmito verši:

*Nuže přísáhněme vést si udatně,
Vlast svou obhájití jako lvové,
Jak Otce vlasti před časy ve Pise
Naši ochránili předchůdcové;
Dokud pražských bude měšťanů stávat,
Vlast se nemá čeho zlého obávat!*³³⁰

V kontextu Kalinových básní zveřejněných během jeho života vyniká báseň *Měšťanská* svou bojovností. Ve druhém vydání z roku 1874 se objevuje tematicky podobná píseň s názvem *Vojenská*, nalezená již v Památníku, kterou považujeme za překlad básně od Thomase Moora.

Dalibor Státník, v této práci již citovaný, vysloví domněnku, že Kalina byl radikálním demokratem a že mohl být součástí tajného politického spolku Repeal, pro toto tvrzení jsme ale nenalezli dostatek důkazů, Kalina se pohyboval v pražské obrozenecké společnosti s jistotou ve 40. letech, jedním jednotícím prvkem, který by ho mohl spojovat s oním spolkem, je osoba Karla Sabiny, se kterým se znal a který byl součástí českého Repealu. Ovšem tato varianta se nám nezdá tolik pravděpodobná, jelikož pro ni nebylo nashromážděno více důkazů.

³²⁹ Píseň *Měšťanská* tedy nejspíše reaguje na přímé události z let 40., nejedná se o první báseň, která by výše zmíněným způsobem reagovala na události způsobené vnějšími okolnostmi, Kalina využívá taktéž přírodní katastrofu odehrávající se v Praze roku 1845. Jedná se o báseň *Zpěv o povodni*, do níž Kalina vkládá i sérii mysteriózních prvků, zároveň lze text svým vyzněním chápat i jako báseň dokumentární. A lze v ní taktéž poukázat i na aspekt kramářské písně, jelikož se v ní objevuje informace, která chce být sdělena.

³³⁰ KALINA, 1852, s. 191.

Skrze jeho básnickou tvorbu a působení bychom jej mohli označit spíše za člověka se silným sociálním cítěním a s demokratizujícími názory, pro nějž byla důležitá svoboda jednotlivce, která ale podléhala božským zákonitostem, na což naráží ve svých filozofických pojednáních.

4.3.7.2 *Na matku mou*

K básním, které neměly žádné označení, náleží i jedna z posledních, které Kalina stihl před svou smrtí napsat. Jedná se o tesklivou *Na matku mou*. Ta byla napsána nejspíše roku 1846 při jeho cestě z Bělehradu zpět do Prahy, sužován stále se zhoršující tuberkulózou, o níž se zmiňuje ve svých zápiscích již roku 1842.

Ke špatnému zdravotnímu stavu se také přidává tíživá finanční situace, psychické strádání a zmíněné cestování po Evropě. *Na matku mou* bychom mohli označit za testament či za elegii, v poznámce ve vydání básní z roku 1852 editoři, mezi nimiž byl i bratr již zemřelého, Karel, se píše toto: „*Ješto se v ní povaha i život duševní zvěčnělého básníka nejjasněji jeví, na první hned místo ji zde položili jsme ...*“

Hledání inspirace v Kalinových básních není mnohdy tak jednoznačné a může působit uměle dosazeným způsobem, tento postoj lze vyzorovat například u hledání souvislosti s poetikou Friedricha Hölderlina, německy píšícího básníka z 18. století, jenž se postupem času z českého povědomí vytrácel. Paralelu se pokoušel hledat František Frýdecký ve vydání básnických spisů Kaliny z roku 1916. Předkládaný básnický text by měl mít podobné rysy jako Hölderlinova *Lebenslauf* a *Das Angenehme dieser Welt*.

Německé kulturní prostředí nebylo tím jediným, které Kalina nejspíše znal a využíval i ve své éře básníka. Stejně tak mu nebylo cizí ani prostředí anglickojazyčné, v jeho sbírkách se objevují Byronovy skladby *Parisina* či *Z Korsára*. Můžeme tedy předpokládat, že Kalina ovládal angličtinu na takové úrovni, že mohl překládat i umělecko náročnější texty. Jelikož se v jeho překladech nalézají texty prózy i poezie, lze soudit, že básník zřejmě znal vícero anglicky píšících autorů. Vliv britské kulturní tradice lze vyzorovat i v rámci básnického metra. Kalina je ovlivněn i jambickým veršem, který bychom mohli považovat za typický pro anglicky psanou tradici. Jambický verš je pozorovatelný například v první strofě básně či v té následující (dále bychom jej našli například v básni *Jan Kvarin, ...*):

*O matko drahá, jež daleká svízelův pozemských,
Ve stanu blaženců se stkvíš se ozářená,
Sestup – jako když, dítě plačící, tebe ždál jsem –
Bys i nyní pomocí dařila mne i utěšeničkem!*

*Hle, dítě posavád jsem – to tvoje dítě,
Od prsou neodervané tvých milo-dyšných; –*

*Vazbou k tobě připojen pověčnou,
S říší duši mysl svou jsem sloučil!*³³¹

Tematicky se v básni vrací do dětství, které chápe jako nejkrásnější dobu, jelikož mohl těžít z lásky své matky, která jej tragicky opustila, když mu bylo 14 let, a duševně chorou ji táhl na žebříňáku do pražského blázince. Pokud bychom tedy připustili možnost, že se tato událost stala takovýmto podobným způsobem, pravděpodobně na Kalinu silně zapůsobila. Ovšem pouto mezi matkou a dítětem nepřetrhla ani smrt, což lze ocitovat ve druhé strofě, ale myšlenka se nese v rámci celé básně. Proto vybereme jen určité pasáže, které můžeme označit jako reprezentativní.

*Sestup – jako když, dítko plačící, tebe ždál jsem –
Bys i nyní pomocí dařila mne i utěšeničkem!*

*Hle, dítko posavád jsem – to tvoje dítko,
Od prsou neodervané tvých milo-dyšných; –
Vazbou k tobě připojen pověčnou,
S říší duši mysl svou jsem sloučil!*³³²

*Tobě, matko drahá, v ústřety chvátám; –
Se svého již věčné záře sídla sestup,
K libodechým přitulit mne řevně prsoum!*³³³

*Závojem svým zakrej mne ochranným,*³³⁴

*Mne vzejmi z té země krajův.*³³⁵

*Pak věčně spojeni, bychom se nerozešli více,
Kochati sebe budem u zdroje blahoslavy!*³³⁶

Sám Kalina nejspíše předpokládal, že mu již dost času nezbývá, těšil se na opětovné shledání se svou matkou, což postupem času graduje. Nejprve líčí to, jak jej opustila, aby následně sám sebe mohl označit za cizince, který bloudí a kterého nikdo nezval. Následně se dostává do bídy a do víru různých ústrků, ale vždy pamatujíc na svou matku, po celý svůj život toužil být opět v její náruči, a smrt je tedy pro něj odměnou, jelikož

V náruči tvém nevzpomenu na života snění; – –

³³¹ KALINA, 1852, s. 21.

³³² KALINA, 1852, s. 21.

³³³ KALINA, 1852, s. 23.

³³⁴ KALINA, 1852, s. 24.

³³⁵ KALINA, 1852, s. 24.

³³⁶ KALINA, 1852, s. 24.

*Pak věčně spojeni, bychom se nerozešli více,
Kochati sebe budem u zdroje blahoslavy!*³³⁷

Motivy cizosti a rozpadu vlastního pozemského světa a hodnocení své vlastní životní poutě bychom mohli označit za romantizující motivy, jež se objevovaly v evropském měřítku, ale pronikaly i do české literatury. Kalina v textu klade velký důraz na emoce i v rámci jazykového rejstříku (*utěšeníčkem, dítko, dáreček, třasavisko, ...*), což bylo nejspíše zvoleno s ohledem na ideál dětství. Matka by v tomto případě mohla být chápána nikoliv jako konkrétní osoba, ale jako symbol oné idylické rovnováhy světa a jistoty. Smrt je pro Kalinu vysvobození, pokud tedy přihlédne k životní situaci, která jej provází a již byla naznačena.

*Po domech jsem chodil, po krajích,
O skrovný dáreček žebraje lásky;
Neslitovnost od krbu odehnala mne
Hosta, jehož nikdo nezval.*³³⁸

*Byl' cizinec já světu, svět mně cizincem;
V rodné, vyhoštěnec, otčině trval jsem.*³³⁹

Postava matky je mnohovrstevnatým symbolem, můžeme ji vnímat jako matku Kaliny, tedy konkrétní osobu, může pro nás představovat symbol idealistického vnímání světa dětskýma očima. V závěrečné pasáži se lyrický subjekt vyrovnává se světem, nemá již co skrývat a je připraven na to, až jej matka zakryje závojem ochranným a vezme jej k nebeské bráně, kde se od ní už neoddělí. Matka zde vystupuje jako spojující prvek, který rámuje celou báseň a symbolicky převádí duši syna na onen svět. Tento motiv lze interpretovat jako součást širšího kulturního vzorce, jenž se opakuje napříč literaturami. Motiv převádění na druhý břeh či zbožšťování postav se například objevuje u Danta, kde Beatrice plní úlohu průvodkyně a zároveň je zbožštěna.

První báseň celé sbírky je označována Szyjkowským jako nejlepší báseň Kaliny, kvalita básně je vyzdvížena v poznámce pod čarou připisané editory: „*Neproneseme zajisté soudu neskromného, řkouce, že – oceňujíc outlost a prostotu citu – na oboru básnickém ve svém druhu málo sobě rovných shledá.*“ U této básně bychom mohli vysledovat linku oné nejednoznačnosti, silných filozofujících pasáží a poselství. K popsání bezmoci, bídy, utrpení a naděje využívá filozofující pasáže, sám sebe přirovnává k poutníkovi, nikoliv tím,

³³⁷ KALINA, 1852, s. 24.

³³⁸ KALINA, 1852, s. 22.

³³⁹ KALINA, 1852, s. 22–23.

že by se tak choval, ale že tak byl uvržen okolnostmi do této role. Nejtěžší okolností byla ona smrt matky.³⁴⁰

4.3.7.3 *Jidášův peníz*

Pro poslední větší analýzu textu bez explicitního žánrového označení byla vybrána báseň s epickým základem *Jidášův peníz*, v níž Kalina zpracoval motiv potulného Žida Ahasvera. Postava byla oblíbenou a rozšířenou v rámci evropského romantismu a jednalo se o významný motiv světové literatury. V české literatuře s ní pracuje nejen Kalina, ale dostává se do širšího povědomí díky Máchovi, dále jej využívá ve své tvorbě V. B. Nebeský, S. Kapper, K. H. Borovský, V. K. Klicpera či J. J. Kolár. V evropském kontextu se objevuje například u G. G. Byrona, P. B. Shelleyho, V. A. Žukovského či Ch. Baudelaira a jeho ozvuky lze nalézt i ve století pozdějším například u Apollinaira.³⁴¹ Kalinův osobní zájem o židovství se však neomezoval pouze na využití literárního motivu, dokládají jej i jeho lingvistické poznámky k hebrejštině nalezené v jeho pozůstalosti či údajný překlad *Hebrejských melodií* od Byrona, který se bohužel nedochoval.

Důležitou postavou *Jidášova penízu* je potulný Žid Ahasver, jehož příběh vychází z francouzské kroniky 13. století. Dle apokryfního příběhu se mělo jednat o člověka, který udeřil Krista při odchodu od Piláta, aby jej popohnal. Kristus měl Kartafilovi odvětit, že na něj musí počkat, dokud se nevrátí. Tradice vychází z onoho očekávání Kristova návratu, vytvořeného mýtus, který se proměňoval v rámci staletí vždy pod vlivem filozofie a různých historických událostí, tento motiv taktéž využívala například nacistická propaganda během druhé světové války. Konkrétní jméno Ahasver je zmiňováno až později a mělo jít o jeruzalémského ševce, který Krista odháněl, když si chtěl na jeho prahu odpočinout při cestě na Golgotu.³⁴²

Kalinův Ahasver nese v sobě stereotypní rysy postavy Žida, je symbolem lakomství a chamtivosti, které ničí lidské životy a narušují i ty nejbližší mezilidské vztahy. V závěru básně se kvůli Jidášovu penízu postupně mezi sebou povraždí vlastní bratři. Báseň vychází roku 1842 ještě v Kalinově *Věstníku*, byla přeložena s jistotou do němčiny po roce 1847, jelikož se objeví v *Libussy*. Ročenka *Libussa* ostatně přinesla i další překlady z Kaliny.

³⁴⁰ Světonázor idealismu (svoboda, která vlastně není svobodou).

³⁴¹ DONATH, Oskar. *Židé a židovství v české literatuře 19. století*. Praha: Městská knihovna, 2024, s. 11–42.

³⁴² VOBORNÍK, Jan. *Výklad Protichůdců*. In: NEBESKÝ, Václav Bolemír. *Protichůdci*. Praha: Topič, 1913, s. 19.

Procházkou či Andersonem je *Jidášův peníz* považován za baladu.³⁴³ K baladě poukazuje především epický základ a tragické rozuzlení. Postava Ahasvera ztělesňuje pokušení, chamtivost a nelásku, vedoucí k morálnímu i existenčnímu úpadku celé rodiny. Morální poselství je explicitně vyjádřeno v závěrečné pasáži formou ponaučení, což je pro Kalinovu baladiku typické.

Na počátku básně je v krátkosti nastíněn předpříběh Ahasverův, ovšem s určitými obměnami, které se v klasickém příběhu nevyskytují. Na této básni je opět patrný Kalinův široký rejstřík látek, se kterými byl obeznámen, nejen z německojazyčného prostředí, ale zároveň i z prostředí anglosaského. Samozřejmě se v textu nachází odkazy na Bibli, kupříkladu verš:

„Což ho hlídám? Šel do lesa,
Havrany pokrmovat“³⁴⁴

Odkazující na čtvrtou knihu Genesis, pasáž nápadně připomíná Kainovo putování, což zabezpečuje onen baladický, romantizující nádech.³⁴⁵ Onou Kalinovou obměnou by mohl být verš: *Oštěp v ruce jak na pána, škaředě se ušklebil*,³⁴⁶ možná poukazující na Longinovo kopí, což by se dalo považovat za Kalinův přínos v oblasti této pověsti, na druhé straně se držel poměrně úzce romantizující linie a zdůrazňoval negativní vlastnosti Ahasvera. V poměrně obsáhlé části vysvětlující Ahasverův příběh se objevuje další obměna Kalinova, je zde explicitně zmíněn bezprostřední vztah Ahasvera a Jidášových třiceti stříbrných, což se podle Andersona v předcházejících textech neobjevuje a znamenalo by to, že Kalina tímto přispěl k další modifikaci pověsti. Spojení Ahasvera s pokladem je známo v českém prostředí již od 17. století a nejspíše se zakládá na příběhu pocházejícím z Itálie, kde je příběh Ahasvera, jenž je spjatý s vědomím, kde se nachází poklad, známý již od 15. století.

Další Kalinovou možnou inspirační paralelou by mohl být text pocházející z anglosaského prostředí, konkrétně *Povídku odpustkáře* z Canterburských povídek od Chaucera, která reflektuje příběh chamtivosti a tragického konce. V ní se vypráví o třech tovaryších, kteří žijí bohémským životem a jednoho dne se rozhodnou pokořit smrt, naleznou poklad a na základě vlastní chamtivosti se navzájem povraždí.³⁴⁷ Kalina nejspíše uměl anglicky na takové úrovni, že by se k příběhu mohl dostat a využít onu látku spojenou s chamtivostí a následným rozvratem. Kalina ovšem jádro příběhu upravil, a zatímco Chaucerovi hrdinové

³⁴³ ANDERSON, 1951, s. 77–86; PROCHÁZKA, 1927, s. 205; v souvislosti s tím Procházka také překládá tezi, že se od Kaliny v určitých pasážích nechává inspirovat Nebeský při vytváření Protichůdců.

³⁴⁴ KALINA, 1852, s. 47.

³⁴⁵ 1Král 17, 4 (Český ekumenický překlad). Dostupné z: <https://www.bible.com/cs/bible/15/1KI.17.B21>

³⁴⁶ KALINA, 1852, s. 44.

³⁴⁷ CHAUCER, Geoffrey. *Canterburské povídky*. Praha: Městská knihovna, 2019, s. 230–252.

jsou kumpáni, Kalina využívá příbuzenského vztahu a situuje příběh mezi bratry, čímž využije motiv bratrovraždy, který patří k literárním archetypům (antický příběh *Romula a Rema*, biblický text o *Ezauovi a Jákobovi*, Erbenův *Zlatý kolovrat* či problematické vztahy mezi sourozenci reflektovaly i pohádky bratří Grimmů, konkrétně například *O dvanácti bratřech*).

V Kalinově podání se příběh odehrává v Čechách na hradě Polině, který je po následných vraždách opuštěn. Tragičnost příběhu spočívá ve zmiňované bratrovraždě, která nastane v momentě, kdy se objeví muž, explicitně označený za Žida, jehož rodina pohostila a za odměnu jim návštěvník ponechá svůj peníz.

Po smrti otce se bratři spravedlivě rozdělili o majetek, ale onen peníz byl nakonec jablkem jejich sváru. Kalina klade důraz na chamtivost a hrabivost, které rozvrátí mezilidské vztahy zmítajících se v hádkách o majetek. Nenávist a hrabivost vede mezi bratry vede k sérii vražd, přičemž jeden z bratří je poslán na trh, mezitím na hradě dojde k šarvátce mezi zbylými dvěma bratry, která skončí vraždou jednoho z nich. Bratr, který byl na trhu, nelení a kupuje jed, jímž po návratu domů zabije zbylého sourozence. Zdánlivý vítěz je však nakonec dohnán samotou a výčitkami svědomí, načež spáchá sebevraždu.³⁴⁸ V závěrečné části přichází strůjce všeho zla Ahasver, pouze nahlédne na tragédii, zašklebí se a odchází opět rozdávat prokletí, bídu a zmar dále do světa.

4.3.8 Shrnutí

Kalinovy básně byly vydány souborně celkem třikrát, v letech 1852, 1874 a 1916. Provedená básnická analýza vycházela z Kalinových textů, které byly uveřejněny až po jeho smrti, konkrétně roku 1852 a představují dle našeho názoru nejvíce autentický záznam básní vycházející z pramenných pozůstatků. Texty byly edičně zpracovány na základě básnickovy pozůstalosti, bez větších jazykových zásahů, a právě toto vydání bylo vybráno jako výchozí korpus pro interpretaci. Na ediční přípravě obou vydání z 19. století se podíleli Kalinovi blízcí – přátelé František Doucha a Jan Vlček a bratr Karel Ladislav Kalina.

Oproti tomu modernější vydání z roku 1874 bylo v řadě jednotlivostí jazykově upraveno (viz texty *Kšaft*, *Jeník*, *Lázeň Libušina*, ...) s cílem přiblížit texty dobovým literárním a estetickým normám. Kromě zmíněných jazykových zásahů došlo i ke změnám v uspořádání básní. Jako úvodní báseň byla použita tzv. balada národní *Kšaft* namísto elegického textu *Na matku mou*. Toto rozhodnutí nejspíše odráželo snahu o zvýšení atraktivity edice pro čtenáře.

První vydání z roku 1852 nerozlišovalo mezi autorskými a překladovými texty ani mezi lyrickoepickými/baladickými básněmi a čistě lyrickými skladbami s milostnou tematikou.

³⁴⁸ Anderson, George K., 1951, s. 77–86.

Druhé vydání z roku 1874 se touto cestou již vydalo, proto nejprve prezentuje texty autorské (ty bychom označili za lyrickoepické s baladickými rysy), následované lyrikou s milostnou tematikou a až poté překladatelskými počiny.

Analýzu jsme se snažili vést z více perspektiv, jelikož jsme během práce s texty identifikovali jeden z rysů Kalinovy poetiky, a tím je složitost jazykové výstavby básnických textů, která byla následně reflektována jak v soudobé kritice, tak v pozdějších literárněhistorických pojednáních (Frýdecký, Procházka atd.). Složitost je charakteristická mimo jiné častým využíváním exotismů z polského jazyka (ať už formou slovních přejímek či celých polských frází), v čemž vidíme i Kalinův akademický zájem o tento jazyk. Domníváme se, že právě tato výlučná jazyková stylizace mohla být jedním z důvodů, proč Kalinovo dílo nebylo zařazeno do kanonické linie české národní literatury.

Na tuto jazykovou a ediční analýzu dále navazovalo tematické a žánrové zkoumání, přičemž jedním z klíčových aspektů se stalo Kalinovo explicitní pojmenovávání básní. Některé Kalinovy básně nesou žánrové označení objevující se povětšinou v podnázvu daného textu (balada, věst, ...), zatímco jiné takové označení nemají. I tento rozdíl jsme reflektovali, neboť toto samotné označování může napovídat tomu, jak sám autor vnímal žánrové zařazení svých textů, na co přesně poukazoval či jaký význam jednotlivým skladbám přikládal.

Na základě těchto označení jsme se zaměřili na básně, které Kalina, či pozdější editoři, přímo vymezují jako balady. Na počátku kapitoly jsme si ve stručnosti baladu definovali na základě charakteristických znaků. Jsme si vědomi, že existuje poměrně velké množství definic, jelikož žánr balady je pohyblivý a po většinu literární historie se přizpůsoboval kontextům a normám, které vycházely z poptávky společnosti a z autorských aktualizací. Nastínili jsme také rozdíl mezi baladou pololidovou (typu kramářských písní) a balada umělou, přičemž umělé baladě jsme věnovali krátký exkurz zaměřený na Čelakovského a Erbena. *Tomana a lesní pannu* od Františka Ladislava Čelakovského považujeme, stejně jako publikace *České literární romantično*, za uzlový bod a definujeme ji jako první českou umělou baladu. Erben je zde připomenut na základě básnické sbírky *Kytice z pověstí národních*, která se postupem času stala referenčním rámcem chápání balady v českém prostředí.

Vedle definice žánru balady jsme také pracovali s dalším pojmem, který se u Kaliny objevoval, a tím byla píseň. V Kalinově poetice jsme identifikovali dvě básně, které bychom označili spíše jako písně rekrutské (*Odvod* a *Jeník*), k tomuto tvrzení nás nejprve vedly okolnosti, které zmiňuje Szykowski ve své publikaci *Romantismus – Polská účast v českém národním obrození* a následná hlubší analýza těchto dvou básnických skladeb. V kontextu Kalinovy tvorby, a potažmo tvorby 19. století, se nejedná o nic mimořádného, jelikož lidová

slovesnost se stala základem pro žánr baladicky laděných textů. Sám Kalina báseň *Odvod a Jeník* označil za balady, nejspíše proto, aby poukázal na inspirační zdroje, z nichž čerpal.

Lidová slovesnost je vůbec patrná napříč Kalinovou tvorbou, některé básně se blíží svým vyzněním k písňím kramářským, v tomto případě můžeme zmínit baladu *Kšaft*, která byla nejspíše skládána na nápěv vycházející z lidové písně Kalinou sebrané, ale patrná je i funkce informačně sdělná. Její následné šíření letákovým způsobem taktéž připomíná distribuci jarmarečních tisků, především v 18. století.³⁴⁹

Vydání básní z roku 1852 bychom dále dělit například na tvorbu autorskou, do níž bychom zařadili 32 básní a tvorbu překladatelskou, kam by spadalo 8 básnických skladeb. Autorskou část lze tematicky členit na texty lyrickoepické (s baladickými rysy) a na básně lyrické, orientované především na milostnou tematiku. Milostné básně vznikly s největší pravděpodobností v letech 40. a jsou adresovány Vilemíně Wolfové. Této skupině se však v analytické části nevěnujeme podrobněji. Jak jsme uvedli v úvodu práce, rozhodli jsme se zaměřit na Kalinovu baladickou tvorbu vycházející z lidové slovesnosti, která v současnosti tvoří i jádro moderních edičních snah o zpřístupnění jeho díla (viz sborník *Umrličí věnec* a další). Texty jako *Kšaft*, *Hadrnice*, *Lázeň Libušina* nebo *Jidášův peníz* jsme zvolili jako modelové, neboť v nich lze sledovat Kalinovy inspirační zdroje, tematické preference a poukázat na nich i Kalinovu básnickou strategii. Milostné básně jsou v prvním vydání uspořádány do souboru pod názvem *Zpěvy milostné*, přičemž některé z textů, které bychom označili jako lyrické, stojí samostatně (*Ironie lásky*, *Nový život*, *Soustrázeň*). Jejich interpretace není předmětem této práce, ale jsou zmiňovány v širším kontextu básnickovy poetiky.

Výjimkou v této koncepci je báseň *Na matku mou*, která se věnujeme podrobněji. Důvodem je nejen její výrazné postavení v rámci sbírky (jakožto úvodního textu), ale rovněž jednoznačně pozitivní recepcce ze strany pozdějších badatelů (Procházka či Szykowski) a ediční poznámka z vydání z roku 1852, v níž editoři označují skladbu za Kalinovu nejreprezentativnější. „*Báseň tu pohnutlivou složil záhy zesnulý našinec po návratu ze své cesty 1846 zpět do Prahy, na nedlouze před smrtí. Ješto v ní povaha i život duševní zvěčnělého básníka nejjasněji jeví, na první hned místo ji zde položili jsme, za to majíce, že jí též, co do podstaty, popředí náleží.*“³⁵⁰

Kalina představuje typ básníka s bohatou jazykovou invencí, která však zároveň klade vysoké nároky na čtenáře. Takovýto typ čtenáře se ve společnosti první poloviny 19. století

³⁴⁹ BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň. Příspěvek k poetice pololidové poezie*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1970, s. 31.

³⁵⁰ KALINA, 1852, s. 21.

nejspíše v takové míře nevyskytoval. Toto si uvědomovali i editoři, kteří k jeho básním připojili slovníček významů. Kalina ve své poezii hojně využíval polské exotismy či vytvářel vlastní významově transparentní neologismy, čímž si tedy nakonec vytvořil svůj osobitý poetický jazyk. V této práci je jazyková stylizace chápána jako jeden z hlavních rysů jeho tvorby. Předpokládáme, že Kalina pracoval s jazykem vědomě, proto vybíral ve většině případech taková slova, která svými konotacemi odkazovala na čistě pozitivní významovou stránku. Z nichž následně vytvářel i nová slova s podobným významem za použití například deverbaticizace. Zároveň složitost jeho výrazu měla nejspíše navodit dojem starobylosti, a lze v tomto případě hovořit o jazykových experimentech. Kalina tedy cílil na čtenáře poučeného a jazykově zdatného, což dokládá i jeho vlastní vydávané periodikum *Věstník*, které neslavilo úspěch (bylo vydáno pouze jedno číslo). Dle Kusákové jedním z důvodů je právě Kalinův využívaný složitý jazykový kód, na nějž nebyla společnost připravena.³⁵¹

V kontextu 50. let, kdy Kalinova sbírka poprvé vyšla souhrnně, mohla jeho tvorba působit zvláštním, až mnohdy kostrbatým dojmem. Po roce 1840 byla již stálá existence české společnosti zajištěna a v 50. letech se navíc diferencovala tematická očekávání jednotlivých skupin čtenářů, respektive jim k tomu byl dán důvod i ze strany autorů. Ti čtenáři, kteří se zajímali o světovou literaturu, měli k dispozici množství překladů a od literatury očekávali více než poučení. Chtěli se stát autorovým aktivním partnerem. Vedle nich stál čtenář, kterého bychom mohli označit za konzervativnějšího, tradičnějšího, hledající klid, nevzrušivé děje a atmosféru domova, ovšem přesto byl otevřen novým idejím a trendům, pokud jej při četbě zaujaly. Pod vlivem Karla Havlíčka Borovského se v českém prostředí formoval i typ čtenáře, který rozpoznal důležitost kritického myšlení a sebevzdělávání pro svůj společenský vzestup. A konečně tu byl čtenář fascinovaný mytologickými, mnohdy krutými příběhy s kořeny v dávné minulosti.³⁵² Poslední typ měl k dispozici texty Erbenovy či Němcové. A do této skupiny by se svými básněmi zařadil i Josef Jaroslav Kalina.

Soubor Kalinových básní z roku 1852 mohl ve srovnání s později vydanou *Kyticí s pověstí národních* (1853) působit méně esteticky, někdy až neumělecky. Čtenářská očekávání se v této době již mohla natolik posunout, že byl Kalina spíše chápán jako zjev, jehož pozici komplikoval jazyk. Tento problém byl reflektovaný i editory v rámci druhého vydání básnické sbírky ze 70. let 19. století, kteří zároveň vyzdvihli hledisko atraktivizační. Samotného Kalinu

³⁵¹ KUSÁKOVÁ, 2012, s. 49.

³⁵² LEHÁR, 2002. s. 212–213.

nejvíce omezoval čas, od 30. let trpěl tuberkulózou, které nakonec v roce 1847 podlehl v nedožitých 31 letech. Neměl tedy tolik možností k tomu, aby mohl reagovat na proměny čtenářské poptávky, případně na kritické ohlasy, které se objevovaly. Ovšem to, že byl reflektován a občas na něj bylo vzpomenuáno, nám může dokazovat to, že mohla být snaha o jeho oživení a návrat do širšího povědomí.

Stejně jako baladické texty německé, anglické či balady Hněvkovského, Erbena, vychází i Kalinova tvorba z lidové mytologie a baladické tradice. Pracuje s univerzálními prvky jako jsou revenanti (např. objevující se v *Hadrnici*, *Kšaftu*), vytváří silnou gradaci děje na základě dialogů, sleduje jednu dějovou linku s emotivními a dramatickými konotacemi, využívá motivickou baladickou triádu (*Kšaft*, *Lázeň Libušina*) a staví konflikt na motivu porušení zákazu, ať už se jedná o neuposlechnutí rodičů (*Lázeň Libušina*), nebo o morální selhání vycházející z křesťanských zásad (*Kšaft*, *Hadrnice*, *Klášterní panna*, *Jan Kvarin*, *Jidášův peníz*, ...) z něž potom vychází tragický osud hrdiny. V určitých textech Kalina akcentuje také silný společenský aspekt (*Hadrnice*, *Jidášův peníz*), a tím se přibližuje k pozdější baladě sociální Háčka či Nerudy.

Lidové prvky jsou přítomny v samotných odkazech, konkrétně například na slovanskou mytologii v podobě zmiňované bohyně smrti Morany (*Radouš*, *Jeník*, ...), motivická látka vychází z regionálních pověstí (*Růže Krumlovská*, *Krumlovská panna*, *Klášterní panna*, *Čertova skála*, *Zedník*, *Novoroční noc*, *Přástevice*, ...) a zachovává tzv. ohlašovací začátky, které jsou typické pro lidovou poezii, jejichž přítomnost lze chápat jako důsledek Kalinova sběratelství těchto písní (*Kšaft*, *Jeník*, *Odvod*, ...).

Za typický rys Kalinovy poetiky považujeme výrazné moralizování, často explicitně připojené na konci textu formou shrnujícího poučení. Zatímco tato strategie je čitelná již v průběhu samotné básně, Kalina ji závěrečně podtrhuje, čímž se přibližuje k poetice pololidové balady (kramářské písně). Toto propojení s kramářskými písněmi potvrzují i zmínky o konkrétních místech (*Cerekev* v *Kšaftu*, *Mochov* v *Jeníkovi*), jež zvyšovala důvěryhodnost šířeného textu na jarmarcích. Na základě toho tedy Kalinovy básně představují přechodný typ mezi baladou lidovou a umělou – jakýsi předstupeň, který je později propracovanější u Čelakovského či Erbena.

Cílem této práce však není Kalinu přímo srovnávat s Erbenem, nýbrž poukázat na různorodost baladického žánru v českém kontextu a tím „narušit“ dosud dominantní pojetí baladičnosti vycházející převážně z Erbenova díla *Kytice* z pověstí národních. Ovšem je potřeba zmínit, že Erben své texty jako balady výslovně neoznačoval, zatímco Kalina

ano. Szykowski upozorňuje, že některé Kalinovy epické básně (*Jeník, Odvod*) nesplňují žánrové znaky balady, což v práci rovněž reflektujeme.

Domníváme se, že Kalinovo označování některých textů za balády a jiné za věst či pověst s přídomkem národní může spíše odkazovat k prameni, z něhož autor čerpal. Chtěl tím zdůraznit onen konkrétní lidový prvek. Zároveň nelze vyloučit ani to, že se jednalo o součást autorovy strategie k možnému vytváření vlastní terminologie básní a tíhnutí k určité systémovosti. Snaha na základě interpretací vycházela opět z polského základu, z básní Adama Mickiewicze, z jehož díla by pocházel Kalinův pojem věst. Vliv polské baladické skutečnosti, jak upozorňuje Bechyňová, měl na podobu české umělé balady vůbec významný dopad.³⁵³

Z hlediska kontextového zaražení Kaliny pracuje tato práce s pojmem preromantismus a autora chápe jako někoho, kdo stojí na „rozhraní“ preromantismu a romantismu. Tento pojem zachováváme dle Vladimíra Macury, jelikož Kalinova tvorba představuje jakousi přechodnou fázi mezi využíváním či oživováním lidových forem a jejich moderním zpracováním v romantizující literatuře. Rovněž jsme využívali individualistického přístupu k osobě autora a k jeho dílu, který dle nás umožňuje vyobrazení Kalinovy poetiky.

Na závěr nelze říci s jistotou, zda by svou tvorbu dále upravoval, pokud ano, nejspíše by se soustředil na milostnou lyriku, která se objevuje ve 40. letech a je završena elegickou básní *Na matku mou*. S velkou pravděpodobností by se taktéž mohl zaměřit na jinou dráhu, která jej uchvacovala a kde získal uznání od svých současníků. Jednalo by se o akademické prostředí s důrazem na lingvistiku. Usuzujeme, že by se věnoval převážně polštině. To, že byl Kalina více vnímán jako lingvista než básník, dokládá například jeho působení v Amerlingově Budči, v níž dostal za úkol zmapovat a uspořádat univerzální jazykozpyt, vytvořit hesla pro chystanou *Velkou budečskou encyklopedii*. Dále zmiňovaná práce na polsko-českém slovníku, která byla obrozenecké společnosti nejspíše známá, nabídka stát se profesorem jazyků na univerzitě v Praze a později totožná nabídka přichází i z Bělehradu.

Svojí lingvistickou kariéru mohl začít právě v dnešním Srbsku, kam tehdy mířila i jeho družka Vilemína Wolfová. Tento plán však zmařila Kalinova zhoršující se nemoc.

³⁵³ BECHYŇOVÁ, Věnceslava: *Balada*. In: KREJČÍ, Karel a kol. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 155

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo představit osobnost Josefa Jaroslava Kaliny z několika hledisek, která jsme identifikovaly jako určující v kontextu jeho života. Jelikož není postava básníka natolik známá širší veřejnosti, rozhodli jsme se v první řadě představit životní osudy, které významně ovlivnily jeho pozdější uměleckou tvorbu, nejen výběrem témat, který zároveň reflektoval jeho přirozený zájem o folklor a lidové tradice, ale také způsob zpracování. Kalina byl člověkem mimořádně širokého rozhledu, a proto jsme se věnovali jeho překladatelským a lingvistickým aktivitám, stejně tak jsme reflektovali částečně i jeho filozofický pohled na svět. Právě tyto aspekty nám dopomohly k tomu lépe porozumět jeho literárnímu dílu.

V průběhu práce jsme zasadili Kalinu do širšího kulturního rámce s cílem ukázat, že i méně známí autoři byli nedílnou součástí literárního a společenského života své doby. A zároveň připomenout, že i Kalinovo dílo reprezentuje bohatost české literatury 19. století, a to stylisticky i jazykově. Významnou část práce jsme věnovali jeho básnické sbírce z roku 1852, která se nám jevila jako nejautentičtější. Sbíрка vyšla krátce po autorově smrti, zachovává původní názvy básnických textů, autorův jazyk, pro jehož lepší porozumění byl připojen i slovník reflektující některé významy slov a věcí.

Analýza poukázala na to, že Kalina byl básníkem, který silně moralizoval, často apelujícím na etické hodnoty a víru ve spravedlnost. Významné místo v jeho tvorbě zaujímají postavy matky, dítěte, viny a trestu. Důležité je pro něj ideové poselství, které je obsaženo v básnických textech, ale Kalina toto své stanovisko povětšinou ještě zdůrazní skrze explicitně řečený závěr, čímž se blíží k baladám pololidovým (ke kramářským písním).

Analýze formální výstavby jednotlivých básní, tedy metrickému uspořádání, rýmových schémat a celkové rytmiky, jsme se nevěnovali, neboť těžiště práce spočívalo především v tematickém a žánrovém zkoumání. Formální složka jeho poezie je však zajímavým tématem, který si v budoucnu jistě zaslouží vlastní pojednání.

V básnické analýze jsme se věnovali převážně žánrovému označení, jelikož sám autor některé své texty přímo žánrově definoval. K tomu využíval označení baláda, věst či pověst s přídomkem národní. Na první pohled tento způsob působí roztržštěně, ovšem při bližším pohledu jsme tuto strategii označili za vědomou ve smyslu poukázání na původní texty či na vytvoření vlastního pojmového aparátu. Kalinova inovativnost se projevila i v jazykové rovině. Ve svých textech hojně využíval jazykové exotismy převážně z polštiny či vytvářel neologismy, domníváme se, že tímto způsobem se snažil přiblížit oné starobylosti, která byla

v textech zabezpečena i po stránce tematické, tedy výběrem látek vycházející z lidové slovesnosti. I proto jsme se podrobněji zaměřili na jeho lingvistické schopnosti, které byly oceňovány již za jeho života, jelikož jsme předpokládaly, že se tato dovednost projeví i v uměleckých textech, což se potvrdilo.

Kalina se využíváním náročného jazykového kódu nejspíše snažil zaměřit na čtenáře více poučeného, ovšem takového publika se mu v jeho době zatím nedostávalo, což se projevilo i ve vydání vlastního časopisu s názvem *Věstník*. Ten měl cílit na vrstvy vzdělanější. Odpovídalo to obsahově náročnějšími tématy, jazykovou výlučností a je v něm patrný střet mezi potřebou mít periodikum, které by rozvíjelo českou literární kulturu a mezi reálnými možnostmi čtenářstva. Příslušnost k vyšším cílům je patrná i ze samotného názvu *Věstník*, který se hlásil k elitní vrstvě soudobé literatury, na rozdíl od titulů zdůrazňující vlasteneckou orientaci či biedermeierovskou květomluvu. Na druhé straně je u Kaliny jistá forma napětí, kdy vytvářel takové texty, které měly určitou snahu oslovit širší veřejnost, v nichž ale chtěl uplatnit svůj náročnější autorský záměr.

Jeho tvorba vykazuje určitý vývoj, pozornost se od možná až naivního lidového tónu mohla obracet k tématům čistě milostným až intimním zpracované v lyrické podobě. Tato rovina ovšem nebyla přímo součástí básnické analýzy. Domníváme se, že milostná lyrika vznikala ve 40. letech 19. století, převážně ve druhé polovině a vrchol spatřujeme v roce 1846, kdy vznikla tesklivá elegie *Na matku mou*. Zpětně se tento rok může jevit jako počátek hlubší estetizace jeho poezie. Je zde kladen větší důraz na estetičnost textu v rámci obraznosti či variace motivů, což jen potvrzuje myšlenku, že Kalina si byl vědom významu svých sdělení ve formě tvůrčího nástroje.

Josef Jaroslav Kalina se narodil před 209 lety a zemřel před 178 lety. Za svého života byl připodobňován svým zjevem ke Kristu, o svou matku přišel za obzvláště tragických událostí, svou nemoc léčil drastickými metodami a odmítal pracovní jistoty. Silně se dokázal tedy nejspíše ztotožnit s těmi, kteří zažili podobně tragické osudy, a proto se v jeho básních odráží i silné sociální cítění (patrné například v *Hadrnici*, ve které nekompromisně kritizuje společenské poměry).

Kalina odpočívá na Olšanských hřbitovech mezi dalšími významnými osobnostmi české kultury. Postupem času se stal symbolem trpícího romantického básníka, my jsme se však tento poměrně zjednodušující obraz snažili překročit a představit Kalinu jako mnohostranného autora, lingvistu, překladatele, filozofa a pozorovatele své doby.

Práce s jeho básněmi pro nás byla téměř dvouletou zkušeností, která se promítla i do naší pedagogické praxe. Ačkoliv bylo někdy obtížné si zachovat odstup, jelikož je jeho

životní příběh silný, snažili jsme se s maximálním respektem přistupovat k jeho tvorbě i k němu samotnému. Kalina nadále zůstává nesmírně zajímavou postavou české literatury a kultury 19. století, autorem, jehož poezie stojí za opětovné čtení, promýšlení a nové interpretace.

SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

PRAMENY

BÍLÝ, František. *Patery knihy plodů básnických. Výbor z novověké poesie české.* Telč: Nákladem Emila Šolce, 1891.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Agay Chan.* In: *Česká včela.* Praha: Synové Bohumila Hráze, roč. 1835, č. 50.

ČELAKOVSKÝ, František Ladislav. *Ohlas písní ruských.* Praha: K. Wiesner a spol, 1884.

FRIČ, Josef Václav. *Naši předchůdci.* Praha: Melantrich, 1953.

FRIČ, Josef Václav. *O některých nevydaných básních Jar. Kaliny.* In: *Světobzor: Obrázkový týdeník,* roč. 14 (1880), č. 7.

GOETHE, Johann Wolfgang von. *Viléma Meistera léta učednická.* Praha: SNKLHU, 1958.

CHAUCER, Geoffrey. *Canterburské povídky.* Praha: Městská knihovna, 2019.

JUNGMANN, Josef. *Slovesnost: aneb nauka o výmluvnosti prozaické, básnické i řečnické, se sbírkou příkladů nevázané i vázané řeči.* Praha: České museum, v Komisií u Kronbergra a Řivnáče, 1845.

KALINA, Josef Jaroslav. *Básnické spisy z pozůstalosti J. Jaroslava Kaliny.* Praha: Václav Hess, 1852.

KALINA, Josef Jaroslav. *Hornice.* In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy,* roč. 1842, č. 4.

KALINA, Josef Jaroslav. *Josefa Jaroslava Kaliny básnické spisy.* Praha: I. L. Kober, 1874.

KALINA, Josef Jaroslav. *Literární besedy. Svět a básník.* In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy,* roč. 1842, č. 3.

KALINA, Josef Jaroslav. *Parisina z Byrona.* In: *Noviny z umění, literatury a vědy.* Praha: J. H. Pospíšil, 1841.

KALINA, Josef Jaroslav. *Píseň portugalská.* In: *Česká včela,* roč. 2 (1835), č. 30.

KALINA, Josef Jaroslav. *Strašlivý dvůr; Rozmluva dvou čeledínů v baště nad branou.* In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy,* roč. 1840, č. 1.

KALINA, Josef Jaroslav. *Upomínka na Jaroslava Kalinu 1870. (filozofické drobnůstky z pozůstalosti Jaroslava Kaliny).* Praha: K. L. Kalina, 1870.

KLAR, Pavel Aloys. *Libussa.* Praha: Calve, 1851.

KROLMUS, Václav. *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví česko-slovanské.* Praha: Karel Vetterl, 1845.

KUZMÁNY, Karol. *Návrat otce.* In: *Hronka, Podtatranská Zábavnice. Časopis krasomilého a užitečného čtení.* roč. 1 (1836), č. 3. Banská Bystrice: Písmem Filipa Macholda, 1836.

- LICHÝ, Lubomír. *Kšaft (komiks)*. Praha: Jonathan Livingston, 2018.
- MACURA, Ondřej. *Josef Jaroslav Kalina. Soupis osobního fondu*. Praha: Literární archiv památníku národního písemnictví, 2000.
- OHÉRAL, Jan. *Dopisy*. In: *Týdenník*, roč. 1848, č. 5.
- Památník národního písemnictví. Literární archiv. Badatelna v centrálním depozitáři v Litoměřicích a Knihovna Památníku národního písemnictví v Praze. (konkrétní archiválie jsou uvedeny v poznámkách pod čarou)
- POSPÍŠIL, Jan Hostivít. *Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: J. H. Pospíšil, roč. 1845, č. 85.
- SEDLÁČEK, Josef Vojtěch. *Paměti Plzenské, jež ku poctě slavných Vladyk, slovných měšťanů a obyvatelů král. Krajského výsadního města Plzně sepsal a vydal Jozef Vojtěch Sedláček*. Plzeň: Leopold Rayner, 1821.
- SCHILLER, Friedrich. *Die Kindsmörderin*. In: *Anthologie auf das Jahr 1782*. Stuttgart: J. B. Metzler, 1782.
- SCHMIDT, Friedrich August a Bernhard Friedrich Voigt. *Neuer Nekrolog der Deutschen, fünfundzwanzigster Jahrgang*, 1847. Výmara: Druck und Berlag von Bernh. Friedr. Voigt, 1849.
- SMITH, John Frederick. *Poslední Stuartovec*. Praha: J. Otto, 1877.
- SPIEB, Heinrich. *Zazděná slečna, aneb podivné příhody Marie z Hohenturu (rytířská historie z třináctého století)*. Jindřichův Hradec a Tábor: Tiskem a nákladem Aloisia Josefa Landfrasa a syna, 1864.
- ŠTORCH, Karel Boleslav. *Vlastimil. Přítel osvěty a zábavy*. Praha: Jan Spurný, 1842, roč. 1842, č. 3.
- TOMSA, František Bohumil. *Čertova ruka*. In: *Vlastimil: přítel osvěty a zábavy*. Praha: Jan Spurný, 1841.
- VILÍMEK, Josef Richard. *Humoristické listy*. Praha: Josef Richard Vilímek, roč. 29 (1887), č. 44.
- WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Vídeň: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1863.

LITERATURA

- BALHAR, Jan a kol. *Český jazykový atlas. Díl: 1*. Praha: Academia, 1992.
- BARTOŠ, Otakar. *Slovník spisovatelů: Polsko*. Praha: Odeon, 1974.
- BEČKA, Josef. *Slavica v české řeči. I. České překlady ze slovanských jazyků do r. 1860*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.

- BECHYŇOVÁ, Věnceslava: *Balada*. In: KREJČÍ, Karel a kol. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974.
- BELISOVÁ, Šárka a Milan HRALA. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002.
- BENEŠ, Bohuslav. *Světská kramářská píseň. Příspěvek k poetice pololidové poezie*. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1970.
- BOČEK, Petr a Honza VOJTÍŠEK. *Umrlčí věnec. Sbíрка českých hororových balad z 19. století*. Velešín: Golden Dog, 2021.
- DOLANSKÝ, Julius. *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou*. Praha: Slovanský ústav, 1930.
- DONATH, Oskar. *Židé a židovství v české literatuře 19. století*. Praha: Městská knihovna, 2024.
- DVOŘÁK, Ladislav a Josef PERWOLF. *Josef Perwolf (studie s ukázkami z díla)*. Praha: Melantrich, 1972.
- FISCHER, Otakar. *Duše a slovo: essaie*. Praha: Melantrich, 1929.
- FRIČ, Josef Václav. *Paměti J. V. Friče*. Praha: Evropský literární klub, 1939.
- GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935.
- HEROLD, Eduard a Viktor OLÍVA. *Vyšehrad*. V Praze: Topič, 1894.
- HERRMANN, Ignát. *Zmizelá Praha. Výbor ze staropražských vzpomínek*. Praha: Československý spisovatel, 1980.
- HLAVAČKA, Milan, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Daniela TINKOVÁ. *Velké dějiny zemí Koruny české: Svazek XI.b 1792–1860*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2013.
- HOMOLOVÁ, Květa. *Josef Jaroslav Kalina*. In: OPELÍK, Jiří. *Lexikon české literatury*. Praha: Academia, 1993.
- HRABÁK, Josef. *Lidová balada – stále živý pramen naší poezie*. In: *Úvahy o literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1983).
- JAKOBSON, Roman. *Dvě poznámky k dílu Erbenovu*. In: *Poetická funkce*. Jinočany: H+H, 1995.
- JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české od nejstarších dob do probuzení politického*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1911.
- JEŽEK, Jan. *Naše hroby: stručné životopisy spisovatelů a umělců českých, jichž těla na hřbitovech pražských odpočívají*. Praha: A. Storch Syn, 1881 Fr. Brožík a Janke.
- KOSATÍK, Pavel. *České okamžiky*. Praha: Torst, 2011.

- KRÁL, Josef. *Historický vývoj české prosodie*. Praha: Čes. akademie věd a umění, 1923.
- KUSÁKOVÁ, Lenka. *Literární kultura a českojazyčný periodický tisk (1830–1850)*. Praha: Academia: 2012.
- KRAMERIUS, Václav Matěj a Jaroslava JANAČKOVÁ. *Zazděná slečna a jiné příhody pro vražední*. Praha: Československý spisovatel, 1980.
- KRÁLÍK, Oldřich. *Čelakovského Toman a lesní panna*. In: *Platnosti slova*. Olomouc: Periplum, 2001.
- LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- LEVÝ, Jiří a kol. *České teorie překladu*. Praha: Ivo Železný, 1996.
- MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon, 1997.
- MACURA, Vladimír. *Balada*. In: Daniela Hodrová, Milan Zeman a kol. *Poetika české meziválečné literatury*. Praha: Československý spisovatel, 1987.
- MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu a České sny*. Praha: Academia, 2015,
- MACHALA, Lubomír, Josef GALÍK, Erik GILK, et al. *Panorama české literatury*. Praha: Knižní klub, 2015.
- MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia, 1968.
- MALÝ, Jakub. *Výbor drobných spisů Jakuba Malého*. V Praze: I. L. Kober, 1876.
- MAUSEROVÁ, Renata a Vladimír RICHTRMOC. *Doksy a Máchův kraj*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 2003.
- NIEMOJOWSKA, Maria. *Poslední Stuartovci*. Praha: Mladá fronta, 2002.
- NOVÁK, Arne. *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: R. Promberger, 1913.
- NOVÁK, Arne. *Karel Jaromír Erben a jeho „Kytice“*. In: *Myšlenky a spisovatelé: Studie a podobizny*. Praha: J. Otto, 1913.
- PEŠEK, Josef. *Dějiny literatury české. 2. díl (Od osvícenství po Družinu máje)*. Praha: J. Laichter, 1934.
- PETERKA, Josef, Dagmar, MOCNÁ a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001.
- POLIDORI, John William. *Upír*. In: *Rej upírů*. Praha: Lidové nakladatelství, 1970.
- PULEC, František. *Novočeské písemnictví v přehledných otázkách k maturitě*. Brno: Dědictví Havlíčkovo, 1929.
- RAK, Jiří. *Pohřeb jako národní manifestace*. In: PETRASOVÁ, Taťána a kol. *Fenomén smrti v české kultuře*. Praha: KLP, 2001.

- REJZEK, Jiří. Český etymologický slovník. Praha. Leda, 2001.
- ŘEZNÍČEK, Václav. *Naše zlatá matička. Díl šestý*. Praha: Zemědělské knihkupectví a Neubert, 1925.
- ŘEZNÍK, Miloš. *Za naši a vaši svobodu. Století polských povstání (1794–1864)*. Praha: Argo, 2006.
- SABINA, Karel. *Články literárně dějepisné*. Praha: J. Leichter, 1912.
- SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti: živí a mrtví ve středověké společnosti*. Praha: Argo, 2002.
- SLAVÍK, Ivan. *Tváře za zrcadlem. Máchův mladší současník z Českolipska*. Praha: Vyšehrad, 1996.
- SPĚVÁČEK, Václav. *Plzeňský vlastenec Josef Vojtěch Sedláček, učitel českého národního obrození*. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1958.
- STÁTNÍK, Dalibor. *Romantika v poezie Josefa Jaroslava Kaliny*. Nový Bor, 2017.
- STRÍBRNÝ, Zdeněk. *Slovník spisovatelů – Anglie, Afrika, Austrálie, Indie, Irsko, Kanada, Karibská oblast, Nový Zéland, Skotsko, Wales*. Praha: Libri, 1996.
- SZYJKOWSKI, Marian. *Polská účast v českém národním obrození. 3. svazek*. Praha: nákladem Slovanského ústavu, 1946.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Balada v české literatuře 19. a 20. století*. In: HASIL, Jiří (uspořádal). *Přednášky z XLIII. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2000.
- THON, Jan a Karel SABINA. *Vybrané spisy Karla Sabiny. Svazek III*. Praha: Nákladem Jana Laichtera, 1916.
- TUREČEK, Dalibor a kol. *České literární romantično – synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012.
- VANĚK, Václav. *Rozkošný hrob: antologie české romantické poezie*. Příbram: Pistorius a Olšanská, 2009.
- VEČERKOVÁ, Eva. *O historii kramářské písně*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1995.
- VOBORNÍK, Jan. *Výklad Protichůdců*. In: NEBESKÝ, Václav Bolemír. *Protichůdci*. Praha: Topič, 1913.
- VOJTĚCH, Jirát. *Portréty a studie*. Praha: Odeon, 1978.
- VYHLÍDKA, Petr. *Kukačka – pták kouzelný*. Praha: Fext.cz, 2014.
- ČLÁNKY V ODBORNÝCH PERIODIKÁCH**
- ANDERSON, George K. *Die Silberlinge des Judas and the Accursed Treasure*. In: *Studies in Philology*, roč. 48 (1951), č. 1.
- BECHYŇOVÁ, Věnceslava. *Slovanské poetické žánry a žánrové variety v literatuře českého Národního obrození*. In: *Česká Literatura*, roč. 23 (1975), č. 6.

- DOBIÁŠ, Dalibor. *Střet Karla Havlíčka s Josefem Kajetánem Tylem o Posledního Čecha jako spor o českou veřejnost*. In: *Bohemica litteraria*, roč. 27 (2024), č. 2.
- FRÝDECKÝ, František. *Záhada lásky v životě Jos. Jar. Kaliny*. In: *ZVON – týdeník belletristický a literární: majetek družstva spisovatelského*, roč. 16 (1916), č. 51.
- HOF, Karel. *Kšaft. Vzpomínka na Jos. Jaroslava Kalinu (1842)*. In: *KOLEDA*. Praha: Ignác Hodan, roč. 4 (1879), č. 14.
- HRZALOVÁ, Hana. *Monografická práce o časopisu Ost und West*. In: *Česká Literatura*, roč. 6 (1958), č. 2.
- KUDIRKIENĚ, Lilija. *Tautosakinis gegutės įvaizdis/The image of cuckoo in folklore*. In: *Tautosakos darbai*, roč. 2004, č. 28.
- PÍŠA, Petr. *Monumentální pomůcka pro výzkum předbřeznové literatury*. In: *Česká literatura*, roč. 60 (2012), č. 6.
- PROCHÁZKA, Antonín. *K literární klasifikaci některých básníků let čtyřicátých (studie pramenná.)*. In: *Časopis Matice moravské*, roč. 51 (1927), č. 1–4.
- STREJČEK, Ferdinand. *O básníkovi, rodilém v Boru*. In: *Bezděz. Přehled kulturních a přírodních poměrů severních Čech a Lužice*, roč. 3 (1932), č. 1.
- VANĚK, Václav. *Host, jehož nikdo nezval...* In: *Host do školy: česká a světová literatura: inspirace, poučení, didaktika, informace, nápady*. Brno: Spolek přátel vydávání časopisu HOST, roč. 10 (2006), č. 1.
- VODIČKA, Felix. *České obrození jako problém literární*. In: *Slovo a slovesnost*, roč. 10 (1948), č. 1, s. 30–42.
- WILKIN, Bernard, Robin SCHÄFER a Tony POLLARD. *The real fate of the Waterloo fallen*. Brusel: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, roč. 53 (2023), č. 4.

KVALIFIKAČNÍ PRÁCE

- DĚD, Michal. *Karel Slavoj Amerling a jeho vliv na Budeč*. Diplomová práce, 2006. Univerzita Karlova. Vedoucí práce – prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
- CHALUPOVÁ, Helena. *Revenanti v českém raně novověkém prostoru se zřetelem k evropskému kontextu*. Disertační práce, 2023. Univerzita Karlova. Vedoucí práce – doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.
- CHALUPOVÁ, Helena. *Život po životě. Revenanti v českých zemích raného novověku*. Diplomová práce, 2015. Univerzita Karlova. Vedoucí práce – doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

KUBÍK, Zdeněk. *České překlady Homéra*. Diplomová práce, 2014. Masarykova univerzita. Vedoucí práce – doc. Mgr. Irena Radová, Ph.D.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1Král 17, 4 (Český ekumenický překlad). Dostupné z:

<https://www.bible.com/cs/bible/15/1KI.17.B21>

MICKIEWICZ, Adam. *Powrót taty*. In: *Dziela*. 1. díl. Varšava: Czytelnik, 1949. In: Wirtualna biblioteka literatury polskiej. Dostupné z: <https://literat.ug.edu.pl/amwiersz/0012.htm> (cit. 20. 6. 2025) v

NAŠE ŘEČ, roč. 5 (1921), č. 6, rubrika Hovorna. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/search.php?term=%C5%BEd%C3%A1ti&targ=title&oper=and&sort=rel&r1=on&r2=on&r3=on&r4=on&r6=on&r7=on&r9=on&r10=on&r12=on&r13=on&r14=on> (cit. 12. 5. 2025)

NAŠE ŘEČ, roč. 6 (1922), č. 3, rubrika Hovorna. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1436> (12. 5. 2025)

WHEELER, Michael. *Smith, John Frederick (1806–1890), novelist*. Oxford: Oxford Dictionary of National Biography, 2004. Dostupné z:

<https://www.oxforddnb.com/view/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-37982> (cit. 20. 6. 2025)

VYJÁDŘENÍ K VYUŽITÍ NÁSTROJŮ UMĚLÉ INTELIGENCE

Při tvorbě práce byl využit ChatPDF a Sider Fusion, které byly nápomocné při řešení odborných prací a článků. Dále byla využívána umělá inteligence ke stylistickým úpravám, konkrétně se jednalo o ChatGPT. Práce je tvořena autorem práce a nástroje AI nebyly využity k tvorbě textu.

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

- **Obr. č. 1 – č. 2:** Kalinův rodný dům v Novém Boru s pamětní deskou: foceno autorem práce.
- **Obr. č. 3:** Kalinův hrob na Olšanských hřbitovech v Praze: foceno autorem práce.
- **Obr. č. 4:** Kalinova podobizna od Josefa Vojtěcha Hellicha z roku 1845/1846: KALINA, Josef Jaroslav. *Hellich Josef Vojtěch: portrét Josefa Jaroslava Kaliny* 1 ks., inv. č. 76/38, kr. č. 3. Místo: Památník národního písemnictví.
- **Obr. č. 5:** Kalinova podobizna od Jana Vilímka z roku 1887: VILÍMEK, Josef Richard. *Humoristické listy*. Praha: 1887, roč. 29, č. 44 (1887).
- **Obr. č. 6:** Kalinova podobizna v dřevorytu od Františka Bartela z roku 1885: FRÍČ, Coelestin a Jan HUDEC. *Slavín. Sbíрка životopisů, podobizen a autografů předních mužův a žen československých. Díl III*. Praha: F. Brantel (dřevorytecký ústav), 1885, s. 98.
- **Obr. č. 7:** Druhé vydání Kalinovy básnické sbírky roku 1874.
- **Obr. č. 8:** Sbíрка Kalinových básní z roku 1916 od Františka Frýdeckého.
- **Obr. č. 9:** Kalinova báseň *Kšaft* (ukázka): KALINA, Josef Jaroslav. *Básnické spisy z pozůstalosti J. Jaroslava Kaliny*. Praha: Vácslav Hess, 1852. Místo uložení: Národní knihovna České republiky, sig. 54 G 000645/2.ex. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:845aa050-c4ec-11dc-b824-000d606f5dc6?page=uuid:3b4b83ff-7e76-483b-871e-cde8e4c8e73d>
- **Obr. č. 10:** Kalinova báseň *Na matku mou* (ukázka): KALINA, Josef Jaroslav. *Básnické spisy z pozůstalosti J. Jaroslava Kaliny*. Praha: Vácslav Hess, 1852. Místo uložení: Národní knihovna České republiky, sig. 54 G 000645/2.ex. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:845aa050-c4ec-11dc-b824-000d606f5dc6?page=uuid:3b4b83ff-7e76-483b-871e-cde8e4c8e73d>
- **Obr. č. 11:** Kalinova báseň *Hadrnice* (ukázka): KALINA, Josef Jaroslav. *Básnické spisy z pozůstalosti J. Jaroslava Kaliny*. Praha: Vácslav Hess, 1852. Místo uložení: Národní knihovna České republiky, sig. 54 G 000645/2.ex. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:845aa050-c4ec-11dc-b824-000d606f5dc6?page=uuid:3b4b83ff-7e76-483b-871e-cde8e4c8e73d>
- **Obr. č. 12 – č. 15:** Ukázky z Kalinových lingvistických poznámek: Památník národního písemnictví. Literární archiv. Badatelna v centrálním depozitáři v Litoměřicích a Knihovna Památníku národního písemnictví v Praze (konkrétní archiválie jsou uvedeny u vybraných obrazových příloh).
- **Obr. č. 16 – č. 19:** Ukázky z jeho překladatelských počinů: Památník národního písemnictví. Literární archiv. Badatelna v centrálním depozitáři v Litoměřicích a

Knihovna Památníku národního písemnictví v Praze (konkrétní archiválie jsou uvedeny u vybraných obrazových příloh).

- **Obr. č. 20 – č. 21:** Kalinovy deníkové zápisky. – KALINA, Josef Jaroslav. *Deník, fragment z let 1835 a 1842*, 2 ks., inv. č. 76/38, kr. č. 1. Místo: Památník národního písemnictví.
- **Obr. č. 22:** Obsah první Kalinovy vybrané sbírky s komentářem.
- **Obr. č. 23:** Data a vybrané milníky Kalinova života.

Obr. č. 1: Kalinův rodný dům v Novém Boru s pamětní deskou: foceno autorem práce.

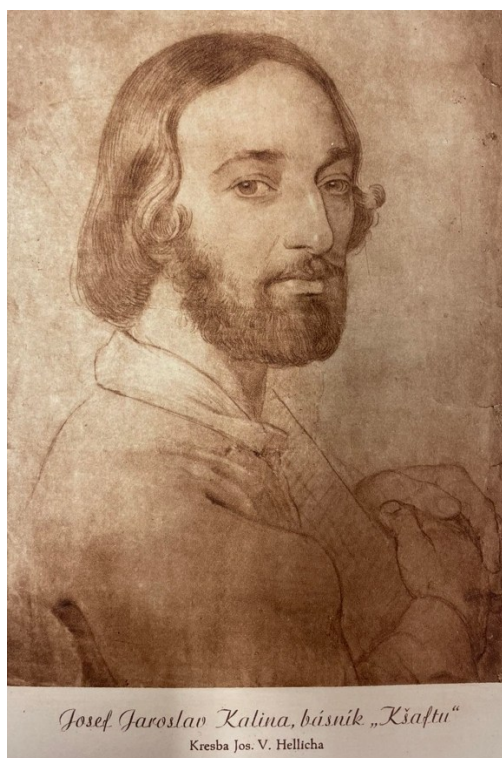
Obr. č. 2: Kalinův rodný dům v Novém Boru s pamětní deskou: foceno autorem práce.

Obr. č. 3: Kalinův hrob na Olšanských hřbitovech v Praze: foceno autorem práce.

Obr. č. 4: Kalinova podobizna od Josefa Vojtěcha Hellicha z roku 1845/1846.

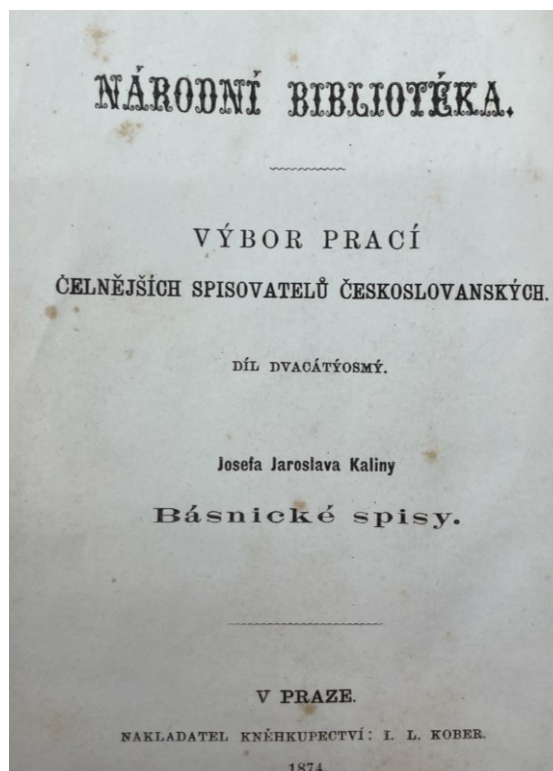
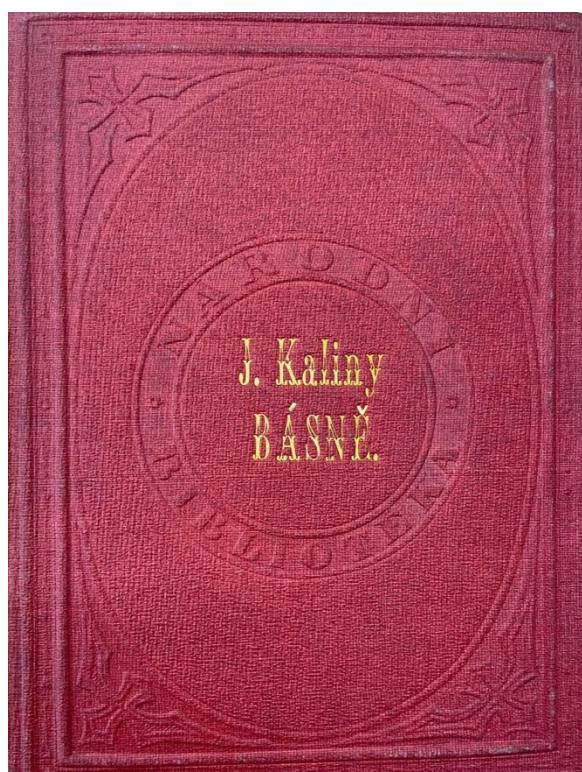
Obr. č. 5: Kalinova podobizna od Jana Vilímka z roku 1887.

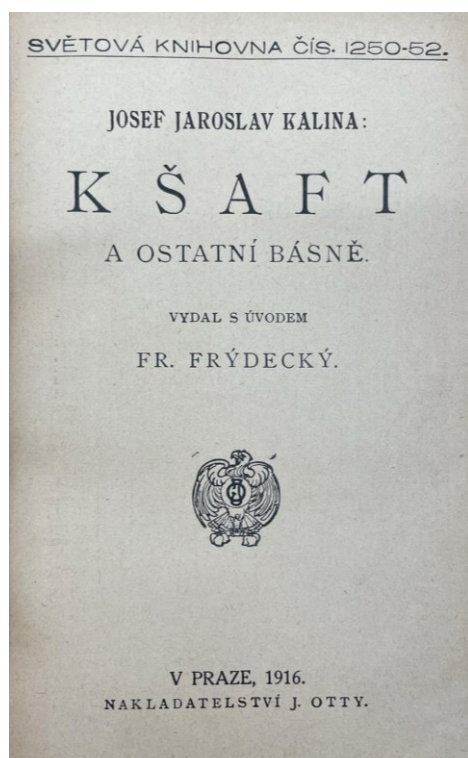
Obr. č. 6: Kalinova podobizna v dřevorytu od Františka Bartela z roku 1885.

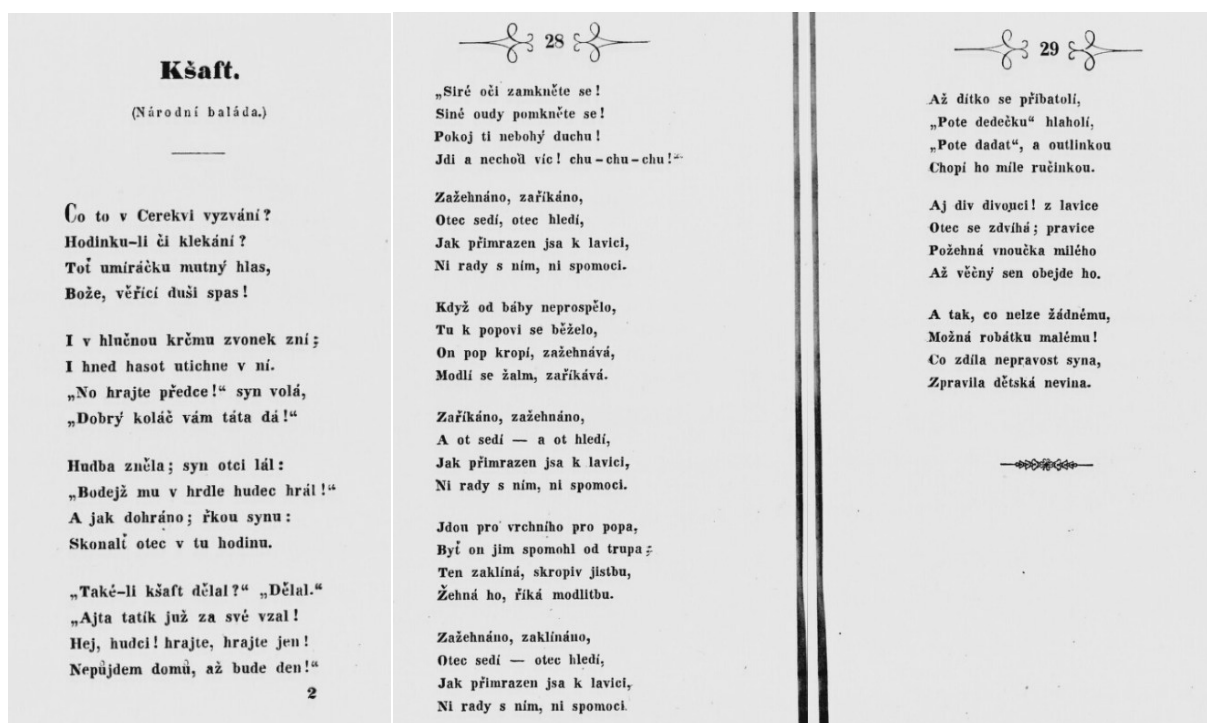
Obr. č. 7: Druhé vydání Kalinovy básnické sbírky roku 1874.

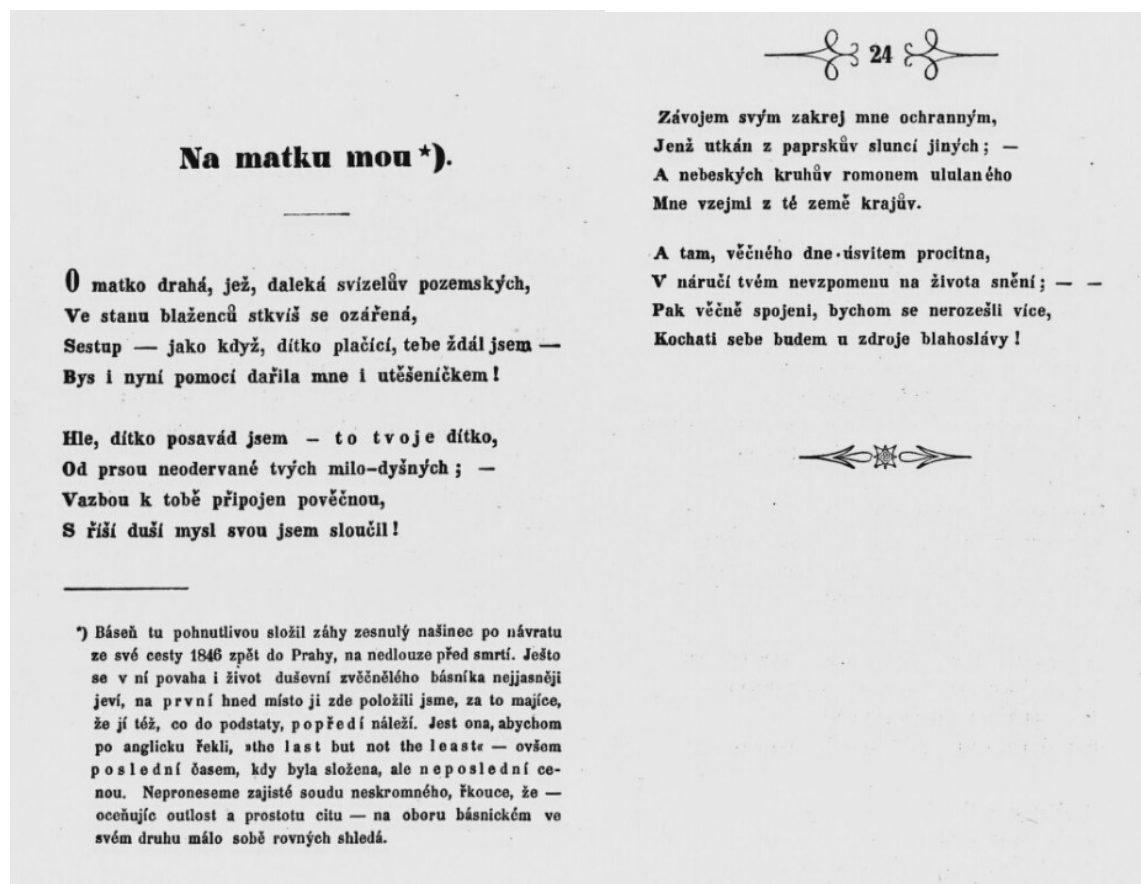
Obr. č. 8: Sbírka Kalinových básní z roku 1916 od Františka Frýdeckého.

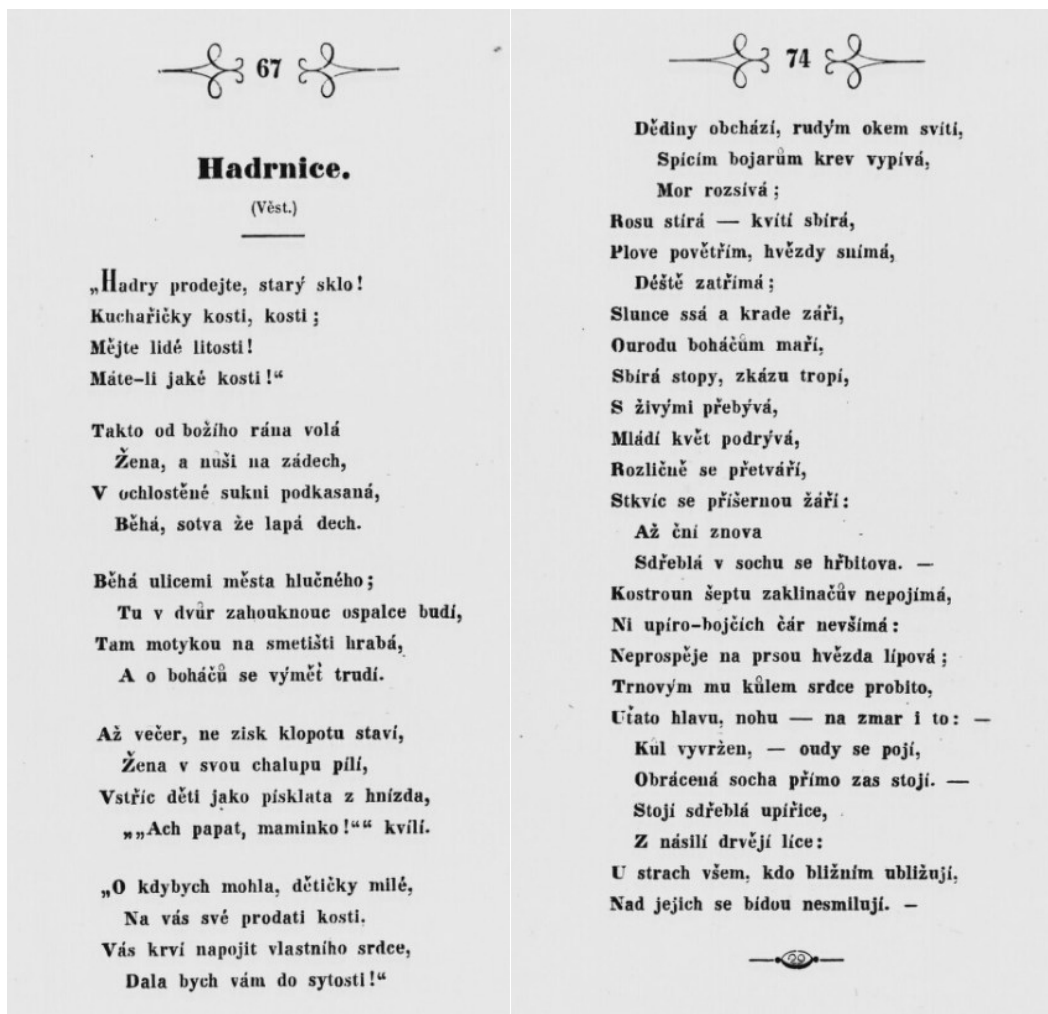
Obr. č. 9: Kalinova báseň *Kšaft* (ukázka ze začátku díla a z jeho konce s ponaučením).

Obr. č. 10: Kalinova báseň *Na matku mou* (ukázka ze začátku díla a z jeho konce).

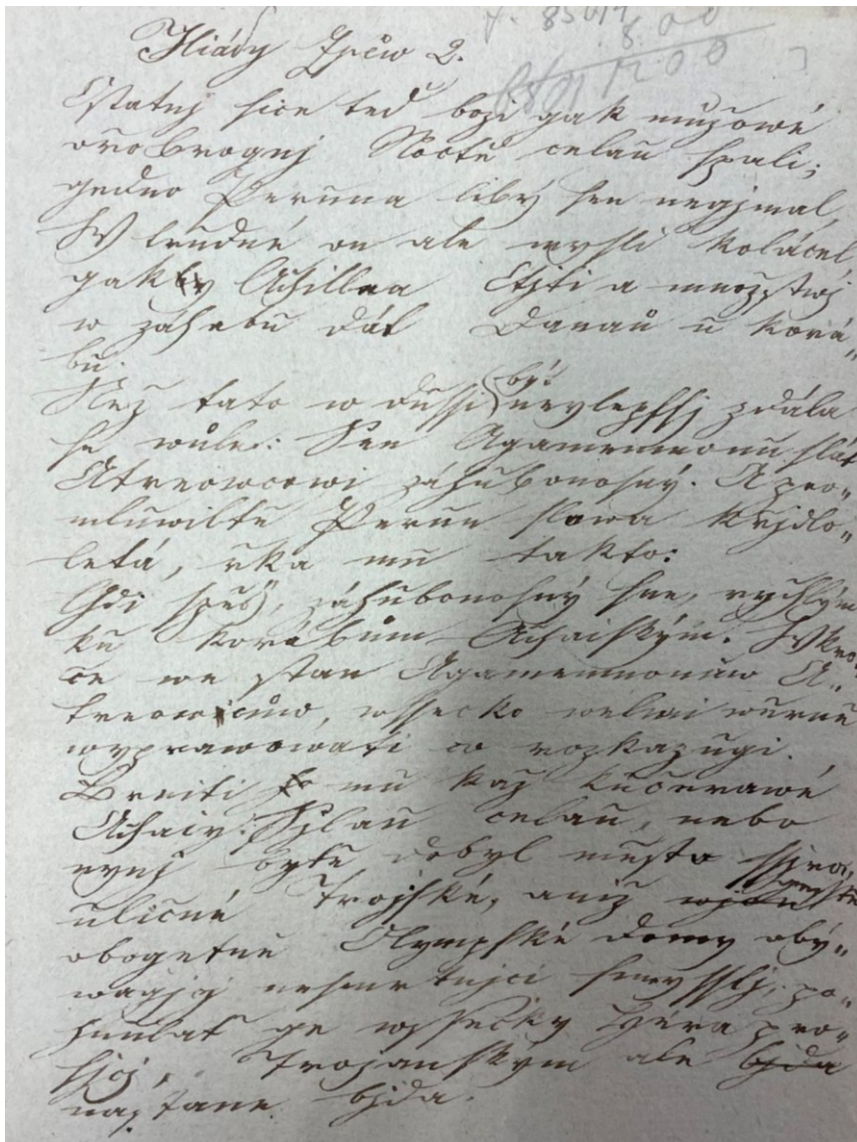

Obr. č. 11: Kalinova báseň *Hadrnice* (ukázka ze začátku díla a z jeho konce s ponaučením).

Obr. č. 12 – č. 15: Ukázky fragmentů Kalinových překladů.

- Obr. č. 12: *Illiady* 2. zpěv (překlad, fragment)

- Obr. č. 21: deníkový zápis z 23. června 1842

tím méně jisti má (an mu slunce velmi ja-
 sně a teple svítí) atd. O křezbách se vždy de
 těchto neměnitelných pravidel řídil. A prá-
 vě nyní toho mám nejvíce zapotřebí, an
 mé zdraví, plíce totiž, chybne jsou. O jak
 citím blahé oučinkování! Já, jenž jindy
 plný a přezravný býval, nyní krev plí-
 vám, celý slabý a zradlý jsem, hluboký sí-
 pavý a nejistý i slabý hlas mám, neustále
 smrkám a to ztotočenou uzdravenou tekutinou,
 blány, bez ohně, svěšenými vlasy, nejistou ru-
 kou v psaní, nejistým i chodem, špatně za-
 rávajícím atd atd. Zdá se, jakoby nemoc má
 na jistou vnitřní část se byla vrhla, neb i
 proučky, jindy každou změnu v mém zdraví
 prozrazující, nyní najednou se zarazily, zí-
 slabi oko, jenž ani jasné nevidí a při každém
 kroku zabolí ani paprsky sluneční sněsti nelze,
 koli se nepostřím. — Tu pak klesají plány
 a krásné myšlenky! — Tak duch tělem ob-
 mexen a zahuben bývá! — O Bože!

27/42 ve čtvrtek.
 Čím dál, tím podivněji; čím déle žít i sa přemýšlím,
 tím více pravidel nacházím, všeobecně souhlasujících. — Vždy

Obr. č. 22: Obsah první Kalinovy vybrané sbírky s komentářem.

Název	Typ textu z hlediska původnosti
<i>Na matku mou</i>	Autorský text
<i>Kšaft</i>	Autorský text
<i>Radouš</i>	Autorský text
<i>Jidášův peníz</i>	Autorský text
<i>Novoroční noc</i>	Autorský text
<i>Přástevnice</i>	Autorský text
<i>Jeník</i>	Autorský text
<i>Zedník</i>	Autorský text
<i>Hadrnice</i>	Autorský text
<i>Odvod</i>	Autorský text
<i>Lázeň Libušina</i>	Autorský text
<i>Kláštevní panna</i>	Autorský text
<i>Jan Kvarin</i>	Autorský text
<i>Čertova skála</i>	Autorský text
<i>Krumlovská panna</i>	Autorský text
<i>Růže Krumlovská</i>	Autorský text
<i>Lichvář</i>	Autorský text
<i>Ironie lásky</i>	Autorský text
<i>Návrat otce</i>	Překlad (Mickiewicz)
<i>Nový život</i>	Autorský text
<i>Parisina</i>	Překlad (Byron)
<i>Zpěvy milostné</i>	Autorské texty
<i>Májová noc</i>	Překlad (Hölty)
<i>Touha</i>	Překlad (Hölty)
<i>Píseň portugalská</i>	Překlad (de Andrade)
<i>Soustrázeň</i>	Autorský text
<i>Píseň maloruská</i>	Překlad
<i>Píseň litevská</i>	Překlad
<i>Z Korsara</i>	Překlad (Byron)
<i>Měšťanská</i>	Autorský text
<i>Zpěv o povodni</i>	Autorský text

Obr. č. 23: Data a vybrané milníky Kalinova života.

Rok	Událost
9. listopadu 1816	Narozen v Novém Boru
1817	Stěhování do Bělé pod Bezdězem
1820	Stěhování do Nehvizd
1822	Nástup na základní školu
1828	Nástup na piaristické gymnázium v Praze
Druhá polovina listopadu 1830	Matčino zhroucení a její převoz do nemocnice
1830	Pobyt u strýce Josefa Vojtěcha Sedláčka v Plzni
1835	Publikování svého prvního překladu <i>Píseň portugalská</i>
1836	Smrt strýce Josefa Vojtěcha Sedláčka
1837	Studia v Praze na Karlo-Ferdinandově univerzitě (studia práv a filologie, návštěvy přednášek z botaniky a lékařství)
1837–1842	Zaměstnán jako soukromý učitel
1840	Publikování Kalinova překladu od polského autora Wójcického v periodiku <i>Vlastimil</i>
1841	Publikování Kalinova překladu od anglického autora Byrona v příloze časopisu <i>Květy</i>
1837	První prudký nápor tuberkulózy
1842	První deníkové zápisky o Kalinově tuberkulóze
1842	Publikování autorského textu <i>Kšaft</i>
1842	Publikování Kalinova překladu od polského autora Kraszewského v periodiku <i>Vlastimil</i>
1842	Publikování Kalinova překladu od neznámého polského autora v periodiku <i>Vlastimil</i>

1842	Počátek vydávání literárního časopisu <i>Věstník</i> (možná za pomoci Krolmuse a Vlčka)
1842	Publikování autorského textu <i>Radouš</i>
1842	Publikování autorského textu <i>Jidášův peníz</i>
1845	Odjezd Vilemíny Wolfové do Bělehradu
1845	Publikování autorského textu <i>Báseň o povodni</i>
1845	Publikování autorského textu <i>Novoroční noc</i>
1847	Publikování autorského textu <i>Přástevnice</i>
1846	Odjezd za Vilemínou Wolfovou do Bělehradu a návrat zpět do Prahy
22. června 1847	Smrt v pražské Všeobecné nemocnici na Karlově náměstí